

Vilniaus Universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

Politikos mokslų bakalauro programa

IGNAS REPČYS

IV kursas, II grupė

EKOCIDAS BRAZILIJOS AMAZONĖS MIŠKUOSE

BAIGIAMASIS BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovas:

Doc. Dr. Deividas Šlekys

Vilnius, 2021

Bakalauro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data) (v., pavardė) (parašas)

Bakalauro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data) (Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Bakalauro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas bakalauro darbas „Ekocidas Brazilijos Amazonės miškuose“ yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateikta kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Ignas Repčys

Repčys I. *Ekocidas Brazilijos Amazonės miškuose*: Politikos mokslų specialybės, bakalauro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas doc. dr. D. Šlekys. – V., 2021 – 48 p.

Reikšminiai žodžiai: Brazilija, J. Bolsonaro, ekocidas, Amazonės miškai, vietiniai gyventojai.

Šiame darbe analizuojama dabartinio Brazilijos prezidento J. Bolsonaro ir jo administracijos vykdoma politika Amazonės miškų ir joje gyvenančių vietinių gyventojų atžvilgiu. Remiantis P. Higgins ekocido įstatymu, kurio pagrindą sudaro dveji – ekocido bei kultūrinio ekocido – dėmenys, bei atsižvelgiant į gamybos bėgimo takelio teorijos (angl. *Treadmill of Production theory*) ir autorės M. Raftopoulou argumentus darbe siekiama atsakyti į klausimą kaip J. Bolsonaro ir jo administracijos propaguojamos idėjos kuria ir vykdomi veiksmai palaiko ekocido vyksmą Brazilijos Amazonės miškuose.

Apžvelgus bei kritiškai įvertinus atvejo analizei pasirinktų autorių pagrindines teorines prielaidas ir sąvokas, sukonstruojamas tyrimo modelis, kuriuo remiantis vykdoma Brazilijos politinės sistemos analizė bei pagrindžiamas J. Bolsonaro pasirinkimas atvejo studijai, pateikiant Brazilijos prezidentų vykdytų politikų Amazonės miškų ir jose gyvenančių vietinių gyventojų atžvilgiu, apžvalgą. Galiausiai atskleidžiamos dabartinio prezidento propaguojamos idėjos bei jų pagrindu vykdomos politikos Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu specifika. Išskirtiems uždaviniams įgyvendinti naudojami kokybinės turinio bei atvejo analizės metodai, kuriais remiantis analizuojami prezidento interviu bei kalbos ir pristatomi su Amazonės miškais bei vietiniais gyventojais susiję statistiniai duomenys, charakterizuojantys J. Bolsonaro valdymo laikotarpį.

TURINYS

ĮVADAS	6
1 TEORINIS PAGRINDAS	12
1.1. Ekocido įstatymas.....	12
1.1.1. Ekocido įstatymo pagrindinės idėjos	13
1.1.2. Ekocido tematikos tęstinumas ir kritika.....	15
1.2. Gamybos bėgimo takelio (angl. <i>Treadmill of Production</i>) teorija ir Lotynų Amerikos kontekstas	16
1.3. Tyrimo modelis	18
2 METODOLOGIJA.....	19
3 TYRIMAS.....	22
3.1. Brazilijos politinės sistemos funkcionavimas	22
3.1.1. Įstatymų leidžiamoji valdžia	22
3.1.2. Galios centras – prezidentas su vykdomąja valdžia	23
3.1.3. Vykdomoji valdžia, Amazonės miškai bei vietiniai gyventojai	26
3.2. Brazilijos prezidentų vykdytų veiklų Amazonės miškų ir juose gyvenančių vietinių gyventojų atžvilgiu, apžvalga – prezidento J. Bolsonaro pasirinkimas atvejo studijai	27
3.2.1. Karinės diktatūros laikotarpis (1964 – 1985).....	27
3.2.2. Pereinamasis ir demokratinis valstybės laikotarpis (1985 – 2019).....	29
3.2.3. J. Bolsonaro pasirinkimas atvejo studijai	31
3.3. J. Bolsonaro propaguojamų idėjų vietinių gyventojų ir Amazonės miškų atžvilgiu turinio analizė	33
3.3.1. J. Bolsonaro propaguojamos idėjos vietinių gyventojų (indėnų) atžvilgiu.....	34
3.3.2. J. Bolsonaro propaguojamos idėjos Amazonės miškų atžvilgiu	37
3.4. J. Bolsonaro valdžios veiksmai Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu.....	41
3.4.1. Ekocido dėmuo – J. Bolsonaro ir jo administracijos politika Amazonės miškų atžvilgiu	41
3.4.2. Kultūrinio ekocido dėmuo – J. Bolsonaro ir jo administracijos politika vietinių gyventojų atžvilgiu.....	46
IŠVADOS	51
PRIEDAS NR. 1	54
PRIEDAS NR. 2	54
PRIEDAS NR. 3	55
PRIEDAS NR. 4	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	65
SUMMARY	74

IVADAS

1992 metų Jungtinių Tautų Aplinkos ir Plėtros konferencija, 1997 metais pasirašytas Kioto protokolas, 2009 metų Kopenhagos klimato konferencija bei 2015 metais priimtas Paryžiaus susitarimas yra keletas pavyzdžių, įrodančių, jog klimato kaitos tema pasaulio darbotvarkėje egzistuoja jau ne vieną dešimtmetį. Tiesa, nuo 2018 metų moksleivės Greta Thunberg inicijuoti ir pasaulyje paplitę „Penktadieniai už ateitį“ (angl. *Fridays for Future*) protestai, 2019 metais Europos Komisijos priimtas Europos Žaliasis Kursas (angl. *European Green Deal*), pasaulį sukrėtę Amazonės, Kalifornijos bei Australijos miškų gaisrai bei galiausiai smogęs COVID-19 virusas lėmė, jog klimato kaitos problema tapo viena svarbiausių pasaulio politikoje. Tai įrodo faktas, jog diskutuojant apie pasaulio atsigavimą po COVID-19 pandemijos pirmiausiai yra kalbama apie būtinybę kovoti su klimato kaita – pabrėžiama unikali proga paskatinti „švarios, žalios, sveikos, saugios ir atsparesnės“ ekonomikos kūrimą¹ ir „atsistoti ant kojų tapus žalesniais“ (angl. *build back greener*)². Intensyvėjant kalboms apie kovą su klimato kaita siekis įteisinti ekocidą – sistemingą aplinkos naikinimą – kaip tarptautinį nusikaltimą, prilygstantį genocidui, įgauna pagreitį ir politinį palaikymą, ypač Europoje. Šiam siekiui pritaria daugelis įstatymų leidybos komitetų Europos Parlamente, taip pat vis aktyviau pasireiškia parlamentinės iniciatyvos, susijusios su ekocido įteisinimu, atskirose Europos valstybėse – Belgijoje, Liuksemburge, Ispanijoje, Nyderlanduose, Švedijoje ar Prancūzijoje³. Visi aukščiau paminėti faktai įrodo, jog klimato kaitos bei aplinkos apsaugos temos šiandien yra aktualesnės nei bet kada anksčiau, tačiau kartu daugeliui pasaulio valstybių jos kelia ekonomines – aplinkosaugines dilemas, kurios matomos Lotynų Amerikoje bei joje esančioje Brazilijoje.

Autorė M. Raftopoulou atkreipia dėmesį, jog Lotynų Amerikos valstybės išgyvena dilemas tarp išteklių naudojimo siekiant socialinės ir ekonominės plėtros bei žmogaus ir aplinkos apsaugos. Jos nuomone, taip yra dėl istorinės Lotynų Amerikos priklausomybės nuo gamtinių resursų tiek vidiniam naudojimui, tiek siekiant uždirbti iš to aprūpinant pasaulinę rinką reikiama is ištekliais. Greta to, aplinkos degradaciją valstybėse skatina užsienio investicijos, kurios dažniausiai yra nukreiptos į gavybos (angl. *extraction*) sektorių⁴. Pastarieji argumentai matomi Brazilijoje – valstybė jau ne vienerius metus yra

¹ United Nations, „Climate Change and COVID-19: UN urges nations to ‘recover better’“, 2020, < <https://www.un.org/pt/node/68070> > žiūrėta [2021.03.21]

² Reuters Staff, „UK will build back greener after COVID crisis, Johnson says“, Reuters, 2020, < <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-britain-johnson-gr-idUKKBN26R1UJ> > žiūrėta [2021.03.21]

³ Kalina Oroschakoff ir Louise Guillot, „The global campaign to make environmental destruction an international crime“, Politico, 2021, < <https://www.politico.eu/article/ecocide-environmental-crime/> > žiūrėta [2021.04.16]

⁴ Malayna Raftopoulou ir Joanna Morley, „Ecocide in the Amazon: the contested politics of environmental rights in Brazil“, The International Journal of Human Rights, 24(10), 2020, p. 7, <

viena iš lyderių pagal gaunamas užsienio investicijas⁵, tačiau jų indėlis į žalosios ekonomikos vystymą vis dar sąlyginai mažas⁶, o šalies parlamente jau ilgą laiką veikia aktyvūs lobistai, siekiantys žemės ūkio verslo plėtros miškingose teritorijose⁷. Visa tai lemia, jog valstybė yra linkusi norėti naudoti gamtinius resursus siekiant ekonominės plėtros. Tam užkirsti kelią bando Brazilijoje gyvenantys vietiniai gyventojai/indėnai (angl. *indigenous people* arba *indians*), kurių gyvenimo būdas ir gerovė priklauso nuo nepažeistų teritorijų, išsaugotos biologinės įvairovės – žemė juos aprūpina maistu, medicina, statybinėmis medžiagomis, muzikos instrumentų žaliavomis ir kt. Žemė yra jų kultūros, dainų, šokių ir apeigų esmė⁸. Brazilijoje gyvena apie 305 gentys, iš viso apie 900 000 vietinių gyventojų, kurie sudaro 0.4% visos šalies populiacijos. Brazilijos valdžia yra pripažinusi 690 teritorijų kaip vietinių gyventojų nuosavybę (98.5% iš jų yra Amazonės miškuose), o tai sudaro 13% viso Brazilijos ploto (tiesa, indėnai gyvena ir daugelyje teritorijų, kurios dar nėra oficialiai pripažintos kaip jų nuosavybė). Šalia to, Brazilijoje veikia apie 200 organizacijų, siekiančių išsaugoti aplinką ir ginti Brazilijos vietinių gyventojų teises, kurios yra užtikrintos Brazilijos Konstitucijoje⁹. Nuo karinės diktatūros laikų Brazilijos valdžios santykiai su vietiniais gyventojais svyruoja, tačiau atėjus į valdžią J. Bolsonaro, kuris nevengia deklaruoti būtinybės integruoti indėnus į Brazilijos visuomenę, siekiant pašalinti visas kliūtis nevaržomai vykdyti eksploatavimo darbus Amazonės miškuose, konfrontacija tarp valdžios ir vietinių gyventojų pasiekė seniai neregėtą mastą. Taigi, **regima problema** – Brazilijoje istoriškai egzistuoja ir J. Bolsonaro valdymo laikotarpiu tęsiasi konfrontacija tarp vykdomosios valdžios neoliberalių išteklių maksimizavimo siekių (socialinei ir ekonominei plėtrai) ir vietinių gyventojų kultūros bei teritorijų Amazonės miškuose tausojimo (žmogaus ir aplinkos apsaugos teisių gynimas), o šiandieninio pasaulio kontekste, kuriame, kaip jau buvo minėta, vis aktyviau siekiama kovoti su klimato kaita, minėta konfrontacija tik gilėja, įgaudama ekocidui būdingų bruožų.

Ekocidas, kaip terminas, nėra naujas, tačiau, kaip pastebi šios srities atstovas D. Short, ekocidas šiandien yra labiau kaip koncepcija ar sąvoka, kuriai istoriškai vis dar trūksta atvejų analizių ir

https://www.researchgate.net/publication/340331373_Ecocide_in_the_Amazon_the_contested_politics_of_environmental_rights_in_Brazil >

⁵ The World Bank, „Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)“, 2019, < <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?contextual=similar&locations=BR> > žiūrėta [2021.03.21];

⁶ Nordea, „Trade portal: Country profile Brazil“, 2020, < <https://www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/brazil/investment> > žiūrėta [2021.03.21];

⁷ Malayna Raftopoulos ir Joanna Morley, „Ecocide in the Amazon: the contested politics of environmental rights in Brazil“, The International Journal of Human Rights, 24(10), 2020, p. 12, < https://www.researchgate.net/publication/340331373_Ecocide_in_the_Amazon_the_contested_politics_of_environmental_rights_in_Brazil >

⁸ Human Rights Watch, „Rainforest Mafias: How violence and impunity fuel deforestation in Brazil's Amazon“, United States, 2019, p.47

⁹ Survival, „The Brazilian Indians: Spirit worlds and shamanism“, < <https://www.survivalinternational.org/tribes/brazilian> >, žiūrėta [2021.03.12]

lyginamųjų tyrimų¹⁰. Be to, jog trūksta atvejo studijų, konkrečiai Brazilijos valstybės atveju skirtingi autoriai įvardina skirtingus laikotarpius, kuriuos priskirtų prie ekocido – P. Higgins pasmerkė 2010 metų Brazilijos Amazonės miškų kirtimą (valdant prezidentui Lula da Silva) kaip ekocidą¹¹, o M. Raftopoulos bei J. Morley ekocidą įžvelgia J. Bolsonaro valdymo laikotarpiu¹², tačiau autorės šių atvejų nebando sistemiškai išanalizuoti. Taigi, atsižvelgiant į bendrą atvejų studijų trūkumą, skirtingą ekocido atvejų Brazilijoje vertinimą, kurie nėra ištirti pagal ekocido įstatymo modelį bei 2019 metais pasaulį sukrėtusius Brazilijos Amazonės miškų gaisrus (kurie sulaukė didelio žiniasklaidos ir pasaulio lyderių dėmesio), **šiuo tyrimu siekiama atsakyti į klausimą**, kaip J. Bolsonaro ir jo administracijos propaguojamos idėjos kuria ir vykdomi veiksmai palaiko ekocido vyksmą Brazilijos Amazonės miškuose. **Darbo ginamasis teiginys** – Brazilijos Amazonės miškuose vyksta ekocidas.

Siekiant atsakyti į iškeltą tyrimo klausimą bei apginti pristatytą teiginį, šio **darbo tikslas** – remiantis ekocido idėja, išanalizuoti Brazilijos prezidento J. Bolsonaro ir jo administracijos vykdomą politiką Amazonės miškų ir joje gyvenančių vietinių gyventojų atžvilgiu. **Tyrimo objektas** yra Amazonės miškų ir juose gyvenančių vietinių gyventojų apsauga. Norint pasiekti išsikeltą tikslą, bus įgyvendinti šie uždaviniai:

1. Apžvelgus bei kritiškai įvertinus atvejo analizei pasirinktų autorių pagrindines teorines prielaidas ir sąvokas sukonstruoti tyrimo modelį;
2. Išanalizuoti Brazilijos politinę sistemą bei Brazilijos prezidentų vykdytą politiką Amazonės miškų ir jose gyvenančių vietinių gyventojų atžvilgiu, taip pagrindžiant dabartinio Brazilijos prezidento J. Bolsonaro pasirinkimą atvejo studijai;
3. Atskleisti prezidento propaguojamas idėjas bei jų pagrindu vykdomos politikos Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu specifiką.

Bendrai ekocidas (angl. *ecocide*) yra sudarytas iš junginių *eco*– (žodžio *ecology* (liet. *ekologija*)¹³ trumpinys) bei *cide*– (iš lotynų kalbos išvertus reiškia žudymą, naikinimą¹⁴). Sujungus juos gaunamas sudurtinis žodis, kuris bendrąja prasme yra siejamas su aplinkos naikinimu, tačiau vienos bendros sąvokos, apibūdinančios šį fenomeną, šiai dienai nėra. Ekocido termino pradininku laikomas amerikiečių

¹⁰ Damien Short, „*Redefining Genocide: Settler Colonialism, Social Death and Ecocide*“, London: Zed Books, 2016, p.39

¹¹ Polly Higgins, „*Eradicating ecocide*“, London: Shephard-Walwyn, 2010, p.63

¹² Malayna Raftopoulos ir Joanna Morley, „*Ecocide in the Amazon: the contested politics of environmental rights in Brazil*“, The International Journal of Human Rights, 24(10), 2020, p. 17, < https://www.researchgate.net/publication/340331373_Ecocide_in_the_Amazon_the_contested_politics_of_environmental_rights_in_Brazil >

¹³ Webster's Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/eco-> [žiūrėta 2020-10-04]

¹⁴ Webster's Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/-cide> [žiūrėta 2020-10-04]

mokslininkas A. W. Galston, kuris norėdamas apibūdinti JAV veiksmus gamtos atžvilgiu Vietnamo karo metu pirmą kartą pavartojo terminą ekocidas. A.W. Galston tai apibrėžė kaip tyčinį ir nuolatinį aplinkos naikinimą, kuris savo motyvais yra panašus į genocido reiškinį, tik turintis gamtinę dimensiją¹⁵. Nuo to laiko tiriamas ekocido laukas išsiplėtė – šalia karinės dimensijos, kuri dominavo nuo Vietnamo karo laikų, pradėta kalbėti apie tai, jog ekocidas gali vykti ir taikiai laikotarpiu. Ilgainiui mokslinėje literatūroje susiformavo keli blokai, žvelgiantys į minėtą reiškinį per skirtingas perspektyvas.

Pirmasis blokas autorių gilinaisi į ekocido sąvoką ir jos teisinį reglamentavimą. Istoriskai ekocido sąvoka buvo analizuojama per karinį dėmenį, amerikiečių tarptautinės teisės ekspertui R. Falk pagrindinį dėmesį skiriant kariuomenei ir jos santykio su gamta analizei. Autorius buvo pirmasis pasiūlęs tikslų apibrėžimą ir kriterijus, pagal kuriuos būtų galima įteisinti ekocidą tarptautinėje teisėje. Ekocidą jis apibrėžė kaip tyčinį bandymą suardyti arba visiškai sunaikinti ekosistemą tiek taikos, tiek karo sąlygomis pasitelkiant kariuomenę, pavyzdžiui: masinio naikinimo ginklų naudojimas, didelių miškų ar pasėlių plotų naikinimas buldozeriu, priverstinis žmonių arba gyvūnų išvarymas iš jų gyvenamųjų vietų ir kt.¹⁶. R. Falk, kaip ir A. W. Galston, kalbėdamas apie ekocidą pabrėžia ketinimo svarbą – destruktiniai veiksmai įvardijami kaip ekocidas tik tuo atveju, jei jie yra tyčiniai; už juos atsakingi gali būti ne tik kariuomenės vadas ar valstybė, bet ir organizuota grupė ar individas¹⁷. Tiesa, kritikai pabrėžia, jog nors R. Falk kalba apie ekocido, kaip reiškinio, galimą egzistavimą tiek taikos, tiek karo laikotarpiu, pateiktame autoriaus apibrėžime dominuoja karinis dėmuo. Antrą medalio pusę pristato M. Gray, P. Higgins bei L. Berat (kuris vartoja geocido (angl. *geocide*) sąvoką, kaip genocido atitikmenį aplinkai) pabrėždami, jog destruktiniai veiksmai prieš gamtą vyksta nebūtinai tik karo fone ir tik kariuomenės dėka – autoriai išskiria verslą, industrines jėgas ir jų vykdomus darbus kaip potencialiai žalingus ekosistemai¹⁸. M. Gray bei P. Higgins baudžiamąją atsakomybę už destruktinius veiksmus numato individualiems asmenims, viešoms ar privačioms korporacijoms bei valstybei. Valstybės veiksmai negali būti žalingi aplinkai, kartu valstybė turi užtikrinti, jog visi individai ir organizacijos, veikiantys jos

¹⁵ Damien Short, „*Redefining Genocide: Settler Colonialism, Social Death and Ecocide*“, London: Zed Books, 2016, p. 40

¹⁶ Richard A Falk, „*Environmental Warfare and Ecocide — Facts, Appraisal, and Proposals*“, Bulletin of Peace Proposals, 4(1), 1973, p. 93, < https://www.jstor.org/stable/44480206?seq=1#metadata_info_tab_contents >

¹⁷ Ten pat, p. 96

¹⁸ Polly Higgins ir Damien Short, Nigel South, „*Protecting the planet: a proposal for a law of ecocide*“, Crime, Law and Social Change 59, 2013, p. 257, < <https://link.springer.com/article/10.1007/s10611-013-9413-6> >; Lynn Berat, „*Defending the right to a healthy environment: toward a crime of geocide in international law*“, Boston University International Law Journal, Issue 2, 1993, p.328, < <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/builj11&div=21> >; Mark Allan Gray, „*The international crime of ecocide*“, CWSL Scholarly Commons, 1996, p.7-8, < <https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1335&context=cwllj> >

teritorijoje, to laikytusi¹⁹. M. Gray su L. Berat, kaip ir R. Falk, pabrėžia ketinimo svarbą norint įrodyti ekocidą²⁰, tačiau P. Higgins kritikuoja tai teigdama, jog labai retai korporacijos turi tikslą tyčia pakenkti gamtai – dažniausiai tai yra jų veiklos pasekmė. Autorės teigimu, būtinybė įrodyti ketinimo svarbą analizuojant ekocidą sukuria galimybes įmonėms legaliai ginti savo vykdomus destruktinius veiksmus argumentuojant, jog jos negalėjo numatyti tų veiksmų padarinių²¹. Dėl šių priežasčių P. Higgins sukūrė ekocido įstatymą (angl. *ecocide law*), kuris siekė užkirsti kelią taikiai laikotarpiu užsiimti destruktine veikla prieš gamtą be atsakomybės.

Antroji grupė autorių gilina siūlomą ekocido funkciją. Iš karinės perspektyvos autorius P. Hough pristato ekocidą – tyčinį ir strateginį aplinkos naikinimą vykstant ar ruošiantis karui – kaip ginklą, kuris naudojamas kare jau nuo seniausių laikų. Išskirdamas du karinio ekocido tipus - puolamąjį (pavyzdžiui, JAV veiksmai Vietname kare) ir gynybinį (pavyzdžiui, Rusijos imperijos veiksmai ginantis nuo Napoleono), autorius pabrėžia, jog ekocidas turi svarbią karinę funkciją konfliktų metu²². M. Crook su D. Short remiasi K. Markso idėjomis bei sieja ekocidą su dabartinės kapitalistinės sistemos kasdieniu siekiu išgauti kuo daugiau žaliavų ir gauti didesnę pelną. Nuo to dažniausiai kenčia vietiniai gyventojai, kurių teritorijos tampa pramoninės kasybos, ūkininkavimo, karinių operacijų ar kitų gamtai destruktivių veiksmų aukomis²³. D. Short papildo, jog dėl šiuolaikinės neoliberalios kapitalistinės struktūros ekocido (kartu ir genocido) atvejų skaičius tik didės – laikui bėgant lengvai išgaunamų išteklių mažėjant, o žaliavų paklausai didėjant bei technologijoms tobulėjant, intensyvus resursų ieškojimas lems tik dar didesnius egzistencinius iššūkius vietiniams gyventojams²⁴. Autoriai Michael J. Lynch et al., išlaikydami panašų požiūrį kaip M. Crook ir D. Short, apibrėžia ekocidą kaip imperialistinio kapitalizmo sukeltus neigiamus vietinės aplinkos pokyčius, griaunančius ekosistemą ir sukeliančius iššūkius vietiniams

¹⁹ Mark Allan Gray, „*The international crime of ecocide*”, CWSL Scholarly Commons, 1996, p.5, < <https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1335&context=cwilj> >; Polly Higgins, „*Earth is our Business*”, London: Shephard-Walwyn, 2012, p.149

²⁰ Lynn Berat, „*Defending the right to a healthy environment: toward a crime of geocide in international law*”, Boston University International Law Journal, Issue 2, 1993, p.343, < <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/builj11&div=21> >; Mark Allan Gray, „*The international crime of ecocide*”, CWSL Scholarly Commons, 1996, p.3-4, < <https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1335&context=cwilj> >

²¹ Polly Higgins ir Damien Short, Nigel South, „*Protecting the planet: a proposal for a law of ecocide*”, Crime, Law and Social Change 59, 2013, p.262, < <https://link.springer.com/article/10.1007/s10611-013-9413-6> >

²² Peter Hough, „*Trying to end the war on the world: the campaign to proscribe military ecocide*”, Global Security: Health, Science and Policy, 1(1), 2016, p.10, 11-13, 21 < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23779497.2016.1208055> >

²³ Martin Crook ir Damien Short, „*Marx, Lemkin and the genocide–ecocide nexus*”, The International Journal of Human Rights, 18(3), 2014, p. 309, < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13642987.2014.914703> >

²⁴ Damien Short, „*Redefining Genocide: Settler Colonialism, Social Death and Ecocide*”, London: Zed Books, 2016, p.188

gyventojams išlaikyti savo tradicinius pragyvenimo šaltinius²⁵. Visų paminėtų autorių mintis geriausiai apibendrina R. White su R. C. Kramer – valstybė remiasi privačių verslų, o ne vietinių gyventojų, interesais, todėl šiandien dominuojanti neoliberali ideologija, kuri matuoja viską pagal rinkos vertę lems, jog ateityje aplinkos degradacija, labiausiai paveikianti vietinius gyventojus, tik didės²⁶.

Paskutinioji grupė autorių gilinas į ekocido formas, vykdymo būdus. M. Moumin į ekocidą žvelgia kaip į įrankį vykdyti genocidą – siekį sunaikinti tam tikros rasės, religijos ar kultūros grupę per jų gyvenamųjų vietų ekosistemos naikinimą, kaip pavyzdį pasitelkiant Irako ir Mesopotamijos pelkių atvejį²⁷. H. Welzer pasitelkė Velykų salos istorinį pavyzdį norėdamas parodyti, kaip maksimalus gamtinių resursų naudojimas, jų poreikis (Velykų salos atveju – mediena), ilgainiui sukelia aplinkos degradaciją, resursų trūkumus ir iš to kylantį smurtą²⁸. Galiausiai, tyrinėdama Izraelio – Palestinos atvejį ir nausėdijų politiką D.A. Jaber apibrėžia ekocidą kaip priemonę vykdyti kolonizaciją ir pašalinti vietinius gyventojus iš jų gyvenamųjų teritorijų manipuliuojant tos teritorijos ekologiją – naikinant ją ir kuriant naujas erdves, skirtas naujakuriams (angl. *settlers*) įsikurti²⁹.

Metodologija: Siekiant atsakyti į tyrimo klausimą bei įvykdyti išsikelto tikslą ir uždavinius, darbe remiamasi kokybinės turinio bei atvejo analizės metodais. Pagrindinis dėmesys skiriamas Brazilijos valstybei – konkrečiai – J. Bolsonaro valdžios politikai, tiriamasis laikotarpis – prezidento pirmieji du valdymo metai, skaičiuojant nuo 2019 metų sausio 1 dienos. Atvejo studijoje aprašomuoju būdu vykdomos trys dalys – visų pirma, remiantis Brazilijos Konstitucija bei išleista is įstatymais aprašomas Brazilijos politinės sistemos funkcionavimas. Antra, remiantis anglų ir portugalų kalbomis parašytais akademiniais darbais vykdoma Brazilijos prezidentų vykdytų veiklų Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu analizė. Trečia, remiantis vietinės ir tarptautinės (tiriamosios) žiniasklaidos bei tarptautinių (nevyriausybinų) organizacijų atliktais tyrimais, publikuotais duomenimis ir straipsniais, analizuojami J. Bolsonaro ir jo administracijos vykdomi veiksmai tiek vietinių gyventojų, tiek Amazonės miškų atžvilgiu. Siekiant atkleisti prezidento propaguojamas idėjas Amazonės miškų bei vietinių gyventojų (indėnų) atžvilgiu pasitelkiama kokybinė turinio analizė – nagrinėjami J. Bolsonaro interviu (2019. 01. 01 – 2021. 01. 01 laikotarpiu) bei kalbos (angl. *speeches*); (2019. 06 – 2019. 10 laikotarpiu).

²⁵ Michael J. Lynch ir Averi Fegadel, Michael A. Long., „Green Criminology and State-Corporate Crime: The Ecocide-Genocide Nexus with Examples from Nigeria”, *Journal of Genocide Research*, 23(2), 2020 p. 242, 244-245, < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14623528.2020.1771998> >

²⁶ Rob White ir Ronald C. Kramer, „Critical Criminology and the Struggle Against Climate Change Ecocide”, *Criminal criminology* 23, 2015, p.386, 388, < <https://link.springer.com/article/10.1007/s10612-015-9292-5> >

²⁷ Mishkat Al Moumin, „Mesopotamian Marshlands: An Ecocide Case”, *Georgetown Law Review*, Issue 3, 2008, p.506, < <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/gintenlr20&div=22> >

²⁸ Harald Welzer, „Climate wars: why people will be killed in the 21st century”, Frankfurt: Goethe-institut, 2017, p.51-55

²⁹ D. A. Jaber, „Settler colonialism and ecocide: case study of Al Khader, Palestine”, *Settler Colonial Studies*, 9(1), 2019, p.142, < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2201473X.2018.1487127> >

1 TEORINIS PAGRINDAS

1.1. Ekocido įstatymas

Nors ekocidas pirmąkart buvo paminėtas dar 1970-aisiais, didžiausią įtaką formuojant šiuolaikinį ekocido terminą ir jo sudedamąsias dalis turėjo Polly Higgins. Nuo 2010-ųjų, kai P. Higgins paliko savo kasdieninį advokatės darbą įmonėje siekdama sutelkti visą savo dėmesį į Žemės apsaugą³⁰, ryškiausias jos palikimas yra ekocido įstatymas (angl. *ecocide law*), kuris buvo sukurtas ir pasiūlytas Jungtinėms Tautoms įteisinti 2010 metais, o 2011 m. Jungtinės Karalystės Aukščiausioje Teisme juo remiantis vyko bandomojo teismo simuliacija³¹. Be to, 2017 m. P. Higgins sukūrė kampaniją „Stop Ekocidui“ (angl. *Stop Ecocide*), kuri vienija tarptautinės baudžiamosios teisės ekspertus ir aplinkosaugininkus, toliau siekiančius įteisinti ekocidą kaip tarptautinį nusikaltimą³². Galima būtų teigti, jog P. Higgins sukurta ekocido samprata aplinkosaugos srityje užima aukščiausią vietą, nes yra dažnai įvardijama kaip visas įmanomas aplinkosaugos grėsmės vienijantis terminas, skėtis³³. Dėl šios priežasties žiniasklaidoje ekocido idėja kartu neretai vadinama radikali³⁴.

Siekiant apibūdinti egzistuojančią pasaulio tvarką ir jos problemišumą, kartu pagrindžiant ekocido įstatymo reikalingumą, autorė pabrėžia, jog dažnai tiek valstybių valdžia, tiek korporacijos, vedamos ekonominių tikslų, viską vertina per pelno prizmę, neatsižvelgiant į galimus ekologinius nuostolius³⁵. Tokia ekonominė veikla ir mąstymas, pasak P. Higgins, veda į konfliktus ir resursų karus – iš prigimties ekocidas kyla dėl intensyvaus išteklių (iš)ėikvojimo, kurių metu kartu yra naikinamos ir gyvenamosios teritorijos. Dėl šios priežasties ekocidą siūloma traktuoti kaip nusikaltimą prieš taiką, prieš žmoniją ir visus gyventojus, nes kitu atveju, autorės teigimu, XXI amžius bus resursų karų amžius³⁶. P. Higgins nuomone, įteisinus ekocido įstatymą būtų sustabdytos destruktinės industrinės veiklos, klestėtų žalioji ekonomika, įvyktų inovacijų banga, būtų sukurta daug naujų darbo vietų. Pagrindinį vaidmenį transformacijoje vaidintų bankai, kurie nebefinansuotų verslų, vykdančių aplinkai žalingą veiklą, o masiškai nukreiptų subsidijas į atsinaujinančių išteklių ir kitų klimatui neutralių sektorių vystymą³⁷.

³⁰ VPRO Documentary, „*The fight against ecocide*“, YouTube, 2015, < https://www.youtube.com/watch?v=rUCTbY7_wkk > [žiūrėti nuo 1:50]

³¹ Polly Higgins, „*Earth is our Business*“, London: Shephard-Walwyn, 2012, p.147 ir 176

³² Stop Ecocide, „*Who we are*“, < <https://www.stopecocide.earth/who-we-are-> >, [žiūrėta 2020.11.05]

³³ David White, „*Ecocide: Kill the corporations before it kills us*“, Manchester: Manchester University Press, 2020, p.15

³⁴ Sophie Yeo, „*Ecocide: Should killing nature be a crime?*“, BBC, 2020, <https://www.bbc.com/future/article/20201105-what-is-ecocide> >; Wesley J. Smith, „*Radical Environmentalism: Is Ecocide as evil as genocide?*“, First Things, 2010, <https://www.firstthings.com/blogs/firstthoughts/2010/04/radical-environmentalism-is-ecocide-as-evil-as-genocide/> >

³⁵ Polly Higgins, „*Eradicating ecocide*“, London: Shephard-Walwyn, 2010, p.104 ir 116

³⁶ Polly Higgins, „*Earth is our Business*“, London: Shephard-Walwyn, 2012, p.21; Polly Higgins, „*Eradicating ecocide*“, London: Shephard-Walwyn, 2010, p.62

³⁷ Polly Higgins, „*Earth is our Business*“, London: Shephard-Walwyn, 2012, p.141-143

1.1.1. Ekocido įstatymo pagrindinės idėjos

P. Higgins išskyrė dvi ekocido sampratas – žmogaus (angl. *human-made*) arba gamtos stichijų (angl. *disasters*) sukeltą ekocidą. Pagrindinis dėmesys skiriamas pirmojo tyrinėjimui, išskiriant miškų kirtimą, kasybą, aplinkos teršimą kaip veiklų pavyzdžius, kuriuos būtų galima priskirti prie žmogaus sukulto ekocido kategorijos³⁸. Bendrai ekocidą autorė apibrėžia kaip didelę ekologinę žalą, tam tikros teritorijos ekosistemos (su)naikinimą ar praradimą dėl žmogaus vykdomos veiklos arba kitų priežasčių, dėl kurių tos teritorijos gyventojų gyvenimo kokybė smarkiai suprastėjo³⁹.

P. Higgins požiūriu ekocidas turi tapti Romos Statuto dalimi ir būti pripažintas kaip nusikaltimas prieš taiką (šalia genocido, karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui bei agresijos nusikaltimo), o baudžiamoji atsakomybė už vykdomus destruktinius veiksmus gamtai būtų numatoma ne tik korporacijoms, įmonėms ar valstybei, bet ir paprastam individui Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme (angl. *International Criminal Court*)⁴⁰. Autorės nuomone ekocido, skirtingai negu genocido, atveju nėra svarbios veikėjų intencijos, svarbiausia yra veiksmo padariniai, todėl vertinant ekocido reiškinius siūloma remtis griežtosios atsakomybės (angl. *strict liability*) principu – atsakomybės standartu, pagal kurį asmuo yra teisiškai atsakingas už padarinius, atsirandančius dėl veiklos, net nesant kaltinamojo kaltės ar nusikalstamo ketinimo⁴¹. Kadangi P. Higgins pabrėžia, jog valstybė yra ašis, turinti nevykdyti destruktinių veiksmų gamtos atžvilgiu bei užtikrinti, jog tiek individai, tiek verslas, veikiantys jos teritorijoje, to nedarytų, yra numatomas aukštesnės atsakomybės principas (angl. *superior responsibility*). Tai reiškia, jog aukštesnės pozicijas užimantis žmogus, pavyzdžiui prezidentas ar ministras pirmininkas, yra atsakingas už veiksmus, kuriuos atlieka jų įgaliojami asmenys – ministrai⁴². Galiausiai, išskirtinis P. Higgins indėlis ekocido sampratos teoriniame lauke – ji pirmoji ekocidą konstravo ne vien tik skiriant dėmesį gamtai, tačiau pabrėžiant ir vietinių gyventojų (angl. *indigenous people*) bei jų santykio su gamta svarbą. Remiantis P. Higgins idėjų propaguotoju D. Short, vietiniai gyventojai įtraukiami į ekocido teorinį lauką, nes jie šiandienos kapitalistinėje sistemoje, kartu su gyvenamąja aplinka, yra daugiausiai kenčiantys nuo ekocido⁴³. Dėl šios priežasties P. Higgins ekocido įstatyme prie iš viso išskirtų penkių nusikaltimų egzistuoja ne tik ekocido nusikaltimas (angl. *crime of*

³⁸ Polly Higgins, „*Earth is our Business*”, London: Shephard-Walwyn, 2012, p. 16

³⁹ Ten pat, p. 148

⁴⁰ Polly Higgins, „*Earth is our Business*”, London: Shephard-Walwyn, 2012, p. 148; Polly Higgins, „*Eradicating ecocide*”, London: Shephard-Walwyn, 2010, p. 68

⁴¹ Polly Higgins, „*Earth is our Business*”, London: Shephard-Walwyn, 2012, p. 21, 150

⁴² Ten pat, p. 149 - 150

⁴³ Martin Crook ir Damien Short, „*Marx, Lemkin and the genocide-ecocide nexus*”, *The International Journal of Human Rights*, 18(3), 2014, p. 309, < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13642987.2014.914703> >

ecocide), tačiau ir kultūrinio ekocido nusikaltimas (angl. *crime of cultural ecocide*). Šie du elementai sudarys analizės pagrindą.

Ekocido nusikaltimas yra išreiškiamas kaip visuotinės teisės į gyvybę pažeidimas, kai asmuo, įmonė ar bet kuris kitas sukelia žmogaus ir (arba) aplinkos (jos gyvūnijos, augalijos) gyvybių bei teritorijų praradimą ir sunaikinimą⁴⁴. Ekocido nusikaltimo dėmenyje pagrindinis dėmesys skiriamas teritorijai, ją supančiai aplinkai ir gyvybėms. Tiesa, autorė pabrėžia, jog nors ekocido nusikaltimo atveju yra naikinami ne žmonės, o gyventojams gyvybiškai svarbi teritorija, ilgainiui tai reiškia, jog jų pačių gerovė bei sveikata yra pažeista⁴⁵. Net jeigu aplinka ir jos ekosistemos yra naikinamos teritorijose, kur gyventojų nėra, tuo metu yra pažeidžiama kiekvieno žmogaus teisė į sveiką aplinką (angl. *freedom to a healthy environment*), nes žmonija turi tik vieną planetą, už kurios išsaugojimą yra atsakingi visi⁴⁶. Ekocido nusikaltimo dėmuo neatskiriamas nuo ekonominių intencijų – verslas, darantis žalą gamtai paraleliai kenkia ir žmonėms, todėl šiandien dominuojantis mąstymas, jog Žemė yra tik pelno ir resursų šaltinis⁴⁷ skatina destruktines veiklas, o tai ilgainiui veda prie ekocido vyksmo. Kultūrinis ekocido nusikaltimas yra apibrėžiamas kaip veiksmai, suvaržantys vietinių gyventojų teises į kultūrinį gyvenimą dėl jų kultūros paveldo ir simbolių sunaikinimo ar sugadinimo, kurie galiausiai gali sukelti pavojų gyventojų (kultūros) išlikimui⁴⁸. Kultūrinio ekocido dėmenyje pagrindinis dėmesys skiriamas vietiniams gyventojams, jų savarankiškumo, kultūros išsaugojimui ir apsaugai. Dėmens pagrindą sudaro genocido termino kūrėjo R. Lemkin sukurta kultūrinio genocido sąvoka, kuri teigė, jog socialinių grupių egzistavimą palaiko jų puoselėjama kultūra. Net jei tam tikra grupė yra fiziškai naikinama, kultūra visada padės jai išgyventi, nes bus išlikę jų archyvai, tradicijos, kalba – viskas, kas tą grupę įprasmina; dėl šios priežasties tam tikros grupės kultūros naikinimas yra pirminė genocido forma⁴⁹. Šią koncepciją perėmė P. Higgins, tačiau suteikė jai naują pavadinimą, susiedama ją su gamtos dėmeniu – jos teigimu, vietiniai gyventojai yra vientisa ekosistema, kurią sudaro jų teisės į istorines teritorijas ir kultūra. Apibrėžta teritorija vietiniams gyventojams suteikia apsaugą ir galimybę puoselėti savo kultūrą, todėl kai ši ekosistema yra sutrikdoma atimant ar naikinant indėnų teritorijas vardan kapitalistinių tikslų, tada galima kalbėti apie vykstantį kultūrinį ekocidą⁵⁰. Be to, siekiant išsaugoti kultūrą svarbu yra ne tik apibrėžta teritorija, tačiau ir savarankiškumo, apsisprendimo teisės (angl. *self-determination*) suteikimas

⁴⁴ Polly Higgins, „*Earth is our Business*”, London: Shephard-Walwyn, 2012, p. 149 - 150

⁴⁵ Ten pat, p. 23

⁴⁶ Ten pat, p. 39-41

⁴⁷ Ten pat, p. 50, 141

⁴⁸ Ten pat, p. 150

⁴⁹ Martin Crook ir Damien Short, „*Marx, Lemkin and the genocide–ecocide nexus*”, *The International Journal of Human Rights*, 18(3), 2014, p. 306, < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13642987.2014.914703> >

⁵⁰ Polly Higgins, „*Earth is our Business*”, Shephard-Walwyn: London, 2012, p. 115

vietiniams gyventojams, kurios leistų jiems remiantis įstatymu ginti savo kultūrinę identitetą ir teritorijas, pavyzdžiui, kai sprendžiami ekonominių projektų vystymo klausimai jų gyvenamosiose žemėse. Dėl šios priežasties apie situacijas, kai vietinių gyventojų savarankiškumo ir apsisprendimo teisės yra ignoruojamos vardan ekonominių interesų, galima kalbėti kaip apie vykstantį kultūrinę ekocidą⁵¹.

1.1.2 Ekocido tematikos tęstinumas ir kritika

P. Higgins įdirbio formuojant šiuolaikinę ekocido sampratą dėka mokslinėje literatūroje aktyviai pradėta analizuoti šį reiškinį – remiantis ekocido įstatymu yra rašomi baigiamieji darbai⁵², atliekamos mokslinės analizės⁵³. Vieni aktyviausių šioje srityje yra M. Crook ir D. Short, kurie pripažįsta didelį P. Higgins indėlį į legalaus ekocido termino formavimą bei pasirenka analizuoti ekocidą kaip vieną iš galimų genocido formų, didelį dėmesį kreipdami į vietinius gyventojus⁵⁴. Autorės M. Raftopoulou bei J. Morley, aprašydamos dabartinio Brazilijos prezidento J. Bolsonaro valdymo laikotarpiu vykdomus industrinius veiksmus Amazonėje, samprotavo, jog Amazonės miškuose vykstantys procesai, remiantis P. Higgins ekocido įstatymu, galėtų būti traktuojami kaip ekocidas⁵⁵. Tiesa, autorės, iškėlusios šį klausimą, pačios nebandė į jį atsakyti, tuo tarpu pati P. Higgins dar 2010 metais pasmerkė Amazonės miškų kirtimą kaip ekocidą, tačiau detalios atvejo analizės per visą šį laikotarpį taip pat nepateikė⁵⁶. Be to, mokslinėje literatūroje kalbama apie ekocido atvejų analizių trūkumą nepaisant temos aktualumo⁵⁷. Turint omenyje jog tiek P. Higgins, tiek M. Raftopoulou užsimena apie destruktinius veiksmus Brazilijos Amazonės miškuose, kurie vis dar nėra ištirti pagal ekocido įstatymo modelį, pagrindinis šio darbo tikslas ir bus tai atlikti.

P. Higgins sukurtas ekocido įstatymas taip pat sulaukia kritikos teigiant, jog jam trūksta nuoseklumo, suderinamumo. Kritikuojama, jog įstatyme išskirti penki galimi nusikaltimai (nusikaltimai žmonijai, nusikaltimai prieš gamtą, nusikaltimas prieš ateities kartas, ekocido nusikaltimas ir kultūrinio

⁵¹ Ten pat, p.39

⁵² Pavyzdžiui, Meghan Nicholson, „*Evaluating ecocide – invaluable or invalid?*“, A dissertation submitted in partial fulfilment of the degree of Bachelor of Laws, University of Otago, 2012, < <http://docplayer.net/64929465-Evaluating-ecocide-invaluable-or-invalid-meghan-nicholson.html> >

⁵³ Pavyzdžiui, Malayna Raftopoulou ir Joanna Morley, „*Ecocide in the Amazon: the contested politics of environmental rights in Brazil*“, The International Journal of Human Rights, 24(10), 2020,, < https://www.researchgate.net/publication/340331373_Ecocide_in_the_Amazon_the_contested_politics_of_environmental_rights_in_Brazil >

⁵⁴ Martin Crook ir Damien Short, „*Marx, Lemkin and the genocide–ecocide nexus*“, The International Journal of Human Rights, 18(3), 2014, p.308, 309, 313 < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13642987.2014.914703> >

⁵⁵ Malayna Raftopoulou ir Joanna Morley, „*Ecocide in the Amazon: the contested politics of environmental rights in Brazil*“, The International Journal of Human Rights, 24(10), 2020, p. 17, < https://www.researchgate.net/publication/340331373_Ecocide_in_the_Amazon_the_contested_politics_of_environmental_rights_in_Brazil >

⁵⁶ Polly Higgins, „*Eradicating ecocide*“, London: Shephard-Walwyn, 2010, p.63

⁵⁷ Damien Short, „*Redefining Genocide: Settler Colonialism, Social Death and Ecocide*“, London: Zed Books, 2016, p.39

ekocido nusikaltimas⁵⁸) tarpusavyje susilieja ir todėl yra kvestionuojama jų visų būtinybė. Siūloma du išskirtus nusikaltimus (nusikaltimus žmonijai, nusikaltimus prieš gamtą) suderinti ir sujungti į vieną bendrą ekocido nusikaltimą, taip pat neatskirti kultūrinio ekocido nusikaltimo nuo ekocido nusikaltimo⁵⁹. Kadangi šio darbo tikslas yra išanalizuoti, o ne teisiškai įvertinti valstybės veiksmus, šiam tyrimui pirmoji pastaba yra nereikšminga, o skirtį tarp ekocido ir kultūrinio ekocido nusikaltimų yra svarbu išlaikyti, nes ji įrodo, jog ekocidas nėra susijęs vien tik su gamtos naikinimu. Papildoma kritika dėl ekocido įstatymo nesuderinamumo P. Higgins kliūna dėl to, jog ekocido įstatyme, siekiant individo baudžiamosios atsakomybės, remiamasi griežtos atsakomybės principu, nors Romos Statuto 30 straipsnyje kalbama, jog „asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir už Teismo jurisdikcijai priklausančių nusikaltimų yra baudžiamas tik tuo atveju, kai objektyvieji nusikaltimo požymiai yra tyčiniai ir sąmoningi“⁶⁰. Turint omenyje P. Higgins tikslą įtraukti ekocido įstatymą į Romos Statutą, tampa akivaizdu, jog jos griežtos atsakomybės principas negalėtų jame egzistuoti ir todėl jis yra netinkamas.

1.2. Gamybos bėgimo takelio (angl. *Treadmill of Production*) teorija ir Lotynų Amerikos kontekstas

Gamybos bėgimo takelio teorijos pradininkas yra Allan Schnaiberg, kuris siekė išsiaiškinti, kodėl po II Pasaulinio Karo pasaulyje, ypatingai JAV, sustiprėjo aplinkos degradacija, 1960 ir 1970-aisiais JAV iššaukusi aplinkosauginius protestus ir socialinius judėjimus⁶¹. Teorija teigia, jog po II Pasaulinio karo Vakaruose prasidėjęs investicijų laikotarpis ir auganti natūralių išteklių paklausa ilgainiui skatino didinti darbo našumą ir pelną naudojantis technologinėmis naujovėmis, kurios (naudodamos iškastinių kurą ir chemikalus) ilgainiui didino taršą ir pradėjo sistemingai ardyti (angl. *ecologically disorganize*) nusistovėjusią ekologinę sistemą⁶². Visas šis procesas (išteklių išgavimas – teršimas – ekosistemų naikinimas) vyksta nepertraukiamai, todėl šiai teorijai yra priskiriamas bėgimo takelio pavadinimas. Teorija svarbi tuo, jog jos šalininkai pabrėžia, kad nuolatinė ekonominė plėtra ir pelno siekimas kelia

⁵⁸ Polly Higgins, „*Earth is our Business*“, London: Shephard-Walwyn, 2012, p.149 - 150

⁵⁹ Meghan Nicholson, „*Evaluating ecocide – invaluable or invalid?*“, A dissertation submitted in partial fulfilment of the degree of Bachelor of Laws, University of Otago, 2012, p.11-13

⁶⁰ Mallen Baker, „*Why ecocide would be bad law*“, YouTube, 2020, < <https://www.youtube.com/watch?v=UhjImDDLlQE> >, [žiūrėti nuo 18:20]; Lietuvos Respublikos Seimas, „*Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui*“, Nr. 49-2165, 1998, 30 straipsnis < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211305?jfwid=uu1o99v79> >, žiūrėta [2020.11.12]

⁶¹ Kenneth A. Gould ir David N. Pellow, Allan Schnaiberg, „*The Treadmill of Production: Injustice and unsustainability in the global economy*“, London: Taylor & Francis, 2008, p.5, 7

⁶² Michael J. Lynch ir Paul B. Stretesky, Michael A. Long, „*Green criminology and native peoples: The treadmill of production and the killing of indigenous environmental activists*“, *Theoretical Criminology*, 22(3), 2018, p. 321, < <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1362480618790982> > ; Kenneth A. Gould ir David N. Pellow, Allan Schnaiberg, „*The Treadmill of Production: Injustice and unsustainability in the global economy*“, London: Taylor & Francis, 2008, p.7

pavojų aplinkai ir ekosistemų išgyvenimui⁶³. Jie išreiškia tokį patį požiūrį kaip P. Higgins⁶⁴, teigdami, jog šiandien egzistuojančioje kapitalistinėje sistemoje žmonija į gamtą žiūri per pelno prizmę, o tai veda „prie planetos gyvybės užgniaužimo“ (angl. *asphyxiation of life*)⁶⁵. Nors autoriai dažnai naudoja gamybos bėgimo takelio teoriją tyrinėti D. Short ir M. Crook pristatytam genocido–ekocido ryšiui, o ne ekocido įstatymui, jie savo darbais papildė P. Higgins ekocido ir kultūrinio ekocido dėmenis.

Autoriai Michael J. Lynch, Paul B. Stretesky, Michael A. Long remdamiesi gamybos bėgimo takelio teorija pripažįsta, jog šiandien egzistuojantys įtempti santykiai tarp valstybių, korporacijų bei vietinių gyventojų kyla dėl to, jog vyriausybės ir korporacijos siekia didinti savo pelną vietinių gyventojų sąskaita – vykdant gamybos darbus jų gyvenamose teritorijose. Autoriai papildė ekocido dėmenį praplėsdami potencialių nusikalstamų veiklų sąrašą – atogrąžų miškų kirtimas, mineralų ir tauriųjų metalų kasyba, atogrąžinių miškų transformavimas į įmonių plantacijas ir naftos bei dujų žvalgybų teritorijas⁶⁶. Be to, autoriai papildė ir kultūrinio ekocido dėmenį, teigdami, jog vietinių gyventojų genocidas (tokią sąvoką vartoja autoriai, P. Higgins atveju tai būtų kultūrinis ekocidas) gali vykti ne tik naikinant ar atimant jų teritorijas (kurios yra svarbios jų (kultūriniam) išlikimui) dėl ekonominių veiklų vystymo, tačiau kartu siekiant integruoti vietinius gyventojus su likusia visuomenės dalimi perkeltiant juos gyventi į miestus⁶⁷.

Galiausiai, ekocido įstatymas gali būti traktuojamas kaip universali teorija, kuri buvo sukurta viliantis ją įteisinti Romos Statute, apimanči didelį skaičių pasaulio valstybių. Gamybos bėgimo takelio teorija buvo sukurta siekiant paaiškinti aplinkos degradaciją, kuri pirmiausia pasireiškė JAV teritorijoje. Šiame tyrime akcentuojama Lotynų Amerika, konkrečiau, Brazilija, todėl svarbu atkreipti dėmesį į autorę M. Raftopoulou, kuri kalbėdama apie Lotynų Amerikos žemyną papildė P. Higgins kultūrinio ekocido dėmenį. Kaip jau buvo minėta, M. Raftopoulou pabrėžia, jog Lotynų Amerikoje egzistuoja įtampos tarp gamtos išteklių maksimizavimo siekiant socialinės bei ekonominės plėtros, kurią propaguoja valstybių valdžia bei korporacijos, ir aplinkos išsaugojimo, kurio siekia vietinės bendruomenės (žr. įvadą). Šios įtampos dažniausiai išauga į socialinius ir aplinkos konfliktus tarp minėtų pusių⁶⁸. M. Raftopoulou

⁶³ Michael J. Lynch ir Paul B. Stretesky, „*Exploring Green criminology: Toward a Green Criminological Revolution*“, London: Routledge, 2014, p.140

⁶⁴ Polly Higgins, „*Eradicating ecocide*“, London: Shephard-Walwyn, 2010, p.3

⁶⁵ Michael J. Lynch ir Paul B. Stretesky, „*Exploring Green criminology: Toward a Green Criminological Revolution*“, London: Routledge, 2014, p.140

⁶⁶ Michael J. Lynch ir Paul B. Stretesky, Michael A. Long, „*Green criminology and native peoples: The treadmill of production and the killing of indigenous environmental activists*“, *Theoretical Criminology*, 22(3), 2018, p. 321, < <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1362480618790982> >

⁶⁷ Ten pat, p.325

⁶⁸ Malayna Raftopoulou, „*Contemporary debates on social-environmental conflicts, extractivism and human rights in Latin America*“, *The International Journal of Human Rights*, 21(4), 2017, p. 389-390, < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13642987.2017.1301035> >

papildo P. Higgins kultūrinio ekocido dėmenį teigdama, jog šių konfliktų akivaizdoje svarbu atkreipti dėmesį į valstybės saugumo pajėgų naudojimą šalies viduje. Autorė teigia, jog Lotynų Amerikos vyriausybių atveju valstybės vaidmuo dažniausiai yra sutelktas ne į žmogaus teisių ir gamtos, o į ekonominių interesų apsaugą, pabrėžiant faktą, jog dažnai valstybės ar saugumo pajėgos vykdo smurtą ir prievartą prieš tuos, kurie prieštarauja gamtos išteklių gavybai, o ne priešingai⁶⁹.

1.3. Tyrimo modelis

Tyrimo pagrindą sudarys P. Higgins ekocido modelis, tiksliau, išskirti ekocido bei kultūrinio ekocido nusikaltimų dėmenys, į kuriuos įtraukti gamybos bėgimo takelio teorijos bei autorės M. Raftopoulou teiginiai. Tyrimo kontekstui yra svarbūs P. Higgins ir bėgimo takelio teorijos šalininkų argumentai, jog šiandieninėje kapitalistinėje struktūroje į Žemę yra žiūrima tik kaip į resursų ir pelno šaltinį, todėl pasireiškia nepertraukiamas ir masinis gamtos naikinimas taikos metu, siekiant nuolatinės ekonominės plėtros, kuri kelia pavojų aplinkai ir ekosistemų išgyvenimui.

Pirmiausia, atsižvelgiant į teorinį pagrindą, svarbu pristatyti valstybės ašį – valdžios instituciją, kuri turi daugiausiai galimybių formuoti politiką Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu – todėl bus analizuojama Brazilijos politinė sistema. Toliau, kadangi skirtingi autoriai kalbėdami apie galimą ekocidą Brazilijoje įvardina skirtingus laikotarpius, bus vykdoma valstybės prezidentų vykdytų veiklų Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu apžvalga, siekiant pagrįsti J. Bolsonaro pasirinkimą atvejo studijai. Galiausiai, atvejo analizė bus vykdoma remiantis ekocido nusikaltimo idėja, o vėliau bus pereita prie kultūrinio ekocido dėmens – tokį eiliškumą suponuoja pats P. Higgins parašytas ekocido įstatymas⁷⁰. Atsižvelgiant į tyrimo objektą bei valstybės, kaip ašies, vaidmenį ekocido kontekste, ekocido nusikaltimo perspektyvoje dėmesys bus kreipiamas į valdžios vykdomus ekonominius ir kitus veiksmus Amazonės miškuose, jų padarinius; vėliau bus pereita prie kultūrinio ekocido dėmens ir analizuojama, kaip valdžios priimami politiniai sprendimai bei vykdomi veiksmai Amazonės miškuose daro įtaką tų teritorijų vietiniams gyventojams, jų saugumui, kultūros išsaugojimui. Vykdamas ekocido analizę bus atsižvelgiama į gamybos bėgimo takelio bei M. Raftopoulou pristatytus teiginius, jog: 1) kultūrinis ekocidas gali pasireikšti ne tik vietinių gyventojų teritorijų ir aplinkos naikinimu, bet ir siekiu juos integruoti su likusia visuomene iškeldinant gyventi į miestus; 2) Lotynų Amerikoje valstybės saugumo pajėgos yra linkusios naudoti jėgą prieš vietinius gyventojus ir aplinkosaugininkus, kurie prieštarauja ekonominių veiklų vystymui šalyje. Valdžios veiksmų analizėje bus taikomas P. Higgins išskirtas aukštesnės atsakomybės principas, kuris reiškia, jog pagrindinė atsakomybė už įgaliotinių veiklą gula ant

⁶⁹ Ten pat, p. 397-398

⁷⁰ Polly Higgins, „*Earth is our Business*“, London: Shephard-Walwyn, 2012, p.149 - 150

vyriausybės vadovo pečių. Galiausiai, siekiant atlikti pagrįstą ekocido atvejo tyrimą, valdžios veiksmų analizė bus papildyta intencijos elementu, dėl kurio ignoravimo P. Higgins sulaukė kritikos (žr. 1.1.2. dalį). Tyrime bus atliekama turinio analizė, kuri leis pamatyti valdžios atstovo idėjų dažnį Amazonės miškų ir vietinių gyventojų temų atžvilgiu - kuo dažniau yra išreiškiama tam tikra idėja, laikoma, jog tuo stipresnė ir intencija ją įgyvendinti. Tokiu būdu bus siekiama apsiginti nuo teiginių, jog valstybės vykdomi destruktiniai veiksmai yra atsitiktiniai ar neplanuoti. Papildžius P. Higgins ekocido įstatymą intencijų elementu, bus siekiama atsakyti į tyrimo klausimą: kaip J. Bolsonaro ir jo administracija savo propaguojamomis idėjomis kuria bei vykdomais veiksmais palaiko ekocido vyksmą Brazilijos Amazonės miškuose?

2 METODOLOGIJA

Siekiant atsakyti į iškeltą tyrimo klausimą bei įgyvendinti darbo tikslą ir uždavinius, bus naudojami kokybinės turinio bei atvejo analizės metodai. J. Gerring atvejo studiją apibrėžia kaip vieno atvejo tyrimą, kurio tikslas – bent dalinai – nušviesti didesnę atvejų grupę (populiaciją). Pasak autoriaus, kuo mažesnis atvejų skaičius tyrime ir kuo giliau jie nagrinėjami, tuo užtikrinčiau darbą galima įvardinti kaip atvejo studiją⁷¹. Atvejo studiją, siekiant surinkti ir išanalizuoti duomenis, galima vykdyti remiantis tiek kiekybiniais, tiek kokybiniais metodais, tačiau studijos, kuriose yra mažai kintamųjų, iš esmės visada yra kokybinės⁷². Atvejo studijos, lyginant su kryžminių atvejų tyrimais, yra naudingos tuomet, kai tam tikras atvejis yra tiriamas iš esmės pirmą kartą arba tiriamas pirmą kartą remiantis nauju būdu⁷³. Turint omenyje tai, jog J. Bolsonaro atvejis nėra sistemiškai tirtas remiantis P. Higgins ekocido įstatymo modeliu, šis tyrimas priskiriamas atvejo studijai, kurioje analizė vykdoma aprašomuoju būdu. Pagrindinis dėmesys skiriamas Brazilijos valstybei, konkrečiai – J. Bolsonaro valdžios politikai, tiriamasis laikotarpis – prezidento pirmieji du valdymo metai, skaičiuojant nuo 2019 metų sausio 1 dienos. Šią atvejo studiją sudaro trys dalys – visų pirma, aprašomas Brazilijos politinės sistemos funkcionavimas. Tai yra daroma nagrinėjant 2019 metų Brazilijos Konstitucijos leidimą (įtraukti visi nauji ir pataisyti straipsniai nuo 1988 metų) ir išleistus įstatymus, kurie papildė svarbiausią šalies dokumentą. Kadangi įstatymus pasirašo prezidentas, jie buvo rasti Brazilijos prezidentūros internetiniame puslapyje, originalia portugalų kalba. Siekiant kuo tikslesnio vertimo, dokumentai, naudojantis Google vertėjo įrankiu, pirmiausiai verčiami į anglų, vėliau į lietuvių kalbas ir tikrinama, ar sutampa reikšmės. Antra, atlikta Brazilijos prezidentų vykdytų veiklų Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu analizė. Tai daroma remiantis straipsniais

⁷¹ John Gerring, „*Case Study Research: Principles and Practises*“, New York: Cambridge University Press, 2006, p. 20

⁷² Ten pat, p. 35-36

⁷³ Ten pat, p. 40

ir šaltiniais, kurie aprašo minėtus laikotarpius, tiek anglų, tiek portugalų kalbomis. Analizę papildo statistinės lentelės, sukurtos remiantis Brazilijos nacionalinio kosmoso tyrimų instituto (pt. *INPE*) bei nevyriausybinių organizacijų „Socioambiental“ internetiniuose puslapiuose pateiktais duomenimis anglų kalba. Galiausiai, analizuojami J. Bolsonaro valdžios vykdomi veiksmai tiek vietinių gyventojų, tiek Amazonės miškų atžvilgiu. Pagrindinė užduotis yra pateikti faktinę informaciją ir ją sistemingai aprašyti, todėl siekiant turėti kuo patikimesnius duomenis pasikliaujama tarptautinių (nevyriausybinių) organizacijų (*Human Rights Watch*, *World Resources Institute*, *International Work Group for Indigenous Affairs* ir kt.) bei vietinės (tiriamosios) ir tarptautinės žiniasklaidos (pavyzdžiui *Agência Pública*, *Folha*, *Mongabay*, *Reuters* ir kt.) atliktais tyrimais, publikuotais duomenimis ir straipsniais.

J. Bolsonaro propaguojamoms idėjoms Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu ištirti naudojama kokybinė turinio analizė, dedukcinė prieiga. Mokslininkas P. Mayring kokybinę turinio analizę apibrėžia kaip rinkinį, kuris skirtas sistemingai analizuoti įvairių rūšių tekstus, siekiant išsiaiškinti ne tik bendrą jų turinį, bet ir konkrečias temas bei pagrindines idėjas, kurios atsiskleidžia šaltiniuose. Kokybinė turinio analizė, priešingai nei kiekybinė, naudojama tais atvejais, kai norima pamatyti ne tik minčių dažnius ir reikšmes, bet ir suvokti jų turinį, dominuojančias idėjas – duomenyse rastų modelių, dėsningumų aprašymas padeda atsakyti į išsikelto tyrimo klausimą⁷⁴. Daugelis autorių kokybinę turinio analizę traktuoja kaip optimaliausią metodą siekiant apibūdinti prasmes ar parodyti požiūrių įvairovę, kurie randami tekstuose, dokumentuose ar interviu⁷⁵. Dedukcinė prieiga reiškia, jog teorija nurodo, į kokius duomenis reikia kreipti dėmesį siekiant atsakyti į tyrimo klausimą. Tyrime pagrindiniai šaltiniai, kuriais remiantis siekiama tirti idėjas, yra J. Bolsonaro interviu ir kalbos (angl. *speeches*). Remiantis Brazilijos prezidentūros internetiniu puslapiu, patikrinti 79 J. Bolsonaro interviu Brazilijos žiniasklaidos atstovams per pirmuosius dvejus jo valdymo metus (2019 m. sausio 01 d. – 2021 m. sausio 01 d.), rankiniu būdu ieškant tyrimo pagrindą sudarančių sąvokų – Amazonė (pt. *Amazônia*) bei vietiniai gyventojai, t.y. indėnai (pt. *Índio*)⁷⁶. Iš viso analizei atrinkti 10 interviu, susijusių su Amazonės miškais bei 7 – su vietiniais gyventojais. Be minėtų interviu, papildomai apžvelgtos 85 prezidento kalbos, įvykusios 2019 m. birželio – 2019 m. spalio laikotarpiu⁷⁷. Tokį pasirinkimą paaiškina dvi priežastys: visų pirma, atrinkus interviu pastebėta, jog minėtos tyrimui reikšmingos sąvokos dažniausiai kartojasi būtent šiame laikotarpyje, o antra, 2019 metų vasarą vyko Amazonės gaisrai, kurie sulaukė didelio dėmesio iš pasaulinės žiniasklaidos bei užsienio valstybių lyderių. Tokiu būdu papildomai atrinkta 18 kalbų,

⁷⁴ James W. Drisko ir Tina Maschi, „*Content Analysis*“, New York: Oxford University Press, 2016, p. 85-87

⁷⁵ Ten pat, p.90

⁷⁶ Presidência da República, „*Discursos*“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019> >

⁷⁷ Presidência da República, „*Entrevistas*“, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas> >

susijusių su Amazonės miškais bei 5 – su vietiniais gyventojais. Prezidento interviu ir kalbos internetiniame puslapyje pateiktos originalia portugalų kalba, tad naudojamosi Google vertėjo pagalba. Originalus tekstas verčiamas tiek į anglų, tiek į lietuvių kalbas siekiant kuo tikslesnio vertimo ir kiekvieno žodžio reikšmės. Rankiniu būdu atradus raktinius žodžius, analizuojamos frazės, sakiniai, kurie yra koduojami. Tokiu būdu siekiama įsigilinti, kokiame kontekste žodžiai yra panaudoti, ir pamatyti, kokie būdvardžiai juos lydi – kiekviena koduota žinutė suformuluota taip, jog ji atspindėtų pagrindinę prezidento komunikuojamą idėją. Apibendrinant idėjas, kurias J. Bolsonaro propaguoja vietinių gyventojų atžvilgiu, išskirtos penkios koduotos žinutės, o Amazonės miškų atžvilgiu – devynios (plačiau pristatoma 3.3. dalyje). Koduotos žinutės ir jų prasmės pristatomos naratyvo formatu, kuris yra būdingas kokybinės turinio analizės rezultatų apibendrinimui. Naratyvo formatu kiekviena išskirta tema yra interpretuojama ir pateikiama sutrumpintu būdu, iliustruojant jas citatomis. Tai yra daroma siekiant atskleisti, kaip prezidentas vaizduoja savo originalias idėjas ar pažiūras tiriamuosiuose šaltiniuose⁷⁸.

⁷⁸ James W. Drisko ir Tina Maschi, „*Content Analysis*“, New York: Oxford University Press, 2016, p. 109

3 TYRIMAS

3.1 Brazilijos politinės sistemos funkcionavimas

Tyrimo modelyje pabrėžiama, jog valstybė yra ašis, turinti prisiimti atsakomybę už visus vykstančius veiksmus savo teritorijoje, todėl šioje dalyje bus siekiama išanalizuoti Brazilijos politinę sistemą: 1) siekiant parodyti, jog šalies prezidentas ir jo vadovaujama vyriausybė yra ašis, turinti daugiausiai galių ir įtakos formuojant valstybinę politiką; 2) norint išskirti analitinius pjūvius, kuriais remiantis vėliau bus tiriama, kaip ašis palaiko sąlygas ekocido vyksmui Amazonės miškuose.

Brazilija yra federacinė demokratinė respublika, kurią sudaro „neišardoma sąjunga tarp valstijų, savivaldybių (angl. *municipalities*) bei federalinių apygardų“⁷⁹. Valstybėje valdžios padalintos į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę. Vykdomoji valdžia yra sutelkta prezidento rankose, kuris yra valstybės ir vyriausybės vadovas, tiesiogiai renkamas žmonių ketveriems metams⁸⁰. Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Nacionaliniam Kongresui (toliau – Kongresas), kurį sudaro Deputatų Rūmai (toliau – Rūmai) ir Federalinis Senatas (toliau – Senatas). Valstybėje veikia daugiapartinė sistema, kuria remiantis atstovai į Rūmus yra renkami proporciniu principu, po keturis iš kiekvienos valstijos, savivaldybės ar federalinės apygardos, ketverių metų laikotarpiui. Senatą sudaro daugumos principu rinkti atskirų valstijų ir federalinių apygardų atstovai (po tris iš kiekvienos) aštuonerių metų laikotarpiui⁸¹.

3.1.1. Įstatymų leidžiamoji valdžia

Be Kongresui suteiktų išimtinių kompetencijų tvarkyti „ūkinius“ valstybės reikalus (pavyzdžiui, nacionalinės televizijos ir radijo priežiūra, plebiscito ar referendumų organizavimas, teisėkūros proceso tvarkos laikymosi užtikrinimas ir kt.⁸²), svarbu atkreipti dėmesį į svarbiausias Kongreso funkcijas, susijusias su valstybės valdymu: 1) vykdomosios valdžios kontrolę; 2) kartu su vykdomąja valdžia vykdomą valstybės teisėkūros procesą.

Vykdomosios valdžios kontrolė reiškia, jog vyriausybė turi atsiskaityti Kongresui – bet kuriuo momentu Kongresas gali pareikalauti prezidento, vice-prezidento, ministro, ministerijos agentūros ar kito vykdomosios valdžios atstovo pagrįsti konkrečius priimtus sprendimus. To nepadarius be pateisinamos priežasties arba pateikus netikrą informaciją grėstų nušalinimas nuo pareigų (angl. *crime of malversation*). Prezidentas taip pat yra įpareigotas pateikti Kongresui tikrinti vyriausybės veiklos ataskaitas, biudžetines išlaidas. Tarptautiniame lygmenyje prezidentas gali pasirašinėti tarptautines sutartis, susitarimus, aktus, tačiau Kongresas prižiūri, jog minėti dokumentai neprieštarautų

⁷⁹ Supreme Federal Court, „*Constitution of the Federative Republic of Brazil*“, 2019, article 1, žiūrėta [2021.01.06]

⁸⁰ Ten pat, article 82

⁸¹ Ten pat, article 44, 45, 46

⁸² Ten pat, article 49

nacionaliniam interesui ar nuosavybei⁸³. Taigi, pirmoji Kongreso funkcija yra užtikrinti teisingą, legalią ir kryptingą vykdomosios valdžios veiklą.

Nors pagal minėtas funkcijas vyriausybės atžvilgiu Kongresas *de jure* atrodo įtakingas, galima būtų ginčytis, jog *de facto* taip nėra. Pavyzdžiui, nacionalinio saugumo lygmenyje prezidentas yra kariuomenės vadas, turintis teisę pasitelkti ginkluotąsias pajėgas įvairiais nacionalinio saugumo tikslais šalies viduje⁸⁴. Nors Kongreso išimtinės kompetencijos *de jure* yra įtakingesnės (suteikti leidimą prezidentui skelbti taiką ar karą, tvirtinti gynybinę padėtį (angl. *state of defence*) šalyje ir kt.⁸⁵), jų panaudojimo tikimybė šiandieniniame kontekste yra mažesnė, lyginant su tikimybe pasitelkti kariuomenės resursus šalies vidaus problemoms spręsti. Biudžeto formavime, kurį išimtinai inicijuoja prezidentas, Kongreso pagrindinė rolė yra patvirtinti jau suformuotus daugiamečius planus, biudžeto direktyvas ar metinius biudžetus. Kongreso norai koreguoti biudžetą yra suvaržyti – jie turi būti suderinti su prezidento išskirtu daugiamečiu planu ir biudžeto direktyvomis, negali viršyti numatytų išlaidų⁸⁶. Galiausiai, vykdomosios valdžios srityse, kuriose prezidentas turi išskirtinę teisę inicijuoti įstatymų projektus (žr. 3.1.2 dalį), Kongreso galimybės daryti įtaką įstatymų turiniui yra ribotos, daugiau tik patariamąjo pobūdžio⁸⁷. Tiesa, tyrimo kontekste svarbu paminėti, jog Kongresui priklauso išimtinė teisė priimti sprendimą suteikti leidimus vietinių gyventojų teritorijose vykdyti gamtinių resursų, kitų išteklių išgavimo ir kasybos darbus⁸⁸, kurios vyriausybė negali ignoruoti ir apeiti kitais įstatyminiais būdais.

3.1.2. Galios centras – prezidentas su vykdomąja valdžia

Brazilijoje daug politinės galios ir įtakos turi prezidentas, kuris yra ne tik valstybės, bet ir vyriausybės vadovas. Būdamas vyriausybės vadovu, prezidentas gali vienašališkai skirti ir atleisti ministrus, taip užsitikrindamas, jog suformuotas ministrų kabinetas su visais turimais resursais padės įgyvendinti jo politinę, ekonominę ar socialinę darbotvarkę. Be to, prezidentui kartu netiesiogiai pavaldžios ir agentūros, priklausančios atitinkamoms ministerijoms, todėl prezidentas kartu su paskirtais ministrais turi galimybę daryti įtaką jų veiklai⁸⁹. Šias prezidento prerogatyvas papildo ir ekonominis elementas – jis turi galią inicijuoti ir Kongresui teikti tvirtinti teisės aktus, nustatančius daugiamečius

⁸³ Ten pat, article 49 (I, IX), 50, 52 (I)

⁸⁴ Presidência da República, „*LEI COMPLEMENTAR Nº 97, DE 9 DE JUNHO DE 1999*“, 1999, <http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/lcp/lcp97.htm>, žiūrėta [2021.01.15]

⁸⁵ Supreme Federal Court, „*Constitution of the Federative Republic of Brazil*“, 2019, article 49 (II, III, IV)

⁸⁶ Keith S. Rosenn, „*Separation of powers in Brazil*“, *Duquesne Law Review*, 47(4), 2009, p.856, <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/duqu47&div=56&g_sent=1&casa_token=5y3bluH_FyQAAAAA:S_uG_mh9OHEwL9Rc-E-Mf7O_-al4Y6ur9t9exS3zweN_wTHu7qehNqDBW23DOZj91yIMK07U&collection=journals>

⁸⁷ Supreme Federal Court, „*Constitution of the Federative Republic of Brazil*“, 2019, article 48

⁸⁸ Ten pat, article 49 (XVI)

⁸⁹ Ten pat, article 84, 87 (I)

planus, biudžeto direktyvas, metinius biudžetus⁹⁰. Remiantis šia prerogatyva prezidentas gali daryti įtaką ministerijų, ministerijoms pavaldžių agentūrų darbui ir kokybei skirstydamas joms finansavimą, todėl iš pirmo žvilgsnio atrodančios nepriklausomos ir savarankiškos agentūros iš tikrųjų yra veikiamos vykdomosios valdžios⁹¹. Galiausiai, pagal 1996 metais priimtą įstatymą vykdomoji valdžia yra atsakinga už vietinių gyventojų teritorijų demarkavimą. Šiame procese svarbų vaidmenį užima ministerijos ir vietinių gyventojų klausimus sprendžiančios agentūros, tačiau paskutinis žodis visada tariamasis prezidento – be jo sutikimo vietinių gyventojų teritorijų demarkacija negali būti užbaigta⁹².

Kaip jau buvo užsiminta ankstesniame poskyryje, prezidento įtaka nesibaigia ties vykdomąja valdžia – prezidentui Konstitucija suteikia plačias galimybes aktyviai dalyvauti teisėkūros procese, daryti įtaką jos turiniui⁹³. Prezidentui suteiktos išskirtinės teisės inicijuoti įstatymų projektus, susijusius su vykdomosios valdžios sritimis, pavyzdžiui: administraciniais valstybės klausimais (dekretai); mokesčiais ir biudžetu; ministerijų ar valstybinių agentūrų steigimu, panaikinimu; kariuomene, jos sudėtimi, pozicijų skirstymu ir kt.⁹⁴. Prezidentas taip pat gali siūlyti konstitucines pataisas, inicijuoti ir Kongresui teikti svarstyti naujus ir papildančius teisės aktus (angl. *ordinary and supplementary laws*); reikalauti Kongrese skubos tvarka nagrinėti jo pasiūlytus įstatymo projektus; veto teise stabdyti Kongreso iniciatyvas⁹⁵. Galiausiai, svarbiausia prezidento prerogatyva teisėkūros procese yra vadinamieji laikinieji dekretai (angl. *provisional measure/decreet*) – prezidento išleidžiami laikinieji teisiniai aktai, kurie vienašališkai įsigalioja vien tik jam juos pasirašius. Tendencingai šiais laikinaisiais dekretais prezidentai naudojami siekdami spręsti administracinius arba ekonominius valstybės klausimus⁹⁶. Tiesa, šis mechanizmas prezidentui neleidžia manipuluoti teisėkūros procesu ir elgtis priešingai nei Kongreso dauguma norėtų – vykdomosios valdžios pasirašyti laikinieji dekretai galioja tik 60 dienų, su galimybe (tik esant būtinybei) vieną kartą pratęsti galiojimą tam pačiam laikui tarpui. Pasibaigus dekreto galiojimui jis nustoja veikti, nebent per pastarąjį laikotarpį Kongresas jį patvirtina (tuomet jis tampa įstatymu) arba atmeta (taip iš anksto užbaigiamas jo galiojimas)⁹⁷. Bet kuriuo atveju, laikinasis dekretas yra naudingas

⁹⁰ Ten pat, article 165 (I)

⁹¹ Keith S. Rosenn, „Separation of powers in Brazil”, *Duquesne Law Review*, 47(4), 2009, p.856, <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/duqu47&div=56&g_sent=1&casa_token=5y3bluH_FyQAAAAA:S_uG_mh9OHEwL9Rc-E-Mf7O_-al4Y6ur9t9exS3zweN_wTHu7qehNqDBW23DOZj91yIMK07U&collection=journals>

⁹² Presidência da República, „DECRETO No 1.775, DE 8 DE JANEIRO DE 1996.”, Art. 9 (Parágrafo único), 1996, <http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/decreto/d1775.htm>, žiūrėta [2021.01.11]

⁹³ Dana De La Fontaine ir Thomas Stehnken, „*The Political System of Brazil*”, Berlin: Springer-Verlag, 2016, p.67

⁹⁴ Supreme Federal Court, „*Constitution of the Federative Republic of Brazil*”, 2019, article 61

⁹⁵ Ten pat, article 60, 61, 64, 66

⁹⁶ Dana De La Fontaine ir Thomas Stehnken, „*The Political System of Brazil*”, Berlin: Springer-Verlag, 2016, p.67, 71

⁹⁷ Supreme Federal Court, „*Constitution of the Federative Republic of Brazil*”, 2019, article 62 (Paragraph 3)

teisėkūros mechanizmas prezidentams siekiant inicijuoti ar priimti palankius vykdomajai valdžiai įstatymus, ypač turint užnugarį Kongrese.

Taigi, apibendrinant galima pritarti autorių A. Boito ir A.Saad-Filho teiginiui, jog prezidentas užima centrinę poziciją Brazilijos politiniame gyvenime⁹⁸. Jis atstovauja šalį tarptautiniame lygmenyje, kaip vyriausybės vadovas formuoja ministrų kabinetą ir kabineto prioritetus bei gali aktyviai dalyvauti ir daryti įtaką teisėkūros procesui, remdamasis įstatymų iniciatyvos (tam tikrose srityse), veto ar laikinojo dekreto privilegijomis.

Pabaigai svarbu atkreipti dėmesį, jog Brazilija yra federacinė valstybė, kurioje vyrauja atsakomybių ir funkcijų pasiskirstymas skirtinguose instituciniuose lygmenyse. Lyginant federacinės valdžios, valstijų ir savivaldybių funkcijas srityse, susijusiose su vietiniais gyventojais, federacinė valdžia vienintelė turi išskirtinę teisę inicijuoti įstatymus jų atžvilgiu⁹⁹. Aplinkos politikos srityje valstybės kraštovaizdžių ir archeologinių vietovių apsauga, kova su tarša, miškų, augalijos ir gyvūnijos išsaugojimas, pagal Konstituciją yra įvardijamos kaip bendros federacinės valdžios, valstijų, federalinių apygardų bei savivaldybių atsakomybės¹⁰⁰. Remiantis papildomu įstatymu, išleistu 2011 metais ir reglamentuojančiu aplinkosaugos leidimų (angl. *environmental licence*) suteikimo procesus šalyje, federacinė valdžia, valstijos bei savivaldybės tarpusavyje koordinuoja veiksmus bendradarbiavimo pagrindu – valstybė nustato bendras gaires ir tikslus, o kiekviena valstija ir savivaldybė turi jas įgyvendinti (kartu su savo išsikeltais, neprieštaraujančiais valstybės nustatytiems, tikslais)¹⁰¹. Minėtas įstatymas yra svarbus šiam tyrimui, nes jis įrodo, jog tiek Amazonės miškuose, tiek vietinių gyventojų teritorijose federacinė valdžia turi didelį svorį spręsti klausimus pati. Pagal įstatymą, ji turi teisę veikti ir išduoti aplinkosauginius leidimus įmonėms ar kitiems veikėjams vykdyti veiklą šalies teritorijoje aštuoniais atvejais, iš kurių svarbiausi yra šie: 1) jei tai yra vietinių gyventojų teritorija; 2) jei tai yra apsaugos zona (angl. *conservation unit*); 3) jei teritorija yra išsiplėtusi per daugiau nei vieną valstiją (Amazonės miškas Brazilijoje apima 9 valstijas¹⁰²); 4) jei teritorija patenka į Brazilijos ir kaimyninių

⁹⁸ Armando Boito ir Alfredo Saad-Filho, „State, State Institutions, and Political Power in Brazil“, Latin American Perspectives, 43(2), Issue 207, 2016, p.197, < https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0094582X15616120?casa_token=ar1RhlaD108AAAAA:bgZJanvHWwYtvIft eS4-pUshz41581EcLbwdQ07VEtOija6wj7dRJ3knYClZKGx9K-R996opNng >

⁹⁹ Supreme Federal Court, „Constitution of the Federative Republic of Brazil“, 2019, article 22 (XIV)

¹⁰⁰ Ten pat, article 23 (III, VI, VII, Sole Paragraph)

¹⁰¹ Presidência da República, „LEI COMPLEMENTAR Nº 140, DE 8 DE DEZEMBRO DE 2011“, pavyzdžiui article 7, 8, 9 (I, IX, XI), 2011, < http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/lcp/lcp140.htm > [žiūrėta 2021.01.22]

¹⁰² Jenny Gonzales, „State governors support Bolsonaro's Amazon mining, agribusiness plan“, Mongabay, 2019, < <https://news.mongabay.com/2019/09/state-governors-support-bolsonaros-amazon-mining-agribusiness-plans/> >, žiūrėta [2021.01.23]

valstybių teritorijas (Amazonės miškų atveju tai yra Brazilija, Peru, Kolumbija ir kitos valstybės¹⁰³)¹⁰⁴. Taigi, remiantis pateikta informacija galima teigti, jog Brazilijos institucinė santvarka sudaro palankias sąlygas federacinei valdžiai, kurioje įtakingiausias yra prezidentas ir jo vadovaujama vyriausybė, aktyviai ir netrukdomai veikti Amazonės miškuose ir vietinių gyventojų teritorijose.

3.1.3. Vykdomoji valdžia, Amazonės miškai bei vietiniai gyventojai

Pristačius Brazilijos politinės sistemos pagrindinių institucijų galias, atsakomybių pasiskirstymą bei tarpusavio sąveiką, galima teigti, jog valstybės ašis yra vykdomoji valdžia, vedama prezidento, kuris turi galių veikti tiek išorės, tiek vidaus politikoje, būti aktyviu tiek vykdomojoje, tiek įstatymų leidžiamojoje valdžioje. Toliau, siekiant išanalizuoti, kaip vykdomosios valdžios politiniai sprendimai kuria ir palaiko ekocido vyksmą šalyje, pristatomi pjūviai, sudarantys ekocido bei kultūrinio ekocido dėmenis (žr. 1.3. dalį). Minėti pjūviai yra keturi – teritorinis, ekonominis, institucinis bei kultūrinis.

EKOCIDO DĖMUO. Šiame dėmenyje pagrindinis dėmesys yra skiriamas J. Bolsonaro ir jo administracijos vykdomiems veiksams Amazonės miškų atžvilgiu, jį sudaro teritorinis, ekonominis, institucinis pjūviai. **Teritorinis** pjūvis išskiriamas remiantis teoriniame pagrinde pristatytu ekocido nusikaltimu, kuriame yra pabrėžiama teritorijų – gamtos, gyvūnijos, augalijos – išsaugojimo svarba. Pagrindinis dėmesys skiriamas Amazonės miškų kirtimo, gaisrų rodikliams, vykdomosios valdžios veiksams siekiant juos suvaldyti. **Ekonominis** pjūvis išskiriamas turint omenyje, jog ekocidas kyla dėl ekonominių intencijų ir ambicijų, dominuojančio požiūrio, jog Žemė yra tik resursų ir pelno šaltinis, kuris aktualus Lotynų Amerikai. Pagrindinis dėmesys bus skiriamas *Barão do Rio Branco* programos projektams (greitkeliams BR-319 ir BR-163), leidžiamiems įstatymams ir įsakams, kurie reglamentuoja Amazonės miškų žemės paskirstymą ir naudojimą (įstatymo projektas 191/2020 bei „cukranendrių“ dekretas). **Institucinis** pjūvis išskiriamas siekiant palaipsniui pereiti prie kultūrinio ekocido dėmens. Institucinis lygmuo išskirtas remiantis teoriniu pagrindu, jog valstybė yra ašis, turinti apsaugoti piliečius nuo galimų destruktinių veiksmų savo teritorijoje. Dėl šios priežasties ekocido dėmenyje dėmesys bus kreipiamas į institucijų, kurios yra atsakingos už aplinkos politiką Brazilijoje, veiklą. Ministerijų lygmenyje tai bus aplinkos ministerija ir jai priklausantys Brazilijos aplinkos ir atsinaujinančių gamtos išteklių (toliau – IBAMA) bei Chico Mendeso biologinės įvairovės išsaugojimo (toliau – ICMBio) institutai. Be to, turint omenyje Brazilijos kariuomenės rolę malšinant rekordinius 2019 metų Amazonės miškų gaisrus, darbe taip pat bus skiriamas dėmesys operacijai „Žalia Brazilija“ (angl. *Operation Green Brazil*“).

¹⁰³ Wikipedia, „Amazon rainforest“, < https://en.wikipedia.org/wiki/Amazon_rainforest >, žiūrėta [2021.01.25]

¹⁰⁴ Presidência da República, „LEI COMPLEMENTAR Nº 140, DE 8 DE DEZEMBRO DE 2011“, pavyzdžiui, article 7 (XIV), 2011, < http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/lcp/lcp140.htm > [žiūrėta 2021.01.22]

KULTŪRINIO EKOCIDO DĖMUO. Šiame dėmenyje pagrindinis dėmesys yra skiriamas J. Bolsonaro ir jo administracijos vykdomiems veiksams vietinių gyventojų atžvilgiu, jį sudaro institucinis bei kultūrinis pjūviai. **Institucinis** pjūvis, kuris prieš tai buvo pristatytas, kultūrinio ekocido dėmens rėmuose pagrindinį dėmesį skiria teisingumo ministerijai priklausančiai agentūrai – atsakingai už vietinių gyventojų apsaugą ir gerovę – Nacionaliniam Indėnų Fondui (toliau – FUNAI). **Kultūrinis** pjūvis išskiriamas remiantis teoriniame pagrinde pristatytu kultūrinio ekocido dėmeniu, kuriame pagrindinis dėmesys yra skiriamas vietiniams gyventojams – jų savarankiškumui, teritorijoms, kultūros išsaugojimui ir apsaugai. Šiame pjūvyje dėmesys bus skiriamas vietinių gyventojų teritorijų miškų kirtimo, gaisrų, nelegalių veiklų rodiklių pristatymui; teritorijų demarkavimo procesui; smurto ir nusikalstamumo prieš juos rodikliams; valstybės jiems teikiamą pagalbą, ypač COVID-19 pandemijos kontekste.

Pabaigai, svarbu paminėti, jog dėl ribotos bakalauro darbo apimties nėra pristatomi visi vykdomosios valdžios rodikliai ar priimami sprendimai, pavyzdžiui, ekonominiame pjūvyje nėra apžvelgiamas dekretas 910/2019, įstatymas PL 2633/20, likę *Barão do Rio Branco* programos projektai. Bet kuriuo atveju, aptariami duomenys atskleidžia valdžios vykdomų veiksmų tiek Amazonės miškų, tiek vietinių gyventojų atžvilgiu, specifiką ir tikslumą. Taigi, pristčius valstybės ašį, taip pat išskyrus konkrečius analitinius pjūvius valdžios veiksams tirti, svarbu pagrįsti ir tai, kodėl atvejo studijai pasirinktas J. Bolsonaro ir jo administracija.

3.2. Brazilijos prezidentų vykdytų veiklų Amazonės miškų ir juose gyvenančių vietinių gyventojų atžvilgiu, apžvalga – prezidento J. Bolsonaro pasirinkimas atvejo studijai

Išskirta tyrimo problema akcentuoja, jog Brazilijoje istoriškai egzistuoja konfrontacija tarp vykdomosios valdžios siekių vykdyti socialinę ir ekonominę šalies plėtrą vietinių gyventojų kultūros ir teritorijų Amazonės miškuose sąskaita. Šio skyriaus pagrindinis tikslas yra trumpai apžvelgti ir pristatyti, kaip nuo diktatūros įsigalėjimo Brazilijoje (1964 metų) skirtingais valdymo laikotarpiais minėta konfrontacija kito, pagrindžiant dabartinio prezidento J. Bolsonaro pasirinkimą atvejo studijai.

3.2.1. Karinės diktatūros laikotarpis (1964 – 1985)

Įsigaliojus karinei diktatūrai Brazilijoje pagrindinis valdžios tikslas buvo nacionalinis saugumas, kurį, remiantis režimo logika, buvo galima užtikrinti Brazilijai tapus regionine galia, konsolidavus ir išvysčius ekonomiką¹⁰⁵. Amazonės miškai buvo traktuojami kaip gamtinių išteklių ir kitų turtų saugykla,

¹⁰⁵ Carlos Benitez Trinidad, „La oposición necesaria al desarrollo moderno en Brasil: el indio y la dictadura civil-militar (1964- 1985)“, Iberoamérica Social Número Especial 1, 2016, p.39 < https://www.researchgate.net/publication/311419059_La_oposicion_necesaria_al_desarrollo_moderno_en_Brasil_el_indio_y_la_dictadura_civil-militar_1964-1985 >

kuri turėjo užtikrinti Brazilijos didybę¹⁰⁶, tuo tarpu Amazonės miškuose gyvenantys vietiniai gyventojai buvo matomi kaip kliūtis minėtiems tikslams pasiekti, nes jie neva nebuvo iki galo išvystę savo žmogiškumo (pt. *carente de humanidad*)¹⁰⁷.

Kadangi į vietinius gyventojus buvo žiūrima kaip į nepakankamai išsivysčiusius, diktatūros laikotarpiu vyravo nepasitikėjimas jų atžvilgiu, tikėjimas, jog jais gali lengvai manipuliuoti kiti bei baimė, jog jų teritorijose galėjo plisti užsienio įtaka¹⁰⁸. Dėl minėtos priežasties karinės diktatūros laikotarpiu galima pastebėti siekį vietinius gyventojus „civilizuoti“, įkuriant atsigavimo (angl. *recovery*) centrus bei 1973 metais išleidžiant indėnų statutą. Centruose vykdavo vietinių gyventojų perauklėjimas – jiems būdavo draudžiama komunikuoti jų kalba, jie būdavo verčiami išmokti kalbėti tik portugališkai. Kaip teigė to meto valdžios atstovai, iš minėtų centrų indėnai grįždavo su nauju profesiniu išsilavinimu, sukaupę daugiau žinių bei sveikesni. Nusizengimų spektras, už kuriuos vietiniai gyventojai būdavo suimami, buvo platus – nuo rimtų kaltinimų kaip žudymas, apiplėšimų vykdymas, alkoholio ar narkotikų vartojimas, iki visiškai paprastų, tokių kaip žvejybinė veikla ar buvimas mieste už vietinių gyventojų gyvenamųjų teritorijų¹⁰⁹. Vietinių gyventojų „civilizavimo“ centrai tarnavo ideologijai, jog ilgainiui indėnai taps brazilais ir įvyks pilna Brazilijos visuomenės asimiliacija. Tai buvo būtina, nes bet koks vietinių gyventojų savarankiškumas buvo matomas kaip grėsmė Brazilijos saugumui ir vientisumui¹¹⁰. Iki tol, kol tai turėjo įvykti, valstybė buvo atsakinga už ekonominių išteklių, esančių vietinių gyventojų teritorijose, valdymą, taip pat vietinių gyventojų švietimą ir kt.¹¹¹. Minėta ideologija ir tikslai atsispindi išleistame indėnų statute, kurio tikslas – progresyvi ir harmoninga vietinių gyventojų (angl. *indians*) integracija į tautinę bendriją (angl. *national communion*). Pagal tai vyravo ir skirtinga indėnų tipologizacija – izoliuoti, integruojami bei jau integruoti, tapę pilnaverčiais valstybės piliečiais, t.y. brazilais¹¹².

¹⁰⁶ Margaret E. Keck, „Dilemmas For Conservation in the Brazilian Amazon“, Wilson Center ECSP Report, Issue 7, p. 35 < <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/ACF23E.pdf> > ;

¹⁰⁷ Carlos Benitez Trinidad, „La oposición necesaria al desarrollo moderno en Brasil: el indio y la dictadura civil-militar (1964-1985)“, Iberoamérica Social Número Especial 1, 2016, p.32 < https://www.researchgate.net/publication/311419059_La_oposicion_necesaria_al_desarrollo_moderno_en_Brasil_el_indio_y_la_dictadura_civil-militar_1964-1985 >

¹⁰⁸ Ten pat, p. 32, 40-41

¹⁰⁹ Andre Campos, „Brasil: la dictadura creo campos de concentracion para indigenas“, Ciper, 2013, < <https://www.ciperchile.cl/2013/06/25/brasil-la-dictadura-creo-campos-de-concentracion-para-indigenas/> >, žiūrėta [2021.02.04]

¹¹⁰ Maria Guadalupe Moog Rodrigues, „Indigenous Rights in Democratic Brazil“, Human Rights Quarterly, 24(2), 2002, p.490, < https://www.jstor.org/stable/20069611?seq=1#metadata_info_tab_contents >

¹¹¹ Ten pat, p. 492

¹¹² CWIS, „The Indian Statute of Brazil“, 1973, Title 1 (article 1, 4), < <https://www.cwis.org/document/the-indian-statute-of-brazil/> > [žiūrėta 2021.02.04]

Amazonės regiono atžvilgiu valdžia turėjo tokį patį tikslą – pilnai jį integruoti į valstybę – tam buvo sukurtas „Planas Amazonija“ (angl. *Operation Amazonia*). Amazonės regiono integravimas su likusia valstybe turėjo vykti per kelių tiesimą, žemės ūkio sektoriaus plėtoją, įmonių skaičiaus didinimą minėtose teritorijose. Per kelerius metus nuo plano paskelbimo pradžios buvo nutiesta beveik 10 000 mylių kelio, kuriuos jungė per visą šalį besidriekiantys greitkeliai, ilgainiui pradėti plėtoti ir hidroelektrinių projektai¹¹³. Visi aukščiau paminėti darbai buvo įgyvendinti dėka vykusio intensyvaus miškų kirtimų proceso, kurį skatino pati valdžia, taikydama ekonomines lengvatas pramonės ir žemės ūkio sektoriams regione¹¹⁴. „Planas Amazonija“ turėjo katastrofiškų padarinių ne tik gamtai, bet ir vietiniams gyventojams – remiantis liudijimais teisme, kariuomenė nebijodavo susidoroti su jais, nes jie būdavo traktuojami kaip kliūtis valstybei vystytis. Pagal 2014 metais paskelbtus duomenis, daugiau nei 8 000 vietinių gyventojų buvo nužudyti diktatūros režimo¹¹⁵. Karinės diktatūros laikotarpiu Brazilijos valdžia tarptautinei bendruomenei leido suprasti, jog Amazonės miškų politika yra Brazilijos suvereniteto klausimas. Vyravo požiūris, jog Amazonės miškai priklauso Brazilijai ir tik ji gali spręsti, kaip ji naudoja savo turimus resursus¹¹⁶. Taigi, galima teigti, jog karinės diktatūros laikotarpiu tyrimo problemoje minėta konfrontacija tarp vykdomosios valdžios ekonominių siekių ir vietinių gyventojų teisių gynimo buvo didelė – tiek Amazonės miškus, tiek vietinius gyventojus buvo siekiama pilnai integruoti su likusia Brazilijos valstybe.

3.2.2. Pereinamasis ir demokratinis valstybės laikotarpis (1985 – 2019)

Pasibaigus karinės diktatūros valdymui minėta konfrontacija mažėjo – tarptautinėje arenoje Brazilija pakeitė nacionalistines ir suverenitetą pabrėžiančias kalbas į nuosaikesnę retoriką, pripažįstančią galimybę tarptautiniam bendradarbiavimui aplinkosaugos klausimais Amazonės regione¹¹⁷. Ilgainiui pati valstybė tapo aktyvia žaliosios darbotvarkės dalyve – 1992 m. Brazilija surengė Jungtinių Tautų Aplinkos ir Plėtros konferenciją, 1997 m. prisijungė prie pasaulio laukinės gamtos fondo

¹¹³ Malayna Raftopoulos ir Joanna Morley, „*Ecocide in the Amazon: the contested politics of environmental rights in Brazil*“, The International Journal of Human Rights, 24(10), 2020, p. 10-11, < https://www.researchgate.net/publication/340331373_Ecocide_in_the_Amazon_the_contested_politics_of_environmental_rights_in_Brazil >

¹¹⁴ Cristina Schwansee Romano, „*Brazilian Government Policies towards the Amazon Rain Forest: From a Developmental Ideology to an Environmental Consciousness?*“, Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, 1998, p. 72 < https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/colenvlp10&div=41&g_sent=1&casa_token=GDoZ94U7VBcAAA_AA:G3KcPr1FJz_qQUpbOQAvp09Kx_8BaeaLDqrJjMB-bEtsV_heK2Yfw68bb167j05Wzliq714&collection=journals >

¹¹⁵ Rio Negro, „*La carretera de la muerte: histórico juicio de una tribu contra el ejército de Brasil único*“, 2019, < <https://www.rionegro.com.ar/la-carretera-de-la-muerte-historico-juicio-de-una-tribu-indigena-contra-el-ejercito-de-brasil-916900/> > žiūrėta [2020.02.04]

¹¹⁶ Antonio Teixeira de Barros, „*Brazil's Discourse on the Environment in the International Arena, 1972-1992*“, ScieLo, 39(2), 2017, p.428, < <http://www.scielo.br/pdf/cint/v39n2/0102-8529-cint-2017390200421.pdf> >

¹¹⁷ Ten pat, p.425

iniciatyvos (angl. *World Wildlife Fund Forests For Life campaign*) ir įsipareigojo išsaugoti mažiausiai dešimt procentų Amazonės miško¹¹⁸, 2009 metais Kopenhagos klimato kaitos konferencijoje pažadėjo iki 2020 metų sumažinti miškų kirtimo normas Amazonėje 80 procentų¹¹⁹, o 2015 metais pasirašė Paryžiaus klimato susitarimą¹²⁰. Šalies viduje, ypatingai per pirmuosius du dešimtmečius, buvo siekiama kurti įstatymus ir apsaugos mechanizmus kurie padėtų reguliuoti tvarų ir legalų miškų kirtimo procesą Amazonėje¹²¹. Vietinių gyventojų atžvilgiu prasidėjo aktyvus jų teritorijų demarkavimas ir teisių pripažinimas tiek šalies viduje (žr. lentelę 1)¹²², tiek tarptautiniu lygmeniu¹²³. Po diktatūros laikotarpio prezidentų siekis vystyti ekonominę valstybės potencialą nedingo, tačiau metinis vietinių gyventojų demarkuotų teritorijų plotas iki pat 2011 metų ryškiai lenkė metinį Amazonės miškų kertamą plotą. Šios tendencijos išimtimis tampa D. Rouseff (per jos valdymo laikotarpį Amazonės miškų kirtimas nežymiai viršijo demarkuojamą vietinių gyventojų plotą), M. Temer bei dabartinis Brazilijos prezidentas J. Bolsonaro (žr. lentelę 1). Remiantis lentelėje pateikta statistika galima teigti, jog per pirmuosius tris dešimtmečius nuo 1985 metų Brazilijoje vietiniams gyventojams buvo suteiktos galimybės saugoti savo kultūrą ir papročius, o iki 2016 metų vidurio palaipsniui mažėjusios Amazonės miškų kirtimo metinės normos žymi, jog klimato kaita ir tvari aplinkos politika Brazilijoje nebuvo ignoruojama. Tiesa, prezidentui tapus M. Temer, situacija gerokai pasikeitė – vietinių gyventojų teritorijų demarkavimas tapo beveik nulinis, Amazonės miškų metinės kirtimų normos pirmą kartą nuo 2003 metų kilo į viršų (žr.

¹¹⁸ Cristina Schwansee Romano, „Brazilian Government Policies towards the Amazon Rain Forest: From a Developmental Ideology to an Environmental Consciousness?“, Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, 1998, p. 80

https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/colenvlp10&div=41&g_sent=1&casa_token=GDoZ94U7VBcAAA-AA:G3KcPr1FJz_qQUpbOQAvp09Kx_8BaeaLDqrJjMB-bEtsV_heK2Yfw68bb167j05Wzliq714&collection=journals >

¹¹⁹ Dana De La Fontaine ir Thomas Stehnen, „The Political System of Brazil“, Berlin: Springer-Verlag, 2016, p. 345

¹²⁰ United Nations, „List of Parties that signed the Paris Agreement on 22 April“, 2016, < <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/04/parisagreementsignatures/> >;

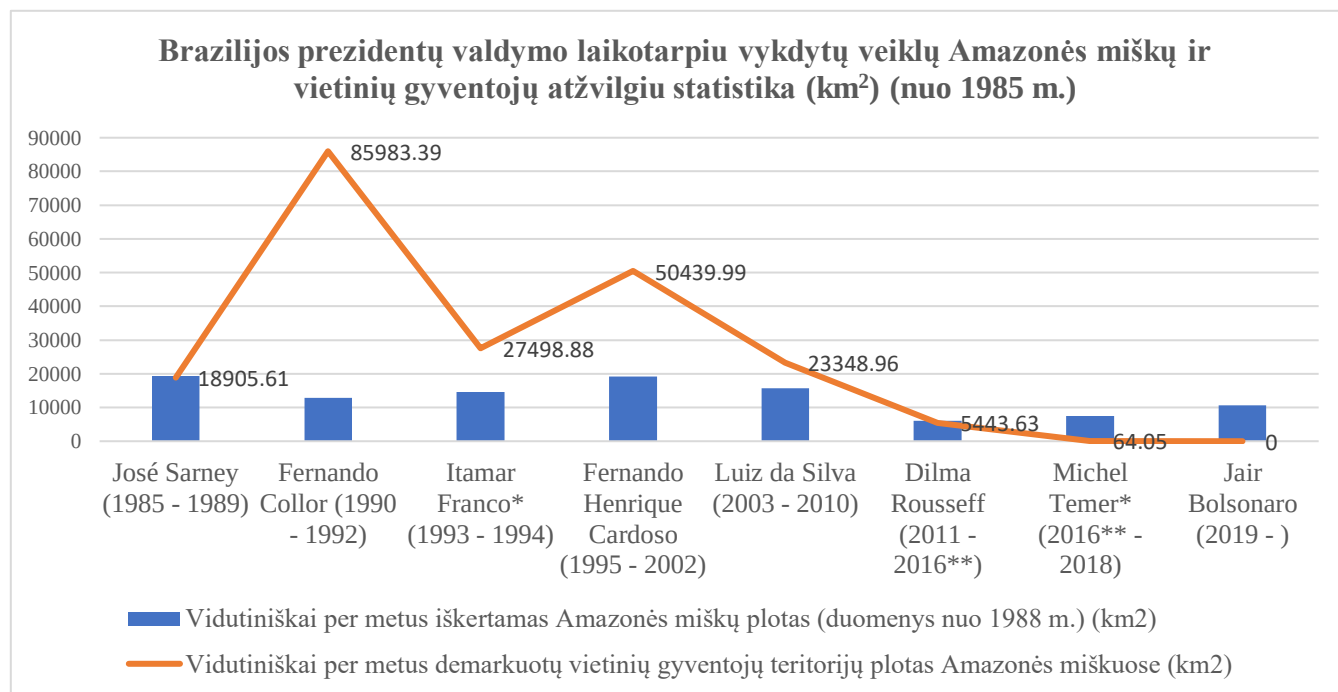
¹²¹ Ralph H. Espach, „The Brazilian Amazon in Strategic Perspective“, Woodrow Wilson Center Reports on the Americas, Issue 4, p. 9, < <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/Amazon.pdf> >, Cristina Schwansee Romano, „Brazilian Government Policies towards the Amazon Rain Forest: From a Developmental Ideology to an Environmental Consciousness?“, Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, 1998, p. 75-76 ir 81-83

https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/colenvlp10&div=41&g_sent=1&casa_token=GDoZ94U7VBcAAA-AA:G3KcPr1FJz_qQUpbOQAvp09Kx_8BaeaLDqrJjMB-bEtsV_heK2Yfw68bb167j05Wzliq714&collection=journals >.

¹²² André Demetrio ir Katya Kozick, „Transitional Injustice For Indigenous Peoples From Brazil“, Rev. Direito Práx., 10(1), 2019, p. 141; < https://www.scielo.br/pdf/rdp/v10n1/en_2179-8966-rdp-10-1-129.pdf >

¹²³ 1989 metais Brazilija tapo Tarptautinės Darbo Organizacijos vietinių gyventojų ir genčių konvencijos signatara; 2007 metais Brazilija tapo Jungtinių Tautų deklaracijos dėl vietinių gyventojų teisių signatara; 2016 Brazilija tapo Amerikos vietinių gyventojų teisių užtikrinimo deklaracijos signatara.

lentelę 1), o teritorinių konfliktų, susijusių su vietiniais gyventojais, skaičius pradėjo didėti¹²⁴. Šios nemalonių situacijos tęsėjas ir propaguotojas tapo dabartinis Brazilijos prezidentas J. Bolsonaro.

1 lentelė: sudaryta autoriaus. Šaltiniai: INPE, „Deforestation Detection Program in Real Time“, < http://terrabrasilis.dpi.inpe.br/app/dashboard/deforestation/biomes/legal_amazon/rates >, žiūrėta [2021.02.06]; Instituto Socioambiental, „Demarcation: Last seven administrations“, < <https://pib.socioambiental.org/en/Demarcation#> > žiūrėta [2021.02.06];

*Tiek I.Franco, tiek M.Temer nebuvo tiesiogiai išrinkti prezidentai – jie buvo vice-prezidentai, tapę šalies vadovais tik po prezidentų nušalinimo apkaltos procesu.

**2016 metų pilni duomenis įskaityti tiek prie D.Rousseff, tiek prie M.Temer (2016 metų gegužės mėnesį D.Rousseff buvo nušalinta).

3.2.3. J. Bolsonaro pasirinkimas atvejo studijai

Dabartinio Brazilijos prezidento politinės idėjos bei tikslai yra labai panašūs į lyderių, kurie valdė karinės diktatūros laikotarpiu, o jo vyriausybės kabinetas yra „sukarintas“ – nuo diktatūros laikotarpio pabaigos nei vienas prezidentas savo suformuotame kabinete neturėjo tiek daug ministrų iš kariuomenės¹²⁵, įskaitant dabartinį vice-prezidentą Hamilton Mourão, jau į pensiją išėjusį Brazilijos kariuomenės generolą¹²⁶. Tai neturėtų stebinti, nes J. Bolsonaro tarnavo Brazilijos kariuomenėje karinės

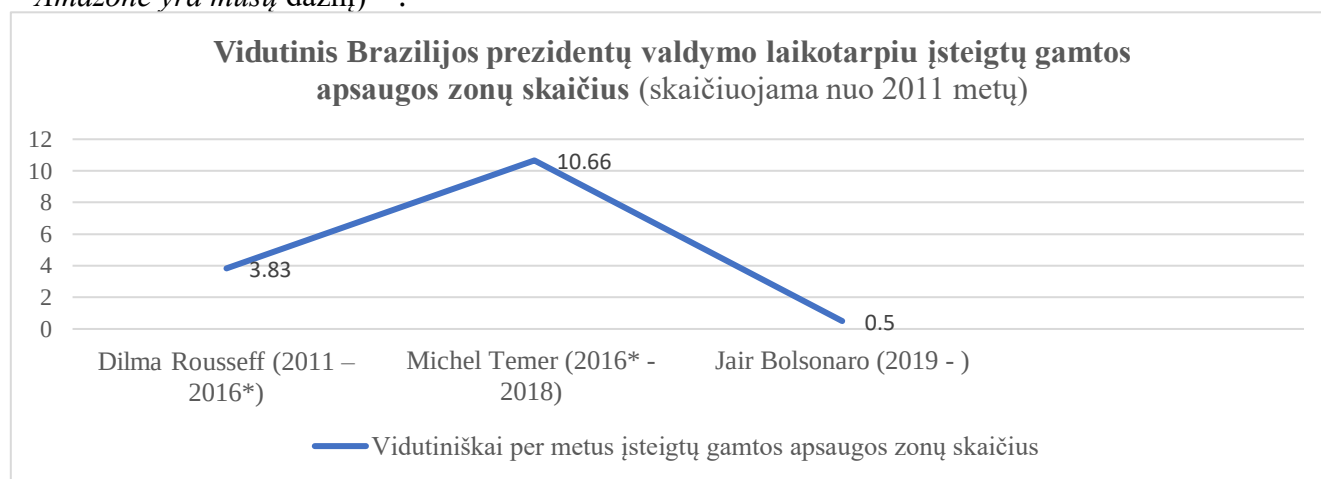
¹²⁴ David Rodríguez Goyes ir Valeria Vegh Weis, Salo de Carvalho, „Politics and indigenous victimization: the case of Brazil“, *The British Journal of Criminology*, 61(1), 2020, p.260; < https://www.researchgate.net/publication/343827676_Politics_and_Indigenous_Victimization_The_Case_of_Brazil >

¹²⁵ Ten pat, p.261

¹²⁶ Wikipedia, „Hamilton Mourão“, < https://en.wikipedia.org/wiki/Hamilton_Mour%C3%A3o >, žiūrėta [2021.02.11]

diktatūros valdymo laikotarpiu, yra pavadinęs šį laikotarpį šlovingu¹²⁷ bei galiausiai, tapęs prezidentu, atnaujino 1964 metų perversmo šventinį minėjimą¹²⁸.

J. Bolsonaro aplinkos politika primena karinės diktatūros laikotarpį – pagrindinis noras yra ekonomiškai išnaudoti Amazonės miškus (žr. 3.3.2. dalį). Jeigu diktatūros laikotarpiu egzistavo „Planas Amazonija“, tai J. Bolsonaro valdymo laikotarpiu vystomas „Barão do Rio Branco“ projektas, numatantis gamtinių išteklių išgavimo darbus, didelio masto tiltų, užtvankų, greitkelių tiesimą, hidroelektrinių statybą Amazonės miškuose. Jeigu anksčiau prezidentai siekdavo pelnyti visuomenės pasitikėjimą skiriant aplinkos ministrais šalyje žinomus žaliosios politikos aktyvistus, tai J. Bolsonaro daro atvirkščiai – aplinkos ministru paskyrė prieš aplinkos apsaugą nusiteikusį ir kasybos įmonių interesus atstovavusį R. Salles¹²⁹. To rezultatas - šiandieniniame pasaulyje, kai siekiama kovoti su klimato kaita ir gamtos apsauga, Brazilijoje metinės Amazonės miškų kirtimo normos pasiekė didžiausius skaičius nuo 2008 metų (žr. lentelę 1). Be to, J. Bolsonaro administracija per daugiau nei du valdymo metus įsteigė tik vieną gamtos apsaugos zoną (angl. *conservation unit*) (žr. lentelę 2). Galiausiai, jeigu nuo 1985 metų buvo galima matyti, jog Brazilijos prezidentai siekė palaikyti draugiškus santykius su tarptautine bendruomene ir buvo linkę bendradarbiauti Amazonės miškų, klimato kaitos ir žmogaus teisių temomis, atėjus J. Bolsonaro grįžo diktatūros laikotarpiu egzistavusi retorika, pabrėžianti, jog Amazonės miškai yra Brazilijos suvereniteto klausimas: „*Amazonė yra mūsų*“ (žr. daugiau lentelę 4 – *Amazonė yra mūsų dažni*)¹³⁰.

¹²⁷ Jen Kirby, „What you need to know about Jair Bolsonaro, Brazil's new far-right president“, Vox, 2019, < <https://www.vox.com/2019/1/2/18165663/jair-bolsonaro-president-brazil-trump> > žiūrėta [2021.02.18]

¹²⁸ Human Rights Watch, „Brazil: Bolsonaro Celebrates Brutal Dictatorship“, 2019, < <https://www.hrw.org/news/2019/03/27/brazil-bolsonaro-celebrates-brutal-dictatorship#> > žiūrėta [2021.02.18]

¹²⁹ Malayna Raftopoulos ir Joanna Morley, „Ecocide in the Amazon: the contested politics of environmental rights in Brazil“, The International Journal of Human Rights, 24(10), 2020, p. 11-12 < https://www.researchgate.net/publication/340331373_Ecocide_in_the_Amazon_the_contested_politics_of_environmental_rights_in_Brazil >;

¹³⁰ Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante a Cerimônia de Brevetização dos Novos Paraquedistas -Rio de Janeiro/RJ“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o->

2 lentelė: sudaryta autoriaus. Šaltiniai: Instituto Socioambiental, „Socioenvironmental scoreboard“, <<https://widgets.socioambiental.org/pt-br/placares>>; žiūrėta [2021.02.10];

*2016 metų pilni duomenis įskaityti tiek prie D.Rousseff, tiek prie M.Temen (2016 metų gegužės mėnesį D.Rousseff buvo nušalinta).

J. Bolsonaro, kaip ir diktatūros laikotarpiu, į vietinius gyventojus žiūri kaip į kliūtį vystyti valstybę. Prezidentas, kalbėdamas apie vietinius gyventojus dažniausiai pabrėžia būtinybę juos integruoti su likusia Brazilijos visuomenės dalimi (žr. 3.3.1 dalį). Be to, J. Bolsonaro išsiskiria tuo, jog iki šiol nėra demarkavęs nei vienos teritorijos vietiniams gyventojams – tik atėjęs į valdžią J. Bolsonaro žadėjo to nedaryti visą savo kadenciją (žr. lentelę 1)¹³¹. Paraleliai padidėjo smurto ir nelegalių teritorijų grobimo rodikliai vietinių gyventojų atžvilgiu (žr. 3.4.2. dalį).

J. Bolsonaro administracijos pasirinkimą atvejo studijai lėmė dabartinio prezidento kontraversiškos propaguojamos idėjos ir veiksmai Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu, kurie nebuvo matyti Brazilijos politiniame gyvenime nuo pat karinės diktatūros laikotarpio pabaigos. Prie J. Bolsonaro grįžo siekis nevaržyti ekonominių veiklų Amazonės miškuose, integruoti joje gyvenančius vietinius gyventojus su likusia Brazilijos dalimi. Be to, valdžioje dominuoja buvę kariškiai, o tarptautiniame lygmenyje vėl akcentuojamas Brazilijos suverenitetas Amazonės miškų atžvilgiu. Ilgą laiką po karinės diktatūros laikotarpio egzistavęs vietinių gyventojų teisių bei klimato kaitos ir tvarios politikos pripažinimas Brazilijoje šiandien yra kvestionuojamas. Galima teigti, jog konfrontacija tarp valdžios ekonominių ambicijų ir vietinių gyventojų vertybių yra didžiausia nuo 1985 metų. Tai yra unikalų, turint omenyje dabartinio demokratinio pasaulio kontekstą ir vertybes (didėjančią dėmesį žmogaus teisėms, ambicijoms kovai su klimato kaita), todėl atvejo studijoje bus tiriami J. Bolsonaro ir jo administracijos veiksmai Amazonės miškuose.

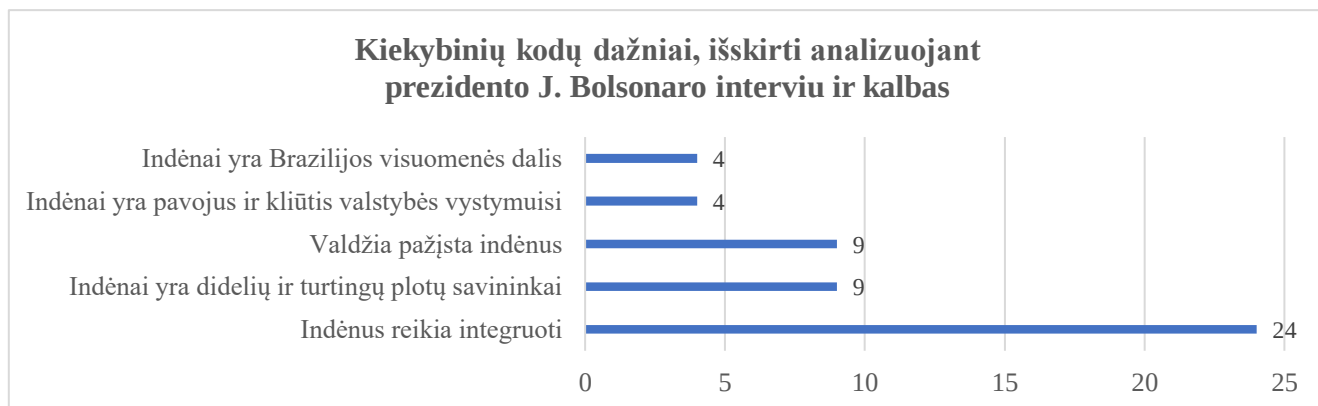
3.3. J. Bolsonaro propaguojamų idėjų vietinių gyventojų ir Amazonės miškų atžvilgiu turinio analizė

Šioje empirinių duomenų analizės dalyje naudojama kokybinė turinio analizė siekiant atlikti pagrįstą ekocido atvejo tyrimą apžvelgiant ne tik J. Bolsonaro vadovaujamos valdžios vykdomus veiksmus, bet ir jos propaguojamas idėjas vietinių gyventojų ir Amazonės miškų atžvilgiu. Tai daroma norint atkleisti valdžios intencijas ir apsiginti nuo teiginių, jog valstybės vykdomi veiksmai nebuvo tyčiniai.

planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-a-cerimonia-de-brevetacao-dos-novos-paraquedistas-rio-de-janeiro-rj > žiūrėta [2021.03.10]

¹³¹ David Rodríguez Goyes ir Valeria Vegh Weis, Salo de Carvalho, „Politics and indigenous victimization: the case of Brazil“, *The British Journal of Criminology*, 61(1), 2020, p.261; <https://www.researchgate.net/publication/343827676_Politics_and_Indigenous_Victimization_The_Case_of_Brazil>

3.3.1. J. Bolsonaro propaguojamos idėjos vietinių gyventojų (indėnų) atžvilgiu

3 lentelė: sudaryta autoriaus remiantis atliktos analizės rezultatais

Išanalizavus surinktą medžiagą, žodį „indėnas“ prezidentas iš viso pavartojo 50 kartų. Dominuojanti (24 kartus paminėta) idėja buvo būtinybė integruoti vietinius gyventojus į Brazilijos visuomenę. Šią žinutę J. Bolsonaro pristatė skirtingais būdais, pirmiausiai nevengdamas atvirai to deklaruoti, kartais integraciją asocijuodamas su valstybės pažanga:

„Mes norime integruoti indėnus į visuomenę“.¹³²

„<...> atneškime pažangą valstybei ir realiai įtraukime indėnus į visuomenę“.¹³³

Kartu tokius atvirus raginimus dažnai lydi argumentai, jog indėnus reikia išlaisvinti nuo atsilikusio, priešistorinių žmonių (pt. *homens pré-históricos*) gyvenimo būdo, pateikiant integracijos procesą kaip galimybę padidinti pačių indėnų gerovę:

„Su indėnu negalima elgtis taip, lyg jis būtų priešistorinė būtybė, gyvenanti amžinai uždaryta“.¹³⁴

„Negalime žiūrėti, kaip indėnas miršta nuo gyvatės įkandimo, kenčia nuo danties absceso burnoje, turi sveikatos problemų dėl gydytojų trūkumo, <...> [kenčia] dirbdamas tik su raumenų pagalba, pavyzdžiui, gamindamas miltus“.¹³⁵

¹³² Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Solenidade Militar de Formatura da 248ª Turma do Curso de Formação de Sargentos da Aeronáutica - Guaratinguetá/SP“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-solenidade-militar-de-formatura-da-248a-turma-do-curso-de-formacao-de-sargentos-da-aeronautica-guaratingueta-sp> >, žiūrėta [2021.03.10]

¹³³ Presidência da República, „Fala do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante reunião com os governadores dos estados da Amazônia Legal - Palácio do Planalto“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/fala-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-reuniao-com-os-governadores-dos-estados-da-amazonia-legal-palacio-do-planalto> > žiūrėta [2021.03.10]

¹³⁴ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro - Osaka/Japão“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-osaka-japao> > žiūrėta [2021.03.10]

¹³⁵ Ten pat

Galiausiai, šiuos raginimus papildė mintys, jog indėnus reikia integruoti, nes jie yra lygiai tokie patys žmonės, norintys tų pačių malonumų ir galimybių, kuriuos turi kiekvienas Brazilijos gyventojas:

*„Jie nori interneto, nori automobilio, nori stebuklų, kuriuos turime namuose. Ar norite su indėnu elgtis taip, lyg jis nebūtų žmogus?“*¹³⁶

*„<...> jis [indėnas] nori televizijos, interneto, futbolo, nori eiti į kiną, nori daryti tai, ką darome mes, nori gydytojo ar odontologo <...>“*¹³⁷

Iš pateiktų pavyzdžių matoma, jog kalbėdamas apie norą integruoti vietinius gyventojus į visuomenę J. Bolsonaro pabrėžia, jog tai nėra tik valdžios idėja, priešingai, patys indėnai to nori. Siekiant tai pagrįsti yra bandoma įtikinti, jog valdžia gerai juos pažįsta – žino jų norus („*Generolas Heleno žino, ko reikia indėnams <...>*“¹³⁸) bei išmano įvairius kultūrinius, istorinius faktus, susijusius su jų gyvenimu („*Verta paminėti, kad kai kuriuos gaisrus sukelia vietiniai gyventojai, nes tai yra jų kultūros ir išlikimo dalis*“¹³⁹). Šiais įtikinėjimais siekiama paneigti realybėje egzistuojančią konfrontaciją tarp vietinių gyventojų ir vykdomosios valdžios. Jau pirmomis J. Bolsonaro prezidentavimo savaitėmis kelios Amazonės miškuose gyvenančios indėnų bendruomenės adresavo laišką prezidentui atmesdamos bet kokius reikalavimus asimiliuotis su visuomene ir reikalaujamos gerbti jų etninę identitetą¹⁴⁰. Ilgainiui vietiniai gyventojai J. Bolsonaro padavė į teismą už jo komentarus apie indėnų „panašėjimą“ į žmones, norą juos integruoti¹⁴¹. Be to, analizuojant kitus kodus (*Indėnai yra didelių ir turtingų plotų savininkai* bei *Indėnai yra pavojus ir kliūtis valstybės vystymuisi*) tampa akivaizdu, jog idėja integruoti vietinius

¹³⁶ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a 27ª edição da Marcha para Jesus 2019 -São Paulo/SP“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-a-27a-edicao-da-marcha-para-jesus-2019-sao-paulo-sp> > žiūrėta [2021.03.10]

¹³⁷ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Solenidade Militar de Formatura da 248ª Turma do Curso de Formação de Sargentos da Aeronáutica - Guaratinguetá/SP“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-solenidade-militar-de-formatura-da-248a-turma-do-curso-de-formacao-de-sargentos-da-aeronautica-guaratingueta-sp> > žiūrėta [2021.03.10]

¹³⁸ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, acompanhado de Ministros de Estado -Brasília/DF“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-acompanhado-de-ministros-de-estado-brasilia-df> >, žiūrėta [2021.03.10]

¹³⁹ Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Abertura do Debate Geral da 74ª Sessão da Assembleia Geral das Nações Unidas (AGNU)- Nova Iorque/EUA“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-acompanhado-de-ministros-de-estado-brasilia-df> > žiūrėta [2021.02.13]

¹⁴⁰ Astrid Prange, „Brazil's indigenous people fight back against Bolsonaro's attacks on Amazon“, DW, 2019, < <https://www.dw.com/en/brazils-indigenous-people-fight-back-against-bolsonaros-attacks-on-amazon/a-46974782> > žiūrėta [2021.03.10];

¹⁴¹ Reuters Staff, „Brazil indigenous to sue Bolsonaro for saying they're evolving“, Reuters, 2020, < <https://www.reuters.com/article/us-brazil-indigenous-idUSKBN1ZN1TD> > žiūrėta [2021.02.13];

gyventojus kyla iš J. Bolsonaro nepasitenkinimo, jog jiems priklauso per dideli valstybės teritoriniai plotai:

„Yanomami rezervatas. Du kartus didesnis už Rio de Žaneiro miestą, [tik] 9 tūkstančiams indėnų. Ar tai neatrodo kaip kažkas nenormalaus?“¹⁴²

„Indėnai neužsiima lobizmu, nekalba mūsų kalba ir šiandien valdo 14% visos šalies teritorijos“.¹⁴³

Dėl šios priežasties prezidentas kalba apie indėnus kaip apie kliūtį vystyti ekonominę veiklą valstybėje¹⁴⁴, kurią lengviausiai būtų įmanoma pašalinti tik juos integravus į visuomenę. Ši idėja remiasi prielaida, jog integravus vietinius gyventojus šie dalinsis savo žeme su valstybe, leis joje plėtoti ekonominius projektus bei taps „mūsų [valdžios] partneris kuriant Braziliją“¹⁴⁵. Taigi akivaizdu, jog J. Bolsonaro idėja integruoti indėnus į visuomenę neatitinka pačių Amazonės miškuose gyvenančių vietinių gyventojų norų – priešingai, visos J. Bolsonaro mintys, susijusios su vietiniais gyventojais, atkartoja karinės diktatūros laikotarpio lyderių propaguotas idėjas indėnus „civilizuoti“ ir integruoti į visuomenę siekiant užtikrinti Brazilijos saugumą ir galimybę ekonomiškai vystytis (žr. 3.2.1. ir 3.2.3. dalis).

Svarbiausia pabrėžti, jog J. Bolsonaro idėja integruoti vietinius gyventojus į visuomenę yra ekocidinė – jos įgyvendinimas reikštų Amazonės miškuose gyvenančių vietinių gyventojų kultūrinį ekocidą. Kultūrinis ekocidas, remiantis P. Higgins ir gamybos bėgimo takelio teorija, kreipia dėmesį į vietinių gyventojų kultūros išsaugojimą bei vyksta kai dėl ekonominių interesų: 1) naikinamos jų teritorijos, suteikiančios galimybę jiems praktikuoti, puoselėti savo kultūrą; 2) varžomas jų savarankiškumas sprendžiant klausimus dėl jų teritorijų naudojimo; 3) siekiama juos (prievarta) integruoti į visuomenę, kas lemia jų kultūrinio identiteto, paveldo nykimą (žr. 1.1, 1.2 ir 1.3 dalis). Amazonės miškai užtikrina vietinių gyventojų tiek fizinį, tiek kultūrinį egzistavimą – jie apsirūpina

¹⁴² Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Solenidade Militar de Formatura da 248ª Turma do Curso de Formação de Sargentos da Aeronáutica - Guaratinguetá/SP“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-solenidade-militar-de-formatura-da-248a-turma-do-curso-de-formacao-de-sargentos-da-aeronautica-guaratingueta-sp> > žiūrėta [2021.03.10]

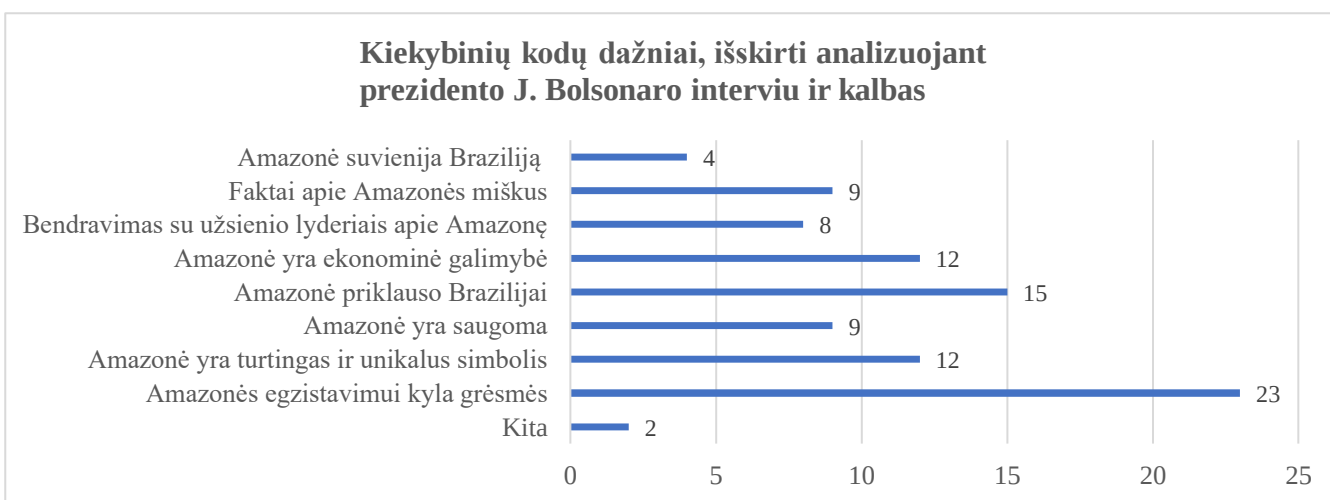
¹⁴³ Presidência da República, „Fala do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante reunião com os governadores dos estados da Amazônia Legal - Palácio do Planalto“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/fala-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-reuniao-com-os-governadores-dos-estados-da-amazonia-legal-palacio-do-planalto> > žiūrėta [2021.03.10]

¹⁴⁴ Pavyzdžiui, Presidência da República, „Fala do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante reunião com os governadores dos estados da Amazônia Legal - Palácio do Planalto“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/fala-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-reuniao-com-os-governadores-dos-estados-da-amazonia-legal-palacio-do-planalto> > žiūrėta [2021.03.10]

¹⁴⁵ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Solenidade Militar de Formatura da 248ª Turma do Curso de Formação de Sargentos da Aeronáutica - Guaratinguetá/SP“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-solenidade-militar-de-formatura-da-248a-turma-do-curso-de-formacao-de-sargentos-da-aeronautica-guaratingueta-sp> > žiūrėta [2021.03.12]

maistu ir būstu tvariai naudodami aplinkinius resursus, be to, vietiniai gyventojai Brazilijoje turi labai gilius dvasinius ryšius su savo teritorija – tai atsispindi jų turtingoje žodinėje istorijoje, kosmologijoje, mituose ir ritualuose¹⁴⁶. Jų gyvenamosios teritorijos yra apsauga, užtikrinanti galimybę jiems netrukdomai praktikuoti savo tradicijas, papročius, švęsti šventes ar vykdyti ritualus. Dėl šių priežasčių J. Bolsonaro propaguojama integracijos idėja, kuri, visų pirma, pabrėžia būtinybę išlaisvinti vietinius gyventojus iš jų priešistorinio gyvenimo būdo, reikštų indėnams jų kultūros – svarbių ir senovinių ritualų, papročių, švenčių – nykimą. Antra, noras naudoti jų žemes ekonominių veiklų vystymui reikštų suardytas jų gyvenamąsias teritorijas, o taipogi ir prarastas galimybes praktikuoti savo kultūrą ar savarankiškai spręsti dėl savo teritorijų naudojimo. Trečia, noras suteikti indėnams materialius žmogiškuosius malonumus nebūtų nemokamas, jį būtų įmanoma pasiekti tik integravus ir įtraukus vietinius gyventojus į valstybės ekonomines struktūras, o tai reikštų jų atitolimą nuo tradicinio gyvenimo būdo. Tiesa, svarbu pastebėti, jog vietinių gyventojų integracijos klausimu J. Bolsonaro nemini kraštutinių priemonių, tokių kaip priverstinis gyventojų iškeldinimas į miestus, naudojimo. Bet kuriuo atveju, visos aukščiau paminėtos aplinkybės, kylančios iš ekonominių interesų, atimtų galimybes iš vietinių gyventojų gyventi nepriklausomai ir savarankiškai bei ilginiui reikštų kultūrinį ekocidą – vietinių gyventojų kultūros išnykimą. Dėl to galima teigti, jog J. Bolsonaro propaguojama idėja integruoti vietinius gyventojus yra ekocidinė, o aktyvus ir melu paremtas jos komunikavimas yra pavojingas, galimai sėjantis palankią dirvą ekocido veiksmų toleravimui tiek tarp valdančiųjų, tiek pačioje visuomenėje.

3.3.2. J. Bolsonaro propaguojamos idėjos Amazonės miškų atžvilgiu

4 lentelė: sudaryta autoriaus remiantis atliktos analizės rezultatais

¹⁴⁶ Survival, „The Brazilian Indians: Spirit worlds and shamanism“, < <https://www.survivalinternational.org/tribes/brazilian> >, žiūrėta [2021.03.12]

Išanalizavus surinktą medžiagą, žodį „Amazonė“ prezidentas iš viso pavartojo 94 kartus. Lentelėje pateikta daug skirtingų, tačiau vienas kitą papildančių žinučių, tarp kurių dominavo dvi idėjos: 1) didžiausią grėsmę Amazonės miškams kelia ne Brazilijos valdžia, bet užsienio jėgos; 2) Amazonės miškai yra unikalūs, turtingi, suteikiantys ekonominių galimybių Brazilijai, kuriomis reikia pasinaudoti. Būtent pastaroji idėja parodo, jog J. Bolsonaro mąstymas Amazonės miškų atžvilgiu yra ekocidinis.

J. Bolsonaro neretai (12 kartų) mini Amazonės miškų unikalumą, susijusį su miškuose egzistuojančių potencialių turtų gausa. Akcentuojama, jog Amazonės miškai „yra pati turtingiausia vietovė visame pasaulyje“¹⁴⁷, „pats turtingiausias regionas Žemėje“¹⁴⁸, kuriame dar „yra daug ką atrasti“¹⁴⁹. Paskutinė pateikta citata parodo, kuo Amazonės miškai yra turtingi ir patrauklūs prezidentui – ne savo biologine įvairove, žaluma ar svarba Žemei, bet dar neatrastais gamtiniais resursais. Toliau, greta Amazonės miškų unikalumą pabrėžiančių žinučių dažnai (12 kartų) regima prezidento akcentuota mintis, jog Amazonės miškai yra ekonominė galimybė, suteikianti šansus praturtėti valstybei:

„Amazonė yra Brazilijos ateitis“¹⁵⁰.

„<...> Amazonės regionas <...> bus didžiulė ekonominė sėkmė čia Brazilijoje“¹⁵¹.

„Mes turime viską, kad galėtume pakelti mūsų ekonomiką, pradedant nuo Amazonės regiono“¹⁵².

¹⁴⁷ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a Solenidade de Entrega de Medalhas da Olimpíada Internacional de Matemática Sem Fronteiras 2019 - Manaus/AM“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-a-solenidade-de-entrega-de-medalhas-da-olimpiada-internacional-de-matematica-sem-fronteiras-2019-manaus-am> > žiūrėta [2021.03.15]

¹⁴⁸ Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante a Solenidade de Entrega de Medalhas da Olimpíada Internacional de Matemática Sem Fronteiras 2019 - Manaus/AM“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-a-solenidade-de-entrega-de-medalhas-da-olimpiada-internacional-de-matematica-sem-fronteiras-2019-manaus-am> > žiūrėta [2021.03.15]

¹⁴⁹ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, acompanhado de Ministros de Estado -Brasília/DF“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-acompanhado-de-ministros-de-estado-brasilia-df> > žiūrėta [2021.03.15]

¹⁵⁰ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a Solenidade de Entrega de Medalhas da Olimpíada Internacional de Matemática Sem Fronteiras 2019 - Manaus/AM“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-a-solenidade-de-entrega-de-medalhas-da-olimpiada-internacional-de-matematica-sem-fronteiras-2019-manaus-am> > žiūrėta [2021.03.17]

¹⁵¹ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a Reunião do Conselho de Administração da Suframa - Manaus/AM“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-a-reuniao-do-conselho-de-administracao-da-suframa-manaus-am> > žiūrėta [2021.03.17]

¹⁵² Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante a Solenidade de Entrega de Medalhas da Olimpíada Internacional de Matemática Sem Fronteiras 2019 - Manaus/AM“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-a-solenidade-de-entrega-de-medalhas-da-olimpiada-internacional-de-matematica-sem-fronteiras-2019-manaus-am> > žiūrėta [2021.03.17]

Šiomis žinutėmis, siejant valstybės ekonominį augimą su Amazonės miškais, atsiskleidžia J. Bolsonaro norai juos eksploatuoti:

„Mes ir toliau turėsime tyrinėtojus Amazonės regione“¹⁵³.

„Mes turime teisę juos [Amazonės miškus] tinkamai eksploatuoti“¹⁵⁴.

Galiausiai, atrasta, jog ieškodamas bendraminčių ir sąjungininkų tarp užsienio valstybių, J. Bolsonaro kviečia užsienio lyderius Amazonės miškuose kartu vykdyti eksploatavimo darbus, pabrėžiant ne tik ekonominę, bet ir medicininę naudą:

„Aš noriu partnerysčių su bet kuriomis pasaulio šalimis [norinčiomis] tinkamai tyrinėti <...> turtus, kuriuos turime Amazonės miškuose“¹⁵⁵.

„Aš pasiūliau pasaulio lyderiams bendradarbiaujant, kartoju, bendradarbiaujant, ištirti mūsų Amazonę, mūsų biologinę įvairovę, atrasti <...> gyvūną ar augalą, [ji] surinkti tam, kad galėtumėme išgydyti ligas <...>“¹⁵⁶.

Nors abi minėtos idėjos nėra dominuojančios kiekybiniu požiūriu (kartu minimos 24 kartus iš 94), jų turinys yra svarbiausias iš visų, todėl, kad dažniausiai akcentuotoje žinutėje (*Amazonės egzistavimui kyla grėsmės* (23 kartai)) pagrindinės baimės buvo susijusios su Amazonės išteklių praradimu. Didžiausia grėsmė buvo įvardijamas užsienio valstybių noras atimti Amazonės miškus iš Brazilijos (*„<...> jie nori atimti mūsų Amazonę“¹⁵⁷*), o tai buvo asocijuojama su ekonominių turtų praradimu:

¹⁵³ Presidência da República, „Fala do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante culto especial de comemoração de 25 anos da Igreja Fonte da Vida - Brasília/DF“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/fala-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-culto-especial-de-comemoracao-de-25-anos-da-igreja-fonte-da-vida-brasilia-df> > žiūrėta [2021.03.17]

¹⁵⁴ Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Cerimônia de inauguração da Usina Fotovoltaica Flutuante - Sobradinho/BA“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-cerimonia-de-inauguracao-da-usina-fotovoltaica-flutuante-sobradinho-ba> > žiūrėta [2021.03.17]

¹⁵⁵ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após cerimônia de inauguração do Novo Terminal de Passageiros do Aeroporto Internacional de Macapá – Alberto Alcolumbre - Macapá/AP“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-cerimonia-de-inauguracao-do-novo-terminal-de-passageiros-do-aeroporto-internacional-de-macapá-2013-alberto-alcolumbre-macapá-ap> > žiūrėta [2021.03.17]

¹⁵⁶ Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante cerimônia de Lançamento do Programa Nacional de escolas Cívico-Militares - PECIM - Palácio do Planalto“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-cerimonia-de-lancamento-do-programa-nacional-de-escolas-civico-militares-pecim> > žiūrėta [2021.03.17]

¹⁵⁷ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Solenidade Militar de Formatura da 248ª Turma do Curso de Formação de Sargentos da Aeronáutica - Guaratinguetá/SP“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-solenidade-militar-de-formatura-da-248a-turma-do-curso-de-formacao-de-sargentos-da-aeronautica-guaratingueta-sp> > žiūrėta [2021.03.15]

„Jie [užsienio lyderiai] nestebi pačių Amazonės atogrąžinių miškų. Jie nori jūsų [brazilų] suvereniteto ir turtų“¹⁵⁸.

Svarbu paminėti, jog tokio paties tipo žinutė buvo akcentuojama ir kalbant apie indėnus, teigiant, jog jais siekia manipuliuoti užsienio jėgos, norinčios pasisavinti jų gyvenamosiose teritorijose esančius turtus:

„Tie, kurie mus puola, yra susirūpinę ne indėnų gerove, bet mineralų turtais ir biologine įvairove, kurie egzistuoja šiose [indėnų] teritorijose“¹⁵⁹.

Analizuojant J. Bolsonaro žinutes tampa akivaizdu, jog prezidentas Amazonės miškus traktuoja kaip materialių išteklių saugyklą, kuria reikia pasinaudoti siekiant Brazilijos ekonominio augimo. Kaip ir vietinių gyventojų, taip ir Amazonės miškų atžvilgiu J. Bolsonaro mąstysena ir argumentai primena karinės diktatūros laikotarpį – to meto lyderiai Amazonės miškus taip pat traktavo kaip gamtinių išteklių ir kitų turtų saugyklą, kuri turėjo užtikrinti Brazilijos didybę, todėl buvo skatinamos ir vykdomos ekonominės veiklos, turėjusios katastrofiškų padarinių tiek Amazonės miškams, tiek juose gyvenusiems vietiniams gyventojams. Tiesa tai, jog J. Bolsonaro propaguoja karinės diktatūros laikų idėjas, neturėtų stebinti, turint omenyje dabartinio prezidento polinkį šlovinti minėtą laikotarpį (žr. 3.2.3. dalį).

Galiausiai, bendrai išanalizavus prezidento žinutes, apibūdinančias jo požiūrį į Amazonės miškus, galima teigti, jog J. Bolsonaro propaguojamos idėjos yra ekocidinės. Ekocidas siejamas su teritorijos, ją supančios aplinkos, biologinės įvairovės naikinimu, kurį dažniausiai sukelia ekonominiai interesai. Prie ekocido nusikaltimo yra įvardijoms tokios veiklos kaip (atogrąžų) miškų kirtimas, (mineralų ir tauriųjų metalų) kasyba ar atogrąžinių miškų transformavimas į ūmonių plantacijas ir naftos bei dujų žvalgybų teritorijas (žr. 1.1, 1.2 ir 1.3. dalis). Ekocidas pabrėžia būtinybę gyventi harmonijoje su gamta, saugojant ją ir jos gyventojus. J. Bolsonaro idėja vykdyti eksploatavimo darbus Amazonės miškuose reikštų aktyvią gamtinių resursų paiešką ir išgavimą teritorijose, kurios iki šiol buvo saugomos – tai neišvengiamai reikštų dar didesnius nei šiandien miškų kirtimo rodiklius, derlingų žemių naikinimą. Miškingų ir derlingų teritorijų naikinimas paraleliai sukeltų gyvūnijos, augalijos, biologinės įvairovės nykimą. Dėl šių priežasčių ilgainiui pats Amazonės miškas, vadinamas „pasaulio plaučiais“, pradėtų nykti, o tai

¹⁵⁸ Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Cerimônia de entrega da Medalha Mérito Mauá -Brasília/DF“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-cerimonia-de-entrega-da-medalha-merito-maua-brasil-ia-df> > žiūrėta [2021.03.17]

¹⁵⁹ Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Abertura do Debate Geral da 74ª Sessão da Assembleia Geral das Nações Unidas (AGNU)- Nova Iorque/EUA“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-abertura-do-debate-geral-da-74a-sessao-da-assembleia-geral-das-nacoes-unidas-agnu-nova-iorque-eua> > žiūrėta [2021.03.17]

sukeltų globalius iššūkius siekiant kovoti su klimato kaita¹⁶⁰. Be to, kaip jau buvo galima suprasti iš pristatytų citatų, Amazonės miškų eksploatavimas visų pirma vyktų vietinių gyventojų teritorijose, kurios, kaip teigė prezidentas, yra per didelės ir per daug turtingos - neveltui J. Bolsonaro, kalbėdamas apie indėnus, propaguoja idėją juos integruoti į visuomenę. Vietinių gyventojų teritorijų eksploatavimas, kaip ir diktatūros laikotarpiu, keltų pavojų indėnų gyvybei, o tai, kartu su jų naikinamomis teritorijomis (kurios sudaro indėnų kultūros pagrindą), prisidėtų prie vietinių gyventojų kultūrinio ekocido vyksmo. Taigi, atsakant į pirmą tyrimo klausimo dalį, kaip J. Bolsonaro propaguojamos idėjos kuria sąlygas ekocido vyksmui, akivaizdu, jog tai yra daroma prezidentui aktyviai skleidžiant idėjas apie Amazonės miškų ekonominio potencialo išnaudojimą, kurios yra iš esmės ekocidinės, kuriančios pavojų ne tik Amazonės miškų, bet ir vietinių gyventojų išlikimui.

3.4. J. Bolsonaro valdžios veiksmai Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu

Šioje empirinių duomenų analizės dalyje bus apžvelgiami J. Bolsonaro vadovaujamos valdžios vykdomi veiksmai Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu, remiantis ekocido ir kultūrinio ekocido dėmenimis bei išskirtais pjūviais (žr. 3.1.3 dalį). Atsižvelgiant į tyrimo modelį, pirmiausia bus pristatytas ekocido, vėliau – kultūrinio ekocido dėmuo (žr. 1.3. dalį).

3.4.1. Ekocido dėmuo – J. Bolsonaro ir jo administracijos politika Amazonės miškų atžvilgiu

J. Bolsonaro aplinkos politiką Amazonės miškų atžvilgiu galima įvardinti kaip pragaištingą - prezidento valdymo laikotarpiu smarkiai suintensyvėjo destruktinė veikla šiose teritorijose. Pagal 2009 metų Kopenhagos klimato kaitos konferencijoje duotą pažadą (žr. 3.2.2. dalį) Brazilija įsipareigojo iki 2020 metų Amazonės miškų metines kirtimo normas sumažinti 80 procentų – ne daugiau nei 3 925 km² per metus¹⁶¹, tačiau valdant J. Bolsonaro miškų kirtimo rodikliai pasiekė didžiausius skaičius nuo 2008 metų – 2019 metais buvo iškirsta 10 129 km², o 2020 metais – 11 088 km² plotas¹⁶². Kertamų miškų rodikliai 2019 metais nuo sausio iki rugpjūčio mėnesio išaugo 92 procentais lyginant su tuo pačiu laikotarpiu 2018 metais. Šiuos padidėjusius skaičius lydėjo masiški gaisrai – 2019 metais nuo sausio iki rugpjūčio mėnesio palydovai aptiko 46 tūkstančius teritorinių gaisrų. Šie skaičiai daugiau nei dvigubai viršijo 2018 metų to paties laikotarpio rodiklius bei buvo didžiausi nuo 2010 metų¹⁶³. Panašūs rodikliai

¹⁶⁰ Joel Henrique Ellwanger et al., „Beyond diversity loss and climate change: Impacts of Amazon deforestation on infectious diseases and public health”, *Anais da Academia Brasileira de Ciências*, 92(1), 2020, p.3 < http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0001-37652020000100724&tlng=en >

¹⁶¹ Human Rights Watch, „Rainforest Mafias: How violence and impunity fuel deforestation in Brazil's Amazon”, United States, 2019, p. 21

¹⁶² INPE, „Deforestation Detection Program in Real Time”, < http://terrabrasilis.dpi.inpe.br/app/dashboard/deforestation/biomes/legal_amazon/rates >, žiūrėta [2021.04.06]

¹⁶³ Human Rights Watch, „Rainforest Mafias: How violence and impunity fuel deforestation in Brazil's Amazon”, United States, 2019, p. 138-139

tokiu pačiu laikotarpiu laikėsi ir 2020 metais (43 918 gaisrų), tačiau 2020 metais rugpjūčio mėnėsis buvo rekordinis – fiksuoti gaisrų rodikliai viršijo net 2019 metų skaičius, dėl kurių tarptautinėje erdvėje buvo kilęs didelis susirūpinimas¹⁶⁴. Atliktos analizės parodė, jog fiksuoti gaisrų rekordai kilo dėl žmonių veiklos – gaisrų skaičius neatitiko įprastų sezoninių rodiklių, pasireiškiančių sausuoju laikotarpiu¹⁶⁵, o didžiausi gaisrai vyko tose teritorijose, kuriose vyko aktyviausias miškų kirtimas¹⁶⁶. Dažniausiai gaisrus tyčia sukelia kriminalinės grupuotės, kurios siekia nelegaliai pasipelnėti naikinant miškus, vykdant išgavimo darbus, medienos pardavimus¹⁶⁷. Ši problema Brazilijoje egzistuoja jau seniai, tačiau J. Bolsonaro prisideda prie jos gilėjimo. Jis nesmerkia šių grupuočių ar jų veiklų, priešingai, dėl išaugusių miškų kirtimo ir gaisrų rodiklių prezidentas kaltina vietinius gyventojus ar nevyriausybinės organizacijas: „*Amazonės miškų gaisrų klausimu <...> mano nuomone, [juos] sukėlė NVO, nes jie prarado pinigų*“¹⁶⁸. Be to, J. Bolsonaro ir jo vyriausybės priimami ekonominiai bei instituciniai sprendimai palaiko destruktinių veiklų egzistavimą Amazonės miškuose.

Šalia J. Bolsonaro idėjų, jog Amazonės miškai yra ekonominė galimybė (žr. 3.3.2. dalį), destruktiniai veiksmai yra palaikomi vykdomosios valdžios sprendimais vystyti ekonominę veiklą Amazonėje. Vienas iš pagrindinių J. Bolsonaro „Barão do Rio Branco“ programos (žr. 3.2.3. dalį) prioritetų yra BR–319 projektas – karinės diktatūros laikotarpiu per Amazonės mišką nutiestas beveik 900 km greitkelis, kuris šiandien yra apleistas ir nebetinkamas naudojimui. J. Bolsonaro paskelbė planus modernizuoti šį greitkeli¹⁶⁹, tačiau ekspertai nurodo, jog toks siekis sukeltų dar didesnius miškų kirtimo bei gaisrų rodiklius, konfliktus dėl teritorijų ar žemių grobstymą (angl. *land grabbing*)¹⁷⁰. Šis projektas vienas iš daugelio – kiek vėliau J. Bolsonaro paskelbė planą prailginti kitą diktatūros laikotarpio greitkeli (BR–163) net 1000 kilometrų per miškingas Amazonės teritorijas, kurios sukaupia 2.3 mlrd. tonų anglies

¹⁶⁴ INPE, „*Active Fires*“, < <http://terrabrasilis.dpi.inpe.br/app/dashboard/fires/legal/amazon/aggregated/> >, žiūrėta [2021.04.06]

¹⁶⁵ Malayna Raftopoulos ir Joanna Morley, „*Ecocide in the Amazon: the contested politics of environmental rights in Brazil*“, *The International Journal of Human Rights*, 24(10), 2020, p. 16, < https://www.researchgate.net/publication/340331373_Ecocide_in_the_Amazon_the_contested_politics_of_environmental_rights_in_Brazil >

¹⁶⁶ Human Rights Watch, „*Rainforest Mafias: How violence and impunity fuel deforestation in Brazil's Amazon*“, United States, 2019, p.140

¹⁶⁷ Ten pat, p.1

¹⁶⁸ Presidência da República, „*Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Congresso Aço Brasil 2019 - Brasília/DF*“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-congresso-aco-brasil-2019-brasil-ia-df> > žiūrėta [2021.03.17]

¹⁶⁹ Jake Spring, „*Bolsonaro-backed highway targets heart of Brazil's Amazon*“, Reuters, 2019, < <https://www.reuters.com/article/us-brazil-environment-highway-insight/bolsonaro-backed-highway-targets-heart-of-brazils-amazon-idINKBN1WH0Z3> >, žiūrėta [2021.04.07]

¹⁷⁰ Lucas Ferrante ir Mércio Gomes, Philip Martin

Fearnside, „*Amazonian indigenous peoples are threatened by Brazil's Highway BR-319*“, *Land Use Policy* 94, 2020, p. 1 < <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837719320332?via%3Dihub> >

dioksido bei saugo unikalias biologines rūšis (40 procentų jų niekur kitur Žemėje neegzistuoja)¹⁷¹. Be transporto sektoriaus projektų, destruktinė veikla Amazonės miškuose yra palaikoma siekiais plėsti natūralių išteklių gavybą dar nepalietose, miškingose ir turtingose, vietinių gyventojų apgyvendintose teritorijose. 2020 metų pradžioje J. Bolsonaro pateikė Kongresui svarstyti įstatymo projektą, pagal kurį vietinių gyventojų teritorijose būtų galima vykdyti komercinę kasybą, naftos ir dujų žvalgybą, hidroelektrinių statybą ir kt.¹⁷². Tai neabejotinai reikštų dar didesnę aplinkos degradaciją, turint omenyje tai, jog kasyba neigiamai veikia ekosistemas ir vietinį klimatą – siekiant išgauti įvairius mineralus kertami miškai, užteršiamas vanduo, o toksiški teršalai patenka tarp augalų, gyvūnų, žmonių¹⁷³. Nors šis siūlymas šiai dienai nėra priimtas ir nesulaukia daug palaikymo¹⁷⁴, jis parodo J. Bolsonaro ir valdžios palaikymą destruktinių veiklų plėtrai Amazonės miškuose, o tuo siekia pasinaudoti suinteresuoti veikėjai – dabartinio prezidento valdymo laikotarpiu Brazilijos agentūros sulaukė rekordiškai daug prašymų vykdyti kasybos darbus vietinių gyventojų teritorijose, daugiausiai nuo 1996 metų¹⁷⁵. Šios prezidento iniciatyvos, rodančios palankumą Amazonės miškų išnaudojimui, kartu su propaguojamom idėjom, jog Amazonė yra turtinga ištekliais (žr. 3.3.2. dalį) leidžia Amazonės miškuose nelegaliai veikiančioms grupuotėms veikti ir jaustis drąsiau – per pastaruosius metus nelegalių kasybų skaičius vietinių gyventojų teritorijose tik didėja¹⁷⁶. Pabaigai, J. Bolsonaro pasirašė dekretą, kuriuo panaikino draudimą auginti cukranendres Amazonės miškuose, tokiu būdu siekiant didinti etanolio, kuris vartojamas kaip biokuras šalyje, gamybą. Pabrėžiama, jog pati industrija spaudimo valdžiai nedarė, tai buvo paties J. Bolsonaro ir vykdomosios valdžios iniciatyva¹⁷⁷. Neabejojama, jog šis J. Bolsonaro sprendimas sukels dar didesnius miškų kirtimo rodiklius Amazonėje, turint omenyje tai, jog sąlygos auginti cukranendres

¹⁷¹ Fernanda Wenzel, „Bolsonaro revives a plan to carve a road through one of Brazil's last untouched areas“, Mongabay, 2020, < <https://news.mongabay.com/2020/05/bolsonaro-revives-a-plan-to-carve-a-road-through-one-of-brazils-last-untouched-areas/> > žiūrėta [2021.04.07]

¹⁷² Talita Fernandes, „Bolsonaro assina projeto que autoriza garimpo em terras indígenas“, Folha, 2020, < <https://www1.folha.uol.com.br/mercado/2020/02/bolsonaro-assina-projeto-que-autoriza-garimpo-em-terras-indigenas.shtml> > žiūrėta [2021.04.07]

¹⁷³ Patricia Q. Vallejos et al., „Undermining rights: Indigenous Land and Mining in the Amazon“, Washington: World Resource Institute, 2020, p.24

¹⁷⁴ BNAMERICAS, „Brazil prosecutors support rejection of indigenous land mining bill“, 2020, < <https://www.bnamericas.com/en/news/brazil-prosecutors-support-rejection-of-indigenous-land-mining-bill> >, žiūrėta [2021.04.07]

¹⁷⁵ Eduardo Goulart De Andrarde et al., „Brazil sees record number of bids to mine illegally in indigenous land“, Mongabay, 2020, < <https://news.mongabay.com/2020/11/brazil-sees-record-number-of-bids-to-mine-illegally-on-indigenous-lands/> > žiūrėta [2021.04.07]

¹⁷⁶ Ana C. Rorato et al., „Brazilian Amazon indigenous peoples threatened by mining bill“, Environmental Research Letters, 2020, p.6 < https://www.researchgate.net/publication/344050847_Brazilian_Amazon_indigenous_peoples_threatened_by_mining_bill >

¹⁷⁷ Naira Hofmeister, „In surprise move, Brazil has removed restrictions on Amazon sugarcane production“, Mongabay, 2019, < <https://news.mongabay.com/2019/11/in-a-surprise-move-even-to-the-sugarcane-industry-president-bolsonaro-has-removed-restrictions-on-sugarcane-production-in-the-brazilian-amazon-experts-expect-land-speculators-to-benefit/> >, žiūrėta [2021.04.07]

Amazonės miškuose yra palankiausios ir nevaržomos tarptautinių įsipareigojimų, o etanolio svarba, siekiant mažinti Brazilijos išmetamų dujų, sukeliančių šiltnamio efektą, kiekį, tik didės¹⁷⁸.

Vis dėlto sprendimai, kuriais J. Bolsonaro valdžia labiausiai palaiko destruktiją Amazonės miškuose, yra susiję su valstybės aplinkos institucijomis. Brazilijoje svarbiausi valdžios organai, atsakingi už aplinkosaugą, yra aplinkos ministerija bei jai pavaldžios IBAMA ir ICMBio institutai. Kadencijos pradžioje J. Bolsonarui nepavyko panaikinti aplinkos ministerijos, todėl buvo pradėtas jos silpninimas – mažinamas biudžetas¹⁷⁹, naikinami instituciniai organai, susiję su klimato kaita, biologinės įvairovės apsauga ir kt.¹⁸⁰. IBAMA yra atsakinga už aplinkosaugos reikalavimų laikymąsi šalyje – institucija gali suimti ir bausti visus, kurie vykdo aplinkosauginius nusikaltimus, tuo tarpu ICMBio koncentruojasi į šalies gamtos rezervatų (angl. *conservation reserves*) apsaugą. Šie institutai yra atsakingi už nelegalių ir destruktinių veiklų Amazonės miškuose užkardymą – kartu su federalinės ar vietinės policijos pajėgomis jos vykdo operacijas, kurių metu jos turi teisę išrašyti baudas, konfiskuoti ar sudeginti nelegalioms veikloms naudojamas įrangas¹⁸¹. J. Bolsonaro tapus prezidentu šias organizacijas pradėta silpninti tiek struktūriškai, tiek ekonomiškai. 2019 vasario mėnesį aplinkos ministras R. Salles atleido net 21 iš 27 IBAMA regionų viršininkų, atsakingų už efektyvų IBAMA veiklų vykdymą atskirose valstijose¹⁸², o į atsilaisvinusias vietas paskirti asmenys, nesusiję su aplinkosaugos sritimi, pavyzdžiui, karo policijos pulkininkas, verslininkas¹⁸³. Panašus ir ICMBio instituto likimas, kur atsistatydinusių prezidentą ir direktorių taryboje pakeitė karinės policijos pareigūnai¹⁸⁴. Be to, jog į šių institutų pozicijas yra skiriami asmenys, prijauniantys prezidento ir jo vyriausybės politikai, kartu jos yra silpninamos ir

¹⁷⁸ Mendelson Lima et al., *Sugarcane: Brazilian public policies threaten the Amazon and Pantalan biomes*, Perspectives in Ecology and Conservation, 18(3), 2020, p. 210-211, < <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2530064420300262?via%3Dihub> >

¹⁷⁹ ClimaInfo, „Política ambiental desaparece no Plano Plurianual 2020-2023”, 2019, < <https://clima.info.org.br/2019/10/04/politica-ambiental-desaparece-no-plano-plurianual-2020-2023/> >, žiūrėta [2021.04.08]

¹⁸⁰ Carolina Lisboa ir Cristiane Prizibisczki, „Revogação” extingue órgãos colegiados do Ministério do Meio Ambiente”, OECO, 2019, < <https://www.oeco.org.br/reportagens/revogaco-extingue-orgaos-colegiados-do-ministerio-do-meio-ambiente/> >, žiūrėta [2021.04.08]

¹⁸¹ Human Rights Watch, „Rainforest Mafias: How violence and impunity fuel deforestation in Brazil’s Amazon”, United States, 2019, p. 27-29

¹⁸² Folha, „Ricardo Salles exonera 21 dos 27 superintendentes regionais do Ibama”, 2019 < <https://www1.folha.uol.com.br/ambiente/2019/02/ricardo-salles-exonera-21-dos-27-superintendentes-regionais-do-ib.shtml> > žiūrėta [2021.04.07]

¹⁸³ Rubens Valente ir Fabiano Maisonnave, „Novo chefe no PA diz que Ibama vai parar de queimar máquinas de garimpo ilegal”, Folha, 2019, < <https://www1.folha.uol.com.br/ambiente/2019/09/novo-chefe-diz-que-ibama-vai-parar-de-queimar-maquinas-de-garimpo-ilegal.shtml> > žiūrėta [2021.04.08]; André Borges ir O Estado de S.Paulo „Salles nomeia executivo sem experiência ambiental para chefiar Ibama em SC”, Sustentabilidade, 2020, < <https://sustentabilidade.estadao.com.br/noticias/geral,salles-nomeia-executivo-sem%02experiencia-ambiental-para-chefiar-ibama-em-sc,70003349526> > žiūrėta [2021.04.08]

¹⁸⁴ Helena Borges, „Toda a diretoria do ICMBio é substituída por policiais militares”, O Globo, 2019, < <https://oglobo.globo.com/sociedade/toda-diretoria-do-icmbio-substituida-por-policiais-militares-23618874> >, žiūrėta [2021.04.07]

ekonomiškai – nepaisant 2019 ir 2020 metais augančių miškų kirtimo ir gaisrų rodiklių, 2021 metais vyriausybė IBAMA ir ICMBio operacijoms numatė vos 12.43 milijonų eurų (R\$ 82.9 mil.) per metus¹⁸⁵, o tai yra 25 procentais mažiau lyginant su 2018 metais¹⁸⁶. Institucijoms, kurių tikslas yra užtikrinti milžiniško Amazonės miškų teritorinio ploto apsaugą, toks finansavimas nepakankamas. Be to, žinomi atvejai, kai darbuotojai, sėkmingai užkirtę kelią nelegalioms veikloms, yra atleidžiami¹⁸⁷. Nenuostabu, jog dėl visų minėtų priimtų vyriausybės sprendimų aplinkosaugos operacijų skaičius stipriai sumažėjo¹⁸⁸, o tuo tarpu netrukdoma, nelegali bei destruktinė veikla Amazonės miškuose – išaugo¹⁸⁹.

Pabaigai, siaučiant miškų kirtimui ir gaisrams J. Bolsonaro vyriausybė nusprendė Amazonės miškų apsaugą patikėti kariuomenei, paskelbiant operaciją „Žalia Brazilija“ (angl. *Operation Green Brazil*). Operacijos vykdymui buvo sukurta Amazonės Taryba, kurią sudarė tik kariai ir policijos atstovai (IBAMA ar ICMBio atstovų nebuvo) bei skirti milžiniški resursai – vieno operacijos mėnesio kaštai valstybei didesni nei IBAMA metinis biudžetas¹⁹⁰. Vis dėl to, kaip pabrėžia aplinkosaugininkai, ši operacija buvo neefektyvi, nes kariuomenė neturi reikiamų teorinių ir praktinių žinių sėkmingai ir greitai veikti užkardant kelią destruktinei veiklai Amazonės miškuose¹⁹¹, todėl galima teigti, jog J. Bolsonaro sprendimas ilgai tęsti šią operaciją ir švaistyti resursus tik pakenkė Amazonės miškų apsaugai.

Pristačius J. Bolsonaro ir vykdomosios valdžios vykdomus veiksmus, akivaizdu, jog prezidentas ir jo administracija aktyviai prisideda prie ekocido vyksmo Amazonės miškuose – tai patvirtina ir faktas, jog mokslininkų prognozėmis, dėl dabartinių vykstančių procesų Amazonės miškai ilgainiui gali tapti

¹⁸⁵ 2021 metų Brazilijos biudžete numatomos išlaidos siekia apytiksliai apie 240 milijardų eurų (1.516 trilijonai Brazilijos realų).

Šaltinis - Ministério da Economia, „*Governo apresenta proposta de Orçamento para 2021 ao Congresso Nacional*“, 2020, < <https://www.gov.br/economia/pt-br/assuntos/noticias/2020/agosto/governo-apresenta-proposta-de-orcamento-para-2021-ao-congresso-nacional> > [žiūrėta 2021.04.28]

¹⁸⁶ Danielle Brant ir Renato Machado, „*Apesar de incêndios, governo corta orçamento do Ibama e ICMBio em 2021*“, Valor, 2020, < <https://valor.globo.com/brasil/noticia/2020/09/13/apesar-de-incendios-governo-corta-orcamento-do-ibama-e-icmbio-em-2021.ghml> > žiūrėta [2021.04.08]

¹⁸⁷ Leandro Prazeres, „*Governo exonera chefes de fiscalização do Ibama após operações contra garimpeiros*“, O Globo, 2020, < <https://oglobo.globo.com/brasil/governo-exonera-chefes-de-fiscalizacao-do-ibama-apos-operacoes-contra-garimpeiros-1-24403219> > žiūrėta [2021.04.08]

¹⁸⁸ Danielle Brant ir Renato Machado, „*Apesar de incêndios, governo corta orçamento do Ibama e ICMBio em 2021*“, Folha, 2020, < <https://www1.folha.uol.com.br/ambiente/2020/09/apesar-de-incendios-governo-corta-orcamento-do-ibama-e-icmbio-em-2021.shtml> > žiūrėta [2021.04.08];

¹⁸⁹ Patricia Q. Vallejos et al., „*Undermining rights: Indigenous Land and Mining in the Amazon*“, Washington: World Resource Institute, 2020, p.33

¹⁹⁰ Gil Alessi, „*Exército vai gastar em um mês de ação na Amazônia o orçamento anual do Ibama para fiscalização*“, El Pais, 2020, < <https://brasil.elpais.com/brasil/2020-05-26/exercito-vai-gastar-em-um-mes-de-acao-na-amazonia-o-orcamento-anual-do-ibama-para-fiscalizacao.html> >, žiūrėta [2021.04.08];

¹⁹¹ Jake Spring, „*Brazil's military fails in key mission: defending the Amazon*“, Reuters Special Report, 2021, < https://www.reuters.com/investigates/special-report/brazil-environment-military/?_ga=2.229987164.1538214807.1616312254-601306003.1593124938 > žiūrėta [2021.04.08]

savana¹⁹². Ekocidas siejamas su teritorijos, ją supančios aplinkos, biologinės įvairovės naikinimu, kuri dažniausiai sukelia ekonominiai interesai. Prie ekocido nusikaltimo yra įvardijoms tokios veiklos kaip (atogrąžų) miškų kirtimas, (mineralų ir tauriųjų metalų) kasyba ar atogrąžinių miškų transformavimas į įmonių plantacijas ir naftos bei dujų žvalgybų teritorijas (žr. 1.1, 1.2. ir 1.3. dalis). J. Bolsonaro valdymo laikotarpiu dėl ekonominės plėtros ambicijų padidėjo nelegalių veiklų Amazonės miškuose skaičius, kuri lydi vis didėjantys miškų kirtimo ir gaisrų rodikliai. Amazonės atogrąžinių miškų kirtimas bei dažniausiai dėl to kylantys gaisrai sukelia biologinės įvairovės nykimą, gyvenamųjų ir miškingų teritorijų praradimą, potvynius ir vandens taršą, aktyvesnį gyvūnų medžiojimą, o visa tai galiausiai prisideda prie klimato kaitos ir dažnesnių ekstremalių oro reiškinių¹⁹³. Svarbu pabrėžti, jog J. Bolsonaro **palaiko** ekocido vyksmą šalyje ignoruodamas kriminalines grupuotes, vykdančias nelegalius veiksmus, įteisindamas ar siūlydamas ekonomines veiklas, kurių įgyvendinimas neįmanomas be aplinkos naikinimo: cukranendrių auginimas Amazonės miškuose, greitkelių tiesimas naujose miškingose teritorijose bei kasybos, naftos ir dujų išgavimo darbų įteisinimas saugomose vietinių gyventojų teritorijose. Siekiant palaikyti destruktiją visos institucijos, atsakingos už Amazonės miškų apsaugą ir nelegalių veiklų užkardymą, yra finansiškai ir instituciškai paralyžiuojamos vykdomosios valdžios, kuri remiasi Amazonės apsaugos srityje nepatyrusia ir neefektyvia kariuomene. Taigi, atsakant į antrą tyrimo klausimo dalį (kaip J. Bolsonaro ir jo administracija vykdomais veiksmais palaiko ekocido vyksmą Amazonės miškuose) galima teigti, jog priimdami ir siūlydami įvairius institucinius, ekonominius sprendimus, kurie akivaizdžiai orientuoti į tolimesnį Amazonės miškų išnaudojimą ir naikinimą, prezidentas J. Bolsonaro ir jo administracija Amazonės miškų atžvilgiu vykdo ekocidą.

3.4.2. Kultūrinio ekocido dėmuo – J. Bolsonaro ir jo administracijos politika vietinių gyventojų atžvilgiu

Vykstantis ekocidas Brazilijos Amazonės miškuose daro įtaką ir vietinių gyventojų apgyvendintoms teritorijoms, kurios, kaip jau buvo minėta, užtikrina vietinių gyventojų tiek fizinį, tiek kultūrinį egzistavimą (žr. įvadą). Žvelgiant nuo 2018 metų rugpjūčio mėnesio, per metus medžių kirtimo rodikliai vietinių gyventojų teritorijose išaugo 65% lyginant su ankstesniais metais¹⁹⁴. Paraleliai 2019 metais jų žemėse fiksuoti smarkiai išaugę gaisrų rodikliai – 16 680 gaisrų – kai tuo tarpu 2018 metais

¹⁹² Fiona Harvey, „Amazon near tipping point of switching from rainforest to savannah – study”, The Guardian, 2020, < <https://www.theguardian.com/environment/2020/oct/05/amazon-near-tipping-point-of-switching-from-rainforest-to-savannah-study> > žiūrėta [2021.04.08]

¹⁹³ Joel Henrique Ellwanger et al., „Beyond diversity loss and climate change: Impacts of Amazon deforestation on infectious diseases and public health”, Anais da Academia Brasileira de Ciências, 92(1), 2020, p.16 < <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32321030/> >

¹⁹⁴ Dwayne Mamo et al., „The Indigenous World 2020”, International Work Group for Indigenous Affairs, Edition 34, 2020, p. 362

šis skaičius siekė 8 942¹⁹⁵. J. Bolsonaro valdymo laikotarpiu vietinių gyventojų teritorijos yra vis aktyviau uzurpuojamos, naikinamos ir išnaudojamos – 2019 metais fiksuoti rekordiniai skaičiai, susiję su nelegaliomis veiklomis indėnų teritorijose. Minėtais metais užfiksuota 256 nelegalių veiklų atvejai (neteisėtas išteklių naudojimas, miškų kirtimas, medžiojimas ir kt.), o tai yra daugiau nei dvigubai lyginant su 2018 metais, kuomet atvejų skaičius siekė 109¹⁹⁶. Vietinėje spaudoje dažnai galima rasti straipsnių, kuriuose rašoma apie vietinių gyventojų teritorijose vykdomą neteisėtą aukso kasybą¹⁹⁷, augančius miškų kirtimo rodiklius¹⁹⁸ ar besikuriančias bendruomenes, kurios nelegaliai užima teritorijas¹⁹⁹. Be to, vienas iš šių nelegalių veiklų padarinių yra kalnakasių „atneštas“ ir tarp vietinių gyventojų išplitęs COVID-19 virusas²⁰⁰. Be vietinių gyventojų teritorijų pasisavinimo taip pat išaugo smurto prieš juos rodikliai, turint omenyje tai, jog dažnai nesulaukę valdžios pagalbos vietiniai gyventojai patys imasi iniciatyvos ginti savo teritorijas. Pagal surinktus duomenis 2019 metais buvo fiksuoti rekordiniai 277 smurto atvejai prieš vietinius gyventojus, kai tuo tarpu 2018 metais šis skaičius siekė 110²⁰¹. Bendrai 2019-ieji buvo kruviniausi per pastaruosius kelis dešimtmečius – per metus buvo nužudyta 10 indėnų lyderių²⁰². Išpuolius prieš vietinius gyventojus ir jų teritorijas gali skatinti prezidento J. Bolsonaro komunikuojamos idėjos apie būtinybę indėnus integruoti į visuomenę, nes jie yra kliūtis valstybės vystymuisi (žr. 3.3.1. dalį), bei vykdomosios valdžios priimami sprendimai, sudarantys sąlygas tolimesniam destruktinių veiklų vykdymui.

J. Bolsonaro ir jo administracija aktyviai prisideda prie vykstančių destruktinių veiksmų vietinių gyventojų atžvilgiu savo (ne)priimamais sprendimais. Kaip jau buvo minėta, J. Bolsonaro yra pirmasis prezidentas, kuris nuo karinės diktatūros laikotarpio nėra demarkavęs nei vienos teritorijos vietiniams gyventojams (žr. 3.2.3. dalį). Vietinių teritorijų demarkavimas (teritorijos įteisinimas kaip indėnų

¹⁹⁵ Conselho Indigenista Missionário. „Report on Violence Against Indigenous Peoples in Brazil – 2019 Data“, Brazil, 2019, p.21

¹⁹⁶ Ten pat, p. 6

¹⁹⁷ Instituto Socioambiental, „Scars in the forest: illegal gold mining advanced 30% in the Yanomami Indigenous Land in 2020“, 2021, < <https://www.socioambiental.org/en/noticias-socioambientais/scars-in-the-forest-illegal-gold-mining-advanced-30-in-the-yanomami-indigenous-land-in-2020> > žiūrėta [2021.04.13]

¹⁹⁸ Instituto Socioambiental, „Deforestation and Covid-19 Soar in the Amazon's Most Invaded Indigenous Lands“, 2020, < <https://www.socioambiental.org/en/noticias-socioambientais/deforestation-and-covid-19-soar-in-the-amazons-most-invaded-indigenous-lands> > žiūrėta [2021.04.13]

¹⁹⁹ Ana Ionova, „Fueled by impunity, invasions surge in Brazil's Indigenous Lands“, Mongabay, 2020, < <https://news.mongabay.com/2020/11/fueled-by-impunity-invasions-deforestation-surge-in-brazils-indigenous-lands/> > žiūrėta [2021.04.13]

²⁰⁰ Patricia Q. Vallejos et al., „Undermining rights: Indigenous Land and Mining in the Amazon“, Washington: World Resource Institute, 2020, p.25

²⁰¹ Conselho Indigenista Missionário. „Report on Violence Against Indigenous Peoples in Brazil – 2019 Data“, Brazil, 2019, p.7

²⁰² Shanna Hanbury, „Murders of indigenous leaders in Brazilian Amazon hits highest level in two decades“, Mongabay, 2019, < <https://news.mongabay.com/2019/12/murders-of-indigenous-leaders-in-brazil-amazon-hit-highest-level-in-two-decades/> > žiūrėta [2021.04.13]

nuosavybė) yra vienas iš būdų, kuriuo valdžia gali labiausiai prisidėti prie vietinių gyventojų pilnaverčio kultūrinio gyvenimo išsaugojimo. Šiuo metu Amazonės miškuose egzistuoja 235 indėnų gyvenamosios teritorijos, kurios nėra galutinai demarkuotos ar patvirtintos kaip jų nuosavybė. Teritorijų demarkavimas yra prezidento prerogatyva (žr. 3.1.2. dalį), tačiau į valdžią atėjus J. Bolsonaro indėnai, minėtų teritorijų atžvilgiu, nesulaukė palankių sprendimų. Priešingai, J. Bolsonaro valdymo laikotarpiu išleistas reglamentas, kuris panaikina iki tol galiojusį draudimą puldinėti ar grobti iki galo nepatvirtintas vietinių gyventojų teritorijas. Pagal anksčiau galiojusią tvarką oficialiai dar nedemarkuotos indėnų teritorijos būdavo saugomos, tačiau naujas reglamentas atveria galimybes ir sukuria paskatas įvairiems asmenims minėtas teritorijas užgrobti ir legaliai pasisavinti, užregistruojant jas kaip nuosavą turtą, kuriame būtų galima netrukdomai vykdyti ekonominę veiklą. Įsigaliojus šiam reglamentui J. Bolsonaro vyriausybė užregistravo rekordiškai daug naujų žemės savininkų nepatvirtintose, tačiau tankiai apgyvendintose vietinių gyventojų teritorijose²⁰³. Be to, J. Bolsonaro ir jo administracija vykdo vietinius gyventojus atstovaujančios institucijos FUNAI, kuri yra atsakinga už indėnų apsaugą, jų teritorijų demarkavimo procesą bei nelegalių veiklų jų teritorijose užkardymą, silpninimą. Nuo pirmų prezidentavimo dienų J. Bolsonaro siekė, jog ši institucija, oficialiai priklausanti teisingumo ministerijai, būtų perleista žemės ūkio ministerijai, kuri suinteresuota ne vietinių gyventojų kultūros išsaugojimu, bet, priešingai, žemės ūkio projektų vystymu jų teritorijose²⁰⁴. To nepavykus padaryti, FUNAI, kaip IBAMA ar ICMBio, buvo struktūriškai silpninama: sumažintas biudžetas, išardytos struktūros, atsakingos už vietinių gyventojų teritorijų demarkavimą; į aukščiausias pozicijas skiriami federalinės policijos pareigūnai, kurie palaiko J. Bolsonaro politiką, o ir vietinių gyventojų apsaugos srityje neturi patirties²⁰⁵. Šių sprendimų pasekmės yra jau anksčiau skelbti padidėję miškų kirtimo, gaisrų, nelegalių veiklų ar smurto rodikliai. Galiausiai, neatmestina, jog J. Bolsonaro ir jo administracija, siekdami paskatinti indėnų integraciją ar greičiau atlaisvinti jų teritorijas eksploatavimui, veikė per medicinos sektorių. Gydytojų įstaigos, kurių pagrindinis darbas yra priimti ir rūpintis vietinių gyventojų sveikata ir gydymu, atėjus į valdžią J. Bolsonaro yra finansiškai neaprupintos – neturinčios lėšų mokėti įstaigų darbuotojams atlyginimus ar ligoninėse tiekti maistą²⁰⁶. Šalia to, per COVID-19 krizę sparčiai augant vietinių gyventojų, užsikrėtusių koronavirusu, skaičiui J. Bolsonaro vetavo įstatymo nuostatas, įpareigojančias vyriausybę užtikrinti geriamojo vandens,

²⁰³ Bruno Fonseca ir Rafael Oliveira, „Com Bolsonaro, fazendas foram certificadas de maneira irregular em terras indígenas na Amazônia”, APublica, 2020, < <https://apublica.org/2020/05/com-bolsonaro-fazendas-foram-certificadas-de-maneira-irregular-em-terras-indigenas-na-amazonia/> > žiūrėta [2021.04.14]

²⁰⁴ Conselho Indigenista Missionário. „Report on Violence Against Indigenous Peoples in Brazil – 2019 Data”, Brazil, 2019, p.12

²⁰⁵ Ten pat, p. 51-52

²⁰⁶ Ten pat, p. 170

dezinfekavimo priemonių ir ligoninių lovų prieinamumą indėnams²⁰⁷. Pabaigai galima priminti jau minėtą įstatymo siūlymą, kuriuo siekiama įteisinti kasybos, naftos ir dujų žvalgybos veiklas vietinių gyventojų teritorijose (žr. 3.4.1. dalį) – šis ir panašūs ekonominiai planai Amazonės miškuose tik dar labiau prisidėtų prie vietinių gyventojų teritorijos ir kultūros naikinimo. Taigi akivaizdu, jog J. Bolsonaro ir jo administracija nėra suinteresuoti vietinių gyventojų gerove, priešingai, destruktiniai veiksmai jų atžvilgiu yra palaikomi sąmoningai ir tikslingai.

Pristačius empirinius duomenis akivaizdu, jog Amazonės miškuose vyksta vietinių gyventojų kultūrinis ekocidas – tai patvirtina ir faktas, jog nevyriausybinių organizacijų Jungtinėse Tautose kaltina J. Bolsonaro etnocido (kultūrinio ekocido sąvokos prototipo) vykdymu²⁰⁸. Kultūrinis ekocidas, remiantis P. Higgins ir gamybos bėgimo takelio teorija, kreipia dėmesį į vietinių gyventojų kultūros išsaugojimą bei vyksta, kai dėl ekonominių interesų: 1) naikinamos jų teritorijos, suteikiančios galimybę jiems praktikuoti, puoselėti savo kultūrą; 2) varžomas jų savarankiškumas sprendžiant klausimus dėl jų teritorijų naudojimo; 3) siekiama juos (prievarta) integruoti į visuomenę, kas lemia jų kultūrinio identiteto, paveldo nykimą (žr. 1.1, 1.2 ir 1.3 dalis). Brazilijos atveju matoma, jog pagrindiniai vietinių gyventojų kultūros rėmai, puoselėjantys ir užtikrinantys jos tęstinumą – gyvenamoji teritorija ir indėnų lyderiai – yra naikinami bei žudomi. Tai įrodo išaugę indėnų teritorijų kirtimo ir naikinimo bei nelegalių veiklų rodikliai, taip pat rekordiniai skaičiai, susiję su indėnų lyderių mirtingumu bei gyventojų patiriamu smurtu. Šie veiksmai, kaip ir Amazonės miškų atžvilgiu, vyksta dėl ekonominės plėtros siekio, vykdant eksploatavimo darbus naujose teritorijose. Tiesa, svarbu paminėti, jog gamybos bėgimo takelio teorijos ir M. Raftopoulou papildomi argumentai, susiję su kultūriniu ekocidu, Brazilijos atveju neatsiskleidė. Gamybos bėgimo takelio teorijos požiūriu kultūrinis ekocidas vyksta tada, kai vietiniai gyventojai yra prievarta integruojami į visuomenę, perkelti į miestus (žr. 1.2. dalį), tačiau J. Bolsonaro ir jo administracija tokių veiksmų (dar) nevykdė. Autorė M. Raftopoulou pridėjo, jog dažnai valstybės ar saugumo pajėgos vykdo smurtą ir prievartą prieš tuos, kurie prieštarauja gamtos išteklių gavybai (dažniausiai tai yra vietiniai gyventojai; žr. 1.2. dalį), tačiau nors Brazilijos atveju smurto rodikliai prieš vietinius gyventojus tapo rekordiniai, analizuojant valstybės kariuomenės elgesį Amazonės miškuose („Žalia Brazilija“ operacijos metu) smurto atvejų prieš indėnus nebuvo užfiksuota, apart žinomų žeminančių poelgių²⁰⁹. Nepaisant to, galima teigti, jog J. Bolsonaro **įgalina** kultūrinio ekocido vyksmą

²⁰⁷ Lisandra Paraguassu, „Brazil's Bolsonaro vetoes plans to offer COVID-19 support to indigenous people”, Reuters, 2020, < <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-brazil-indigenous-idUKKBN2492XX> > žiūrėta [2021.04.14]

²⁰⁸ Sue Branford, „NGOs charge Brazil's Bolsonaro with risk of indigenous 'genocide' at UN”, Mongabay, 2020, < <https://news.mongabay.com/2020/03/ngos-charge-brazils-bolsonaro-with-indigenous-genocide-at-un/> > žiūrėta [2021.04.14]

²⁰⁹ Conselho Indigenista Missionário. „Report on Violence Against Indigenous Peoples in Brazil – 2019 Data”, Brazil, 2019, p.109

šalyje nedemarkuodamas naujų teritorijų vietiniams gyventojams; siūlydamas vykdyti eksploatavimo darbus bei įteisindamas žemės grobstymą dar nepatvirtintose, bet indėnų tankiai apgyvendintose teritorijose; ekonomiškai ir struktūriškai silpnindamas pagrindinę instituciją FUNAI, kuri atsakinga už indėnų ir jų teritorijų apsaugą; ribodamas ar atimdamas iš vietinių gyventojų pilnavertį gydymą, ypač COVID-19 pandemijos kontekste.

Svarbu pabrėžti, jog pavyzdys, susijęs su J. Bolsonaro sprendimu vetuoti pagalbą nuo koronaviruso vietiniams gyventojams, galėtų papildyti kultūrinio ekocido modelį. Turint omenyje prezidento ir jo administracijos propaguojamas idėjas atverti vietinių gyventojų teritorijas ekonominių veiklų vystymui (žr. 3.3.1. dalį) bei apskritai prastesnę indėnų sveikatos būklę²¹⁰, tolimesniuose tyrimuose reikėtų išanalizuoti pagrindines priežastis, dėl kurių J. Bolsonaro priėmė sprendimą blokuoti vietiniams gyventojams teikiamą medicininę pagalbą – jeigu tai daroma iš ekonominių paskatų, susijusių su vietinių gyventojų žemių atlaisvinimu ir naudojimu, šis poelgis atitiktų kultūrinio ekocido sąlygas. Taigi, ši tyrimo dalis atsako į darbe keliamą klausimą (kaip J. Bolsonaro ir jo administracija vykdomais veiksmais palaiko ekocido vyksmą Amazonės miškuose), jog būtent instituciniais bei ekonominiais sprendimais mažindami vietinių gyventojų fizinę ir teritorinę apsaugą bei ribodami valstybės teikiamą (medicininę) pagalbą, prezidentas J. Bolsonaro ir jo administracija palaiko vietinių gyventojų atžvilgiu vykstantį kultūrinį ekocidą.

²¹⁰ Yvette Sierra Praeli, „Indigenous people are most vulnerable to the spread of coronavirus in Latin America“, Mongabay, 2020, < <https://news.mongabay.com/2020/03/indigenous-people-are-most-vulnerable-to-the-spread-of-coronavirus-in-latin-america/> > žiūrėta [2021.04.15]

IŠVADOS

Šiame bakalauro darbe buvo siekiama remiantis ekocido idėja išanalizuoti Brazilijos prezidento J. Bolsonaro ir jo administracijos vykdomą politiką Amazonės miškų ir joje gyvenančių vietinių gyventojų atžvilgiu. Darbe buvo ginamas teiginys, jog Brazilijos Amazonės miškuose vyksta ekocidas, bei keliamas klausimas, kaip J. Bolsonaro ir jo administracijos propaguojamos idėjos kuria ir vykdomi veiksmai palaiko ekocido vyksmą Brazilijos Amazonės miškuose. Atsakymo į tyrimo klausimą buvo ieškoma atliekant Brazilijos politinės sistemos analizę, siekiant parodyti, jog valstybės ašis, turinti daugiausiai galios formuoti politiką Amazonės miškų bei vietinių gyventojų atžvilgiu, yra prezidentas ir jo vadovaujama vyriausybė. Atlikus analizę bei turint omenyje tai, jog mokslinėje literatūroje skirtingi autoriai Brazilijoje ekocidu įvardija skirtingus laikotarpius, buvo vykdoma Brazilijos prezidentų vykdytų veiklų tiek Amazonės miškų, tiek indėnų atžvilgiu, apžvalga, taip pagrindžiant J. Bolsonaro pasirinkimą atvejo studijai. Galiausiai, buvo analizuojama J. Bolsonaro ir jo administracijos propaguojamos idėjos bei vykdomi veiksmai Amazonės miškuose. Atlikus atvejo analizę suformuotos išvados leidžia patvirtinti, jog Brazilijos Amazonės miškuose vyksta ekocidas, kuris yra skatinamas J. Bolsonaro ir jo administracijos idėjomis bei palaikomas vykdoma politika.

Amazonės miškų atžvilgiu vyksta ekocidas, kuris pasireiškia rekordiniais miškų kirtimo (didžiausiais nuo 2008 metų) bei vykstančių gaisrų (didžiausiais nuo 2010 metų) rodikliais, kylančiais iš ekonominių interesų – destrukcija Amazonės miškų atžvilgiu pasiekė tokį lygį, jog mokslininkai pradėjo kalbėti apie galimą atogrąžinių miškų virsmą į savaną. Aplinkos naikinimas pirmiausiai yra siejamas su kriminalinėmis grupuotėmis, kurios siekia pasipelnyti nelegaliai grobdamos, kirsdamos, kitaip ekonomiškai išnaudodamos Amazonės miškus. Šios grupuotės nuo J. Bolsonaro valdymo pradžios veikia vis aktyviau ir drąsiau, turėdamos prezidento palaikymą, kuris pasireiškia jo propaguojamomis idėjomis, pabrėžiančiomis, jog Amazonės miškai yra unikali ekonominė galimybė Brazilijai. Amazonės miškų unikalumas siejamas su dar neatrastais ir neišnaudotais gamtiniais resursais, akcentuojant, jog jeigu Brazilija jais nepasinaudos, tai padarys iš užsienio suinteresuoti veikėjai. Galima būtų teigti, jog šios idėjos prisideda prie padidėjusios nelegalios ir destrukcinės veiklos Amazonės miškuose bei kartu sėja palankią dirvą tokių veiksmų toleravimui valstybėje. Antra, ekocidas Amazonės miškuose yra palaikomas J. Bolsonaro ir jo administracijos vykdoma pragaištinga politika – priimamais ekonominiais bei instituciniais sprendimais, kurie orientuoti į tolimesnį Amazonės miškų išnaudojimą ir naikinimą. Ekonominiai sprendimai susiję su vyriausybės siekiu įteisinti kasybos, naftos ir dujų išgavimo darbus miškingose bei dar nepaliestose teritorijose; noru plėsti karinės diktatūros laikotarpiu sukurtus (ir apleistus) greitkelius, esančius Amazonės miškų gilumoje; priimtu sprendimu, leidžiančiu auginti

cukranendres Amazonės miškuose. Instituciniai sprendimai susiję su pagrindinių šalies organų – IBAMA ir ICMBio institutų – atsakingų už Amazonės miškų apsaugą ir nelegalių veiklų užkardymą, sisteminiu silpninimu, pasireikiančiu per valdžiai palankių kadro įdarbinimą, sąžiningų darbuotojų atleidimą bei biudžeto mažinimą, nepaisant rekordinių miškų kirtimo ir gaisrų rodiklių.

Amazonės miškuose gyvenančių vietinių gyventojų atžvilgiu vyksta kultūrinis ekocidas, kuris pasižymi jų kultūros pagrindus sudarančių rėmų – gyvenamosios teritorijos ir bendruomenių lyderių – naikinimu bei žudymu. Prezidentu tapus J. Bolsonaro fiksuojami stipriai išaugę medžių kirtimo, gaisrų bei nelegalių veiklų rodikliai, vykstantys indėnų apgyvendintose teritorijose. Be to, išaugo smurto prieš juos rodikliai, o 2019 metai indėnų lyderių atžvilgiu buvo kruviniausi per pastaruosius kelis dešimtmečius. Prie šių veiksmų galimai prisideda J. Bolsonaro aktyviai skelbiama idėja, jog indėnus reikia integruoti į Brazilijos visuomenę, išlaisvinant juos nuo „priešistorinių žmonių“ gyvenimo būdo (kuris sudaro vietinių gyventojų kultūros pagrindą) bei tokiu būdu pašalinant kliūtį, kuri trukdo Brazilijai ekonomiškai augti. J. Bolsonaro ir jo administracijos politika tarnauja šioms idėjoms – priimami bei siūlomi valdžios sprendimai prisideda prie tolimesnio vietinių gyventojų kultūros naikinimo. Tai yra daroma nedemarkuojant naujų teritorijų vietiniams gyventojams (kas įstatymiškai apsaugo jų teritorijas bei kultūrinį paveldą), siūlant eksploatavimo projektus ar įteisinant žemės grobstymą dar nepatvirtintose, bet indėnų tankiai apgyvendintose teritorijose, ekonomiškai ir struktūriškai silpninant už indėnų gerovę ir jų teritorijų apsaugą atsakingą instituciją FUNAI bei, galiausiai, ribojant arba atimant iš vietinių gyventojų medicininės paslaugas, ypač COVID-19 pandemijos kontekste. Tiesa, svarbu paminėti, kad ne visos krašutinės priemonės, įtrauktos į tyrimo ekocido modelį, buvo įvykdytos. Prezidentas J. Bolsonaro nebandė, siekiant atlaisvinti teritorijas, prievarta iškelti ir apgyvendinti indėnus miestuose, taip pat neužfiksuoja atvejų, jog Brazilijos kariuomenė, vykdydama Amazonės miškų gelbėjimo operaciją „Žalia Brazilija“, naudotų smurtą prieš vietinius gyventojus.

Tyrimo rezultatai pagrindė argumentą, pateiktą teorijoje, jog ekocidas visų pirma kyla iš ekonominių intencijų, tačiau tyrimo metu papildomai atrasta, jog tai gali būti ne vienintelė destruktijos priežastis – tiriant J. Bolsonaro propaguojamas idėjas aptikta, jog šalia ekonominių norų išnaudoti gamtos resursus gali egzistuoti ir, pavyzdžiui, medicininės paskatos, kurios akcentuoja siekį tyrinėti biologinę įvairovę ieškant naujų vaistų ir gydymo žmonijai būdų.

Apibendrinant, Polly Higgins ekocido sąvoka leido sistemingai įvertinti Brazilijos Amazonės miškuose J. Bolsonaro valdymo laikotarpiu vykstančius procesus. Remiantis autorės ekocido modeliu buvo įmanoma išsiaiškinti ir atskleisti, kaip smulkūs, žvelgiant iš šalies galimai atrodantys nesusiję, priimami sprendimai padeda palaikyti didelio masto destruktiją, kuri paliečia ne tik gamtą, bet ir

vietinius gyventojus. Atsižvelgiant į tai, P. Higgins ekocido modelis, sudarytas iš ekocido bei kultūrinio ekocido dėmenų, turėtų būti toliau plėtojamas, papildant jį intencijų analize bei įtraukiant dar daugiau kintamųjų. Šalia skiriamo didelio dėmesio institucinių bei ekonominių valdžios sprendimų, dažniausiai susijusių su eksploatavimo projektų vystymu ar įvairių institucijų silpninimu, analizei, taip pat svarbu atsižvelgti į medicinos, švietimo ar saugumo (kariuomenės naudojimo) sritis, kuriomis remiantis galėtų būti vykdomas tiek aplinkos naikinimas, tiek vietinių gyventojų kultūros griovimas.

Tolimesniuose tyrimuose Brazilijos atveju būtų galima siekti ištirti J. Bolsonaro propaguojamų idėjų įtaką Brazilijos visuomenei. Visų pirma, būtų galima bandyti suprasti, kokį poveikį aktyvus J. Bolsonaro propaguojamų idėjų komunikavimas turi Brazilijos visuomenės požiūriui į Amazonės miškų ekonominį išnaudojimą bei vietinių gyventojų integraciją. Kadangi demokratinių šalių lyderiai, ypatingai siekiantys perrinkimo, savo valdymo laikotarpiu siekia išlaikyti visuomenės palaikymą, išanalizuotas Brazilijos visuomenės požiūris minėtais klausimais galėtų padėti prognozuoti tolimesnę šalies politiką Amazonės miškuose. Be to, išanalizuotos bei pristatytos prezidento idėjos gali būti tinkamu atskaitos tašku siekiant sistemiškai ištirti, kiek šios idėjos prisideda prie šiame tyrime pristatytų išaugusių smurto, destruktinių bei nelegalių veiksmų rodiklių Amazonės miškų bei vietinių gyventojų atžvilgiu. Galiausiai, Brazilijos ekocido atvejį būtų galima naudoti kaip šabloną tolesnių tyrimų, susijusių su kitomis valstybėmis ar teritorijomis, vykdymui. Turint omenyje tai, jog kovos su klimato kaita kontekste vis dažniau kalbama apie ekocido nusikaltimo įteisinimą, didesnis ekocido atvejų analizių skaičius padėtų suformuoti vieningą teisinę ekocido sąvoką ir jos kintamuosius.

PRIEDAS NR. 1

Brazilijos prezidentų valdymo laikotarpiu vykdytų veiklų Amazonės miškų ir vietinių gyventojų atžvilgiu statistika (km²) (nuo 1985 m.):

Brazilijos prezidentas (valdymo laikotarpis)	Vidutiniškai per metus išskertamas Amazonės miškų plotas (duomenys nuo 1988 m.) (km ²)	Vidutiniškai per metus demarkuotų vietinių gyventojų teritorijų plotas Amazonės miškuose (km ²)
José Sarney (1985 – 1989)	Vid. 19 410.00 km ² per metus	Vid. 18 905.61 km ² per metus
Fernando Collor (1990 - 1992)	Vid. 12 848.66 km ² per metus	Vid. 85 983.39 km ² per metus
Itamar Franco (1993-1994)	Vid. 14 526.00 km ² per metus	Vid. 27 498.88 km ² per metus
Fernando Henrique Cardoso (1995 - 2002)	Vid. 19 141.25 km ² per metus	Vid. 50 439.99 km ² per metus
Luiz Inácio Lula da Silva (2003 – 2010)	Vid. 15 686.80 km ² per metus	Vid. 23 349.00 km ² per metus
Dilma Rousseff (2011 - 2016)	Vid. 5 998.67 km ² per metus	Vid. 5 443.63 km ² per metus
Michel Temer (2016 - 2018)	Vid. 7 458.67 km ² per metus	Vid. 64.05 km ² per metus
Jair Bolsonaro (2019 - dabar)	Vid. 10 608.50 km ² per metus	Vid. 0 km ² per metus

PRIEDAS NR. 2

Vidutinis Brazilijos prezidentų valdymo laikotarpiu įsteigtų gamtos apsaugos zonų skaičius (skaičiuojama nuo 2011 metų):

Brazilijos prezidentas (valdymo laikotarpis)	Vidutiniškai per metus įsteigtų gamtos apsaugos zonų (angl. <i>conservation units</i>) skaičius
Dilma Rousseff (2011 – 2016)	Vid. 3.83 įsteigtos apsaugos zonos per metus
Michel Temer (2016 - 2018)	Vid. 10.66 įsteigtos apsaugos zonos per metus
Jair Bolsonaro (2019 – dabar)	Vid. 0.5 įsteigtos apsaugos zonos per metus

PRIEDAS NR. 3

Kiekybinių kodų dažnių raiška vietinių gyventojų (indėnų) atžvilgiu, išskirta analizuojant prezidento J. Bolsonaro interviu ir kalbas:

Šaltinis	Indėnai yra Brazilijos visuomenės dalis	Indėnai yra pavojus ir kliūtis valstybės vystymuisi	Valdžia pažįsta indėnus	Indėnai yra didelių ir turtinių plotų savininkai	Indėnus reikia integruoti
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a 27ª edição da Marcha para Jesus 2019 -São Paulo/SP		1	2	1	3
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Solenidade Militar de Formatura da 248ª Turma do Curso de Formação de Sargentos da Aeronáutica - Guaratinguetá/SP	1			1	4
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro - Osaka/Japão	1			1	3
Entrevista coletiva concedida pelo				1	3

Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a Celebração Internacional 2019: "Conquistando pelos olhos da Fé" - Brasília/DF					
Entrevista concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a Cerimônia de Brevetamento dos Novos Paraquedistas- Rio de Janeiro/RJ			1	2	2
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, acompanhado de Ministros de Estado - Brasília/DF			1		1
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Cerimônia de Liberação de Trecho (47 Km) de Duplicação da Rodovia BR-116 - Pelotas/RS		1			1
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante almoço - Miracatu/SP			1		

Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante a Reunião do Conselho de Administração da Suframa - Manaus/AM				1	3
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Cerimônia de Inauguração da Nova Planta de Farmoquímica Oncológica do Grupo Cristália - Itapira/SP					1
Fala do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante reunião com os governadores dos estados da Amazônia Legal - Palácio do Planalto	2	1	1	1	1
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Abertura do Debate Geral da 74ª Sessão da Assembleia Geral das Nações Unidas (AGNU)- Nova Iorque/EUA		1	3	1	2

PRIEDAS NR. 4

Kiekybinių kodų dažnių raiška Amazonės miškų atžvilgiu, išskirta analizuojant prezidento J.

Bolsonaro interviu ir kalbas:

Šaltinis	Amazonė suvienija Braziliją	Faktai apie Amazonės miškus	Bendravimas su užsienio lyderiais apie Amazonę	Amazonė yra ekonominė galimybė	Amazonė priklauso Brazilijai	Amazonė yra saugoma	Amazonė yra turtingas ir unikalus simbolis	Amazonės egzistavimui kylančios grėsmės
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após cerimônia de inauguração do Novo Terminal de Passageiros do Aeroporto Internacional de Macapá – Alberto Alcolumbre - Macapá/AP				1				1
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Solenidade Militar de Formatura da 248ª Turma do Curso de Formação de Sargentos da Aeronáutica - Guaratinguetá/SP					1			3
Entrevista coletiva concedida pelo			2			1		1

Presidente da República, Jair Bolsonaro - Osaka/Japão								
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a Solenidade de Entrega de Medalhas da Olimpíada Internacional de Matemática Sem Fronteiras 2019 - Manaus/AM				1		1	1	
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a Reunião do Conselho de Administração da Suframa - Manaus/AM				2	1			2
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a Cerimônia de Assinatura do Contrato de Concessão da Ferrovia Norte-Sul - Anápolis/GO						1		
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após						1		

Cerimônia de troca da Grande Guarda Presidencial - Brasília/DF								
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, acompanhado de Ministros de Estado - Brasília/D						1	1	1
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Cerimônia de inauguração da Usina Fotovoltaica Flutuante - Sobradinho/BA						1		
Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Cerimônia de entrega da Medalha Mérito Mauá - Brasília/DF			2		1		1	1
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante café da manhã com ministros e parlamentares - Palácio do Planalto		1		1			1	

Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante a Reunião do Conselho de Administração da Suframa - Manaus/AM							4	
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante a Cerimônia de Brevetagem dos Novos Paraquedistas - Rio de Janeiro/RJ					1			
Fala do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante culto especial de comemoração de 25 anos da Igreja Fonte da Vida - Brasília/DF		1		1	1	1		
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Cerimônia de inauguração da Usina Fotovoltaica Flutuante - Sobradinho/BA		1		2				1
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Cerimônia de Abertura do 29º				1	1			1

Congresso e ExpoFenabreve - São Paulo/SP								
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Cerimônia de Inauguração da Nova Planta de Farmoquímica Oncológica do Grupo Cristália - Itapira/SP		1		1	1			1
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante recepção aos Atletas Medalhistas dos Jogos Pan-Americanos de Lima 2019 - Palácio do Planalto		1						
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Cerimônia de Entrega de Espadim aos Cadetes da Turma "Bicentenário da Independência do Brasil" - Resende/RJ							1	
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Congresso Aço					1	1		3

Brasil 2019 - Brasília/DF								
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Cerimônia do Dia do Soldado, com imposição da Medalha do Pacificador e da Medalha do Exército Brasileiro - Brasília/DF		1						
Fala do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante reunião com os governadores dos estados da Amazônia Legal - Palácio do Planalto		3	1	1		2		5
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante cerimônia de lançamento da Campanha Semana do Brasil	2				1		1	
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Cerimônia de Recebimento da	1		1		2			

Aeronave KC-390 pela Força Aérea Brasileira - Anápolis/GO								
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante cerimônia de Lançamento do Programa Nacional de escolas Cívico-Militares - PECIM - Palácio do Planalto				1	1			
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Lançamento da ID Estudantil - Palácio do Planalto			1					2
Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Abertura do Debate Geral da 74ª Sessão da Assembleia Geral das Nações Unidas (AGNU)- N	1				3		2	1

Nepanaudoti kodai (įtraukti prie *Kita*)

1. Fala do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante reunião com os governadores dos estados da Amazônia Legal - Palácio do Planalto **1**
2. Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Abertura do Debate Geral da 74ª Sessão da Assembleia Geral das Nações Unidas (AGNU)- N **1**

LITERATŪROS ŠARŠAS

1. Alessi Gil, „Exército vai gastar em um mês de ação na Amazônia o orçamento anual do Ibama para fiscalização”, El Pais, 2020, < <https://brasil.elpais.com/brasil/2020-05-26/exercito-vai-gastar-em-um-mes-de-acao-na-amazonia-o-orcamento-anual-do-ibama-para-fiscalizacao.html> >, žiūrėta [2021.04.08]
2. Andrade Eduardo Goulart De et al., „Brazil sees record number of bids to mine illegally in indigenous land“, Mongabay, 2020, < <https://news.mongabay.com/2020/11/brazil-sees-record-number-of-bids-to-mine-illegally-on-indigenous-lands/> > žiūrėta [2021.04.07]
3. Baker Mallen, „Why ecocide would be bad law”, YouTube, 2020, < <https://www.youtube.com/watch?v=UhjImDDLlQE> >
4. Barros Antonio Teixeira de, „Brazil's Discourse on the Environment in the International Arena, 1972-1992”, ScieLo, 39(2), 2017, p. 421-442, < <http://www.scielo.br/pdf/cint/v39n2/0102-8529-cint-2017390200421.pdf> >
5. Berat Lynn, „Defending the right to a healthy environment: toward a crime of geocide in international law”, Boston University International Law Journal, Issue 2, 1993, p. 327-348, < <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/builj11&div=21> >
6. BNAMERICAS, „Brazil prosecutors support rejection of indigenous land mining bill”, 2020, < <https://www.bnamericas.com/en/news/brazil-prosecutors-support-rejection-of-indigenous-land-mining-bill> >, žiūrėta [2021.04.07]
7. Boito Armando ir Alfredo Saad-Filho, „State, State Institutions, and Political Power in Brazil“, Latin American Perspectives, 43(2), Issue 207, 2016, p. 190-206, < https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0094582X15616120?casa_token=ar1RhlaD108A_AAAA:bgZJanvHWwYtvIfteS4-pUshz41581EcLbwdQ07VEtOija6wj7dRJ3knYClZKGx9K-R996opNng >
8. Borges André ir O Estado de S.Paulo „Salles nomeia executive sem experiência ambiental para chefiar Ibama em SC”, Sustentabilidade, 2020, < <https://sustentabilidade.estadao.com.br/noticias/geral,salles-nomeia-executivo-sem%02experiencia-ambiental-para-chefiar-ibama-em-sc,70003349526> > žiūrėta [2021.04.08]
9. Borges Helena, „Toda a diretoria do ICMBio é substituída por policiais militares”, O Globo, 2019, < <https://oglobo.globo.com/sociedade/toda-diretoria-do-icmbio-substituida-por-policiais-militares-23618874> >, žiūrėta [2021.04.07]
10. Branford Sue, „NGOs charge Brazil's Bolsonaro with risk of indigenous 'genocide' at UN”, Mongabay, 2020, < <https://news.mongabay.com/2020/03/ngos-charge-brazils-bolsonaro-with-indigenous-genocide-at-un/> > žiūrėta [2021.04.14]
11. Brant Danielle ir Renato Machado, „Apesar de incêndios, governo corta orçamento do Ibama e ICMBio em 2021”, Valor, 2020, < <https://valor.globo.com/brasil/noticia/2020/09/13/apesar-de-incndios-governo-corta-oramento-do-ibama-e-icmbio-em-2021.ghtml> > žiūrėta [2021.04.08]
12. Campos Andre, „Brasil: la dictadura creo campos de concentracion para indigenas“, Ciper, 2013, < <https://www.ciperchile.cl/2013/06/25/brasil-la-dictadura-creo-campos-de-concentracion-para-indigenas/> >, žiūrėta [2021.02.04]
13. ClimaInfo, „Política ambiental desaparece no Plano Plurianual 2020-2023”, 2019, < <https://climainfo.org.br/2019/10/04/politica-ambiental-desaparece-no-plano-plurianual-2020-2023/> >, žiūrėta [2021.04.08]
14. Conselho Indigenista Missionário. „Report on Violence Against Indigenous Peoples in Brazil – 2019 Data”, Brazil, 2019

15. Crook Martin ir Damien Short, „Marx, Lemkin and the genocide–ecocide nexus”, *The International Journal of Human Rights*, 18(3), 2014, p. 298-319 < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13642987.2014.914703> >
16. CWIS, „The Indian Statute of Brazil“, 1973, < <https://www.cwis.org/document/the-indian-statute-of-brazil/> > [žiūrėta 2021.02.04]
17. Demetrio André ir Katya Kozick, „Transitional Injustice For Indigenous Peoples From Brazil“, *Rev. Direito Práx.*, 10(1), 2019, p. 129-169; < https://www.scielo.br/pdf/rdp/v10n1/en_2179-8966-rdp-10-1-129.pdf >
18. Drisko James W. ir Tina Maschi, „Content Analysis“, New York: Oxford University Press, 2016
19. Ellwanger Joel Henrique et al., „Beyond diversity loss and climate change: Impacts of Amazon deforestation on infectious diseases and public health”, *Anais da Academia Brasileira de Ciências*, 92(1), 2020, p. 1-33 < http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0001-37652020000100724&tlng=en >
20. Falk Richard A., „Environmental Warfare and Ecocide — Facts, Appraisal, and Proposals”, *Bulletin of Peace Proposals*, 4(1), 1973, p.80-96, < https://www.jstor.org/stable/44480206?seq=1#metadata_info_tab_contents >
21. Fernandes Talita, „Bolsonaro assina projeto que autoriza garimpo em terras indígenas”, *Folha*, 2020, < <https://www1.folha.uol.com.br/mercado/2020/02/bolsonaro-assina-projeto-que-autoriza-garimpo-em-terras-indigenas.shtml> > žiūrėta [2021.04.07]
22. Ferrante Lucas ir Mércio Gomes, Philip Martin Fearnside, „Amazonian indigenous peoples are threatened by Brazil’s Highway BR-319”, *Land Use Policy* 94, 2020, p. 1-7 < <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837719320332?via%3Dihub> >
23. Folha, „Ricardo Salles exonera 21 dos 27 superintendentes regionais do Ibama”, 2019 < <https://www1.folha.uol.com.br/ambiente/2019/02/ricardo-salles-exonera-21-dos-27-superintendentes-regionais-do-ib.shtml> > žiūrėta [2021.04.07]
24. Fonseca Bruno ir Rafael Oliveira, „Com Bolsonaro, fazendas foram certificadas de maneira irregular em terras indígenas na Amazônia”, *APublica*, 2020, < <https://apublica.org/2020/05/com-bolsonaro-fazendas-foram-certificadas-de-maneira-irregular-em-terras-indigenas-na-amazonia/> > žiūrėta [2021.04.14]
25. Fontaine Dana De La ir Thomas Stehnken, „The Political System of Brazil”, Berlin: Springer-Verlag, 2016
26. Gerring John, „Case Study Research: Principles and Practises”, New York: Cambridge University Press, 2006
27. Gonzales Jenny, „State governors support Bolsonaro’s Amazon mining, agribusiness plan”, *Mongabay*, 2019, < <https://news.mongabay.com/2019/09/state-governors-support-bolsonaros-amazon-mining-agribusiness-plans/> >, žiūrėta [2021.01.23]
28. Gould Kenneth A. ir David N. Pellow, Allan Schnaiberg, „The Treadmill of Production: Injustice and unsustainability in the global economy”, London: Taylor & Francis, 2008
29. Goyes David Rodríguez ir Valeria Vegh Weis, Salo de Carvalho, „Politics and indigenous victimization: the case of Brazil”, *The British Journal of Criminology*, 61(1), 2020, p.251-271; < https://www.researchgate.net/publication/343827676_Politics_and_Indigenous_Victimization_The_Case_of_Brazil >
30. Gray Mark Allan, „The international crime of ecocide”, *CWSL Scholarly Commons*, 1996, p.1-58, < <https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1335&context=cwilj> >
31. Hanbury Shanna, „Murders of indigenous leaders in Brazilian Amazon hits highest level in two decades”, *Mongabay*, 2019, < <https://news.mongabay.com/2019/12/murders-of-indigenous-leaders-in-brazil-amazon-hit-highest-level-in-two-decades/> > žiūrėta [2021.04.13]

32. Harvey Fiona, „Amazon near tipping point of switching from rainforest to savannah – study”, The Guardian, 2020, < <https://www.theguardian.com/environment/2020/oct/05/amazon-near-tipping-point-of-switching-from-rainforest-to-savannah-study> > žiūrėta [2021.04.08]
33. Higgins Polly ir Damien Short, Nigel South, „Protecting the planet: a proposal for a law of ecocide”, Crime, Law and Social Change 59, 2013, p. 251-266, < <https://link.springer.com/article/10.1007/s10611-013-9413-6> >;
34. Higgins Polly, „Earth is our Business”, London: Shephard-Walwyn, 2012
35. Higgins Polly, „Eradicating ecocide”, London: Shephard-Walwyn, 2010
36. Hofmeister Naira, „In surprise move, Brazil has removed restrictions on Amazon sugarcane production”, Mongabay, 2019, < <https://news.mongabay.com/2019/11/in-a-surprise-move-even-to-the-sugarcane-industry-president-bolsonaro-has-removed-restrictions-on-sugarcane-production-in-the-brazilian-amazon-experts-expect-land-speculators-to-benefit/> >, žiūrėta [2021.04.07]
37. Hough Peter, „Trying to end the war on the world: the campaign to proscribe military ecocide”, Global Security: Health, Science and Policy, 1(1), 2016, p. 10-22 < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23779497.2016.1208055> >
38. Human Rights Watch, „Brazil: Bolsonaro Celebrates Brutal Dictatorship”, 2019, < <https://www.hrw.org/news/2019/03/27/brazil-bolsonaro-celebrates-brutal-dictatorship#> > žiūrėta [2021.02.18]
39. Human Rights Watch, „Rainforest Mafias: How violence and impunity fuel deforestation in Brazil’s Amazon”, United States, 2019
40. INPE, „Active Fires“, < <http://terrabrasilis.dpi.inpe.br/app/dashboard/fires/legal/amazon/aggregated/> >, žiūrėta [2021.04.06]
41. INPE, „Deforestation Detection Program in Real Time“, < http://terrabrasilis.dpi.inpe.br/app/dashboard/deforestation/biomes/legal_amazon/rates >, žiūrėta [2021.02.06]
42. Instituto Socioambiental, „Deforestation and Covid-19 Soar in the Amazon’s Most Invaded Indigenous Lands“, 2020, < <https://www.socioambiental.org/en/noticias-socioambientais/deforestation-and-covid-19-soar-in-the-amazons-most-invaded-indigenous-lands> > žiūrėta [2021.04.13]
43. Instituto Socioambiental, „Demarcation: Last seven administrations“, < <https://pib.socioambiental.org/en/Demarcation#> > žiūrėta [2021.02.06]
44. Instituto Socioambiental, „Scars in the forest: illegal gold mining advanced 30% in the Yanomami Indigenous Land in 2020“, 2021, < <https://www.socioambiental.org/en/noticias-socioambientais/scars-in-the-forest-illegal-gold-mining-advanced-30-in-the-yanomami-indigenous-land-in-2020> > žiūrėta [2021.04.13]
45. Instituto Socioambiental, „Socioenvironmental scoreboard“, < <https://widgets.socioambiental.org/pt-br/placares> >; žiūrėta [2021.02.10]
46. Ionova Ana, „Fueled by impunity, invasions surge in Brazil’s Indigenous Lands“, Mongabay, 2020, < <https://news.mongabay.com/2020/11/fueled-by-impunity-invasions-deforestation-surge-in-brazils-indigenous-lands/> > žiūrėta [2021.04.13]
47. Jaber, D. A., „Settler colonialism and ecocide: case study of Al Khader, Palestine”, Settler Colonial Studies, 9(1), 2019, p. 135-154, < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2201473X.2018.1487127> >
48. Keck Margaret E., „Dilemmas For Conservation in the Brazilian Amazon”, Wilson Center ECSP Report, Issue 7, p. 32-46 < <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/ACF23E.pdf> >

49. Kirby Jen, „*What you need to know about Jair Bolsonaro, Brazil's new far-right president*”, Vox, 2019, < <https://www.vox.com/2019/1/2/18165663/jair-bolsonaro-president-brazil-trump> > žiūrėta [2021.02.18]
50. Lietuvos Respublikos Seimas, „*Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui*”, Nr. 49-2165, 1998 < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211305?jfwid=uu1o99v79> >, žiūrėta [2020.11.12]
51. Lima Mendelson et al., *Sugarcane: Brazilian public policies threaten the Amazon and Pantalan biomes*“, Perspectives in Ecology and Conservation, 18(3), 2020, p. 210-212, < <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2530064420300262?via%3Dihub> >
52. Lisboa Carolina ir Cristiane Prizibiszki, „*Revogação*” extingue órgãos colegiados do Ministério do Meio Ambiente“, OEKO, 2019, < <https://www.oeco.org.br/reportagens/revogaco-extingue-orgaos-colegiados-do-ministerio-do-meio-ambiente/> >, žiūrėta [2021.04.08]
53. Lynch Michael J. ir Averil Fegadel, Michael A. Long, „*Green Criminology and State-Corporate Crime: The Ecocide-Genocide Nexus with Examples from Nigeria*”, Journal of Genocide Research, 23(2), 2020 p. 236-256 < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14623528.2020.1771998> >
54. Lynch Michael J. ir Paul B. Stretesky, „*Exploring Green criminology: Toward a Green Criminological Revolution*”, London: Routledge, 2014
55. Lynch Michael J. ir Paul B. Stretesky, Michael A. Long, „*Green criminology and native peoples: The treadmill of production and the killing of indigenous environmental activists*”, Theoretical Criminology, 22(3), 2018, p. 318-341, < <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1362480618790982> >
56. Mammo Dwayne et al., „*The Indigenous World 2020*”, International Work Group for Indigenous Affairs, Edition 34, 2020
57. Ministério da Economia, „*Governo apresenta proposta de Orçamento para 2021 ao Congresso Nacional*“, 2020, < <https://www.gov.br/economia/pt-br/assuntos/noticias/2020/agosto/governo-apresenta-proposta-de-orcamento-para-2021-ao-congresso-nacional> > [žiūrėta 2021.04.28]
58. Moumin Mishkat Al, „*Mesopotamian Marshlands: An Ecocide Case*”, Georgetown Law Review, Issue 3, 2008, p. 499-519, < <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/gintnlr20&div=22> >
59. Nicholson Meghan, „*Evaluating ecocide – invaluable or invalid?*”, A dissertation submitted in partial fulfilment of the degree of Bachelor of Laws, University of Otago, 2012, p. 1-54 < <http://docplayer.net/64929465-Evaluating-ecocide-invaluable-or-invalid-meghan-nicholson.html> >
60. Nordea, „*Trade portal: Country profile Brazil*”, 2020, < <https://www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/brazil/investment> > žiūrėta [2021.03.21]
61. Oroschakoff Kalina ir Louise Guillot, „*The global campaign to make environmental destruction an international crime*”, Politico, 2021, < <https://www.politico.eu/article/ecocide-environmental-crime/> > žiūrėta [2021.04.16]
62. Paraguassu Lisandra, „*Brazil's Bolsonaro vetoes plans to offer COVID-19 support to indigenous people*”, Reuters, 2020, < <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-brazil-indigenous-idUKKBN2492XX> > žiūrėta [2021.04.14]
63. Praeli Yvette Sierra, „*Indigenous people are most vulnerable to the spread of coronavirus in Latin America*”, Mongabay, 2020, < <https://news.mongabay.com/2020/03/indigenous-people-are-most-vulnerable-to-the-spread-of-coronavirus-in-latin-america/> > žiūrėta [2021.04.15]

64. Prange Astrid, „Brazil’s indigenous people fight back against Bolsonaro’s attacks on Amazon“, DW, 2019, < <https://www.dw.com/en/brazils-indigenous-people-fight-back-against-bolsonaros-attacks-on-amazon/a-46974782> > žiūrėta [2021.03.10]
65. Prazeres Leandro, „Governo exonera chefes de fiscalização do Ibama após operações contra garimpeiros“, O Globo, 2020, < <https://oglobo.globo.com/brasil/governo-exonera-chefes-de-fiscalizacao-do-ibama-apos-operacoes-contr-garimpeiros-1-24403219> > žiūrėta [2021.04.08]
66. Presidência da República, „Fala do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante reunião com os governadores dos estados da Amazônia Legal - Palácio do Planalto“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/fala-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-reuniao-com-os-governadores-dos-estados-da-amazonia-legal-palacio-do-planalto> > žiūrėta [2021.03.10]
67. Presidência da República, „LEI COMPLEMENTAR Nº 140, DE 8 DE DEZEMBRO DE 2011“, 2011, < http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/lcp/lcp140.htm > [žiūrėta 2021.01.22]
68. Presidência da República, „LEI COMPLEMENTAR Nº 97, DE 9 DE JUNHO DE 1999“, 1999, < http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/lcp/lcp97.htm >, žiūrėta [2021.01.15]
69. Presidência da República, „DECRETO No 1.775, DE 8 DE JANEIRO DE 1996.“, 1996, < http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/decreto/d1775.htm >, žiūrėta [2021.01.11]
70. Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Abertura do Debate Geral da 74ª Sessão da Assembleia Geral das Nações Unidas (AGNU)- Nova Iorque/EUA“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-acompanhado-de-ministros-de-estado-brasil-df> > žiūrėta [2021.02.13]
71. Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante a Solenidade de Entrega de Medalhas da Olimpíada Internacional de Matemática Sem Fronteiras 2019 - Manaus/AM“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-a-solenidade-de-entrega-de-medalhas-da-olimpiada-internacional-de-matematica-sem-fronteiras-2019-manaus-am> > žiūrėta [2021.03.15]
72. Presidência da República, „Discursos“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019> >
73. Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Solenidade Militar de Formatura da 248ª Turma do Curso de Formação de Sargentos da Aeronáutica - Guaratinguetá/SP“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-solenidade-militar-de-formatura-da-248a-turma-do-curso-de-formacao-de-sargentos-da-aeronautica-guaratingueta-sp> >, žiūrėta [2021.03.10]
74. Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a 27ª edição da Marcha para Jesus 2019 -São Paulo/SP“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-a-27a-edicao-da-marcha-para-jesus-2019-sao-paulo-sp> > žiūrėta [2021.03.10]
75. Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, acompanhado de Ministros de Estado -Brasília/DF“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-acompanhado-de-ministros-de-estado-brasil-df> >, žiūrėta [2021.03.10]
76. Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a Solenidade de Entrega de Medalhas da Olimpíada Internacional de

- Matemática Sem Fronteiras 2019 - Manaus/AM*“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-a-solenidade-de-entrega-de-medalhas-da-olimpiada-internacional-de-matematica-sem-fronteiras-2019-manaus-am> > žiūrėta [2021.03.15]
77. Presidência da República, „Entrevistas”, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas> >
 78. Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Congresso Aço Brasil 2019 - Brasília/DF“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-congresso-aco-brasil-2019-brasil-ia-df> > žiūrėta [2021.03.17]
 79. Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após cerimônia de inauguração do Novo Terminal de Passageiros do Aeroporto Internacional de Macapá – Alberto Alcolumbre - Macapá/AP“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-cerimonia-de-inauguracao-do-novo-terminal-de-passageiros-do-aeroporto-internacional-de-macapa-2013-alberto-alcolumbre-macapa-ap> > žiūrėta [2021.03.17]
 80. Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante a Cerimônia de Brevetagem dos Novos Paraquedistas -Rio de Janeiro/RJ“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-a-cerimonia-de-brevetacao-dos-novos-paraquedistas-rio-de-janeiro-rj> > žiūrėta [2021.03.10]
 81. Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante Cerimônia de inauguração da Usina Fotovoltaica Flutuante - Sobradinho/BA“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-cerimonia-de-inauguracao-da-usina-fotovoltaica-flutuante-sobradinho-ba> > žiūrėta [2021.03.17]
 82. Presidência da República, „Discurso do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante cerimônia de Lançamento do Programa Nacional de escolas Cívico-Militares - PECIM - Palácio do Planalto“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/discurso-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-cerimonia-de-lancamento-do-programa-nacional-de-escolas-civico-militares-pecim> > žiūrėta [2021.03.17]
 83. Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro - Osaka/Japão“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-osaka-japao> > žiūrėta [2021.03.10]
 84. Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após a Reunião do Conselho de Administração da Suframa - Manaus/AM“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-a-reuniao-do-conselho-de-administracao-da-suframa-manaus-am> > žiūrėta [2021.03.17]
 85. Presidência da República, „Entrevista coletiva concedida pelo Presidente da República, Jair Bolsonaro, após Cerimônia de entrega da Medalha Mérito Mauá -Brasília/DF“, 2019, < <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/entrevistas/2019/entrevista-coletiva-concedida-pelo-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-apos-cerimonia-de-entrega-da-medalha-merito-maua-brasil-ia-df> > žiūrėta [2021.03.17]
 86. Presidência da República, „Fala do Presidente da República, Jair Bolsonaro, durante culto especial de comemoração de 25 anos da Igreja Fonte da Vida - Brasília/DF“, 2019, <

- <https://www.gov.br/planalto/pt-br/acompanhe-o-planalto/discursos/2019/fala-do-presidente-da-republica-jair-bolsonaro-durante-culto-especial-de-comemoracao-de-25-anos-da-igreja-fonte-da-vida-brasilia-df> > žiūrėta [2021.03.17]
87. Raftopoulos Malayna ir Joanna Morley, „*Ecocide in the Amazon: the contested politics of environmental rights in Brazil*”, *The International Journal of Human Rights*, 24(10), 2020, p. 1-26, < https://www.researchgate.net/publication/340331373_Ecocide_in_the_Amazon_the_contested_politics_of_environmental_rights_in_Brazil >
 88. Raftopoulos Malayna, „*Contemporary debates on social-environmental conflicts, extractivism and human rights in Latin America*”, *The International Journal of Human Rights*, 21(4), 2017, p. 387-404, < <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13642987.2017.1301035> >
 89. Reuters Staff, „*Brazil indigenous to sue Bolsonaro for saying they're evolving*”, Reuters, 2020, < <https://www.reuters.com/article/us-brazil-indigenous-idUSKBN1ZN1TD> > žiūrėta [2021.02.13]
 90. Reuters Staff, „*UK will build back greener after COVID crisis, Johnson says*”, Reuters, 2020, < <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-britain-johnson-gr-idUKKBN26R1UJ> > žiūrėta [2021.03.21]
 91. Rio Negro, „*La carretera de la muerte: histórico juicio de una tribu contra el ejército de Brasil único*”, 2019, < <https://www.rionegro.com.ar/la-carretera-de-la-muerte-historico-juicio-de-una-tribu-indigena-contra-el-ejercito-de-brasil-916900/> > žiūrėta [2020.02.04]
 92. Rodrigues Maria Guadalupe Moog, „*Indigenous Rights in Democratic Brazil*”, *Human Rights Quarterly*, 24(2), 2002, p. 487-512, < https://www.jstor.org/stable/20069611?seq=1#metadata_info_tab_contents >
 93. Romano Cristina Schwansee, „*Brazilian Government Policies towards the Amazon Rain Forest: From a Developmental Ideology to an Environmental Consciousness?*”, *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy*, 1998, p. 65-89 < https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/colenvlp10&div=41&g_sent=1&casa_token=GDoZ94U7VBcAAAAA:G3KcPr1FJz_qQUpbOQAvp09Kx_8BaeaLDqrJjMB-bEtsV_heK2Yfw68bb167j05Wzliq714&collection=journals >
 94. Rorato Ana C. et al., „*Brazilian Amazon indigenous peoples threatened by mining bill*”, *Environmental Research Letters*, 2020, p. 1-21 < https://www.researchgate.net/publication/344050847_Brazilian_Amazon_indigenous_peoples_threatened_by_mining_bill >
 95. Rosenn Keith S., „*Separation of powers in Brazil*”, *Duquesne Law Review*, 47(4), 2009, p. 839-870, < https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/duqu47&div=56&g_sent=1&casa_token=5y3bluH_FyQAAAAA:SuG_mh9OHEwL9Rc-E-Mf7O_al4Y6ur9t9exS3zweN_wTHu7qehNqDBW23DOZj91yIMK07U&collection=journals >
 96. Short Damien, „*Redefining Genocide: Settler Colonialism, Social Death and Ecocide*”, London: Zed Books, 2016
 97. Smith Wesley J., „*Radical Environmentalism: Is Ecocide as evil as genocide?*”, *First Things*, 2010, <https://www.firstthings.com/blogs/firstthoughts/2010/04/radical-environmentalism-is-ecocide-as-evil-as-genocide/> >
 98. Spring Jake, „*Bolsonaro-backed highway targets heart of Brazil's Amazon*”, Reuters, 2019, < <https://www.reuters.com/article/us-brazil-environment-highway-insight/bolsonaro-backed-highway-targets-heart-of-brazils-amazon-idINKBN1WH0Z3> >, žiūrėta [2021.04.07]
 99. Spring Jake, „*Brazil's military fails in key mission: defending the Amazon*”, *Reuters Special Report*, 2021, < <https://www.reuters.com/investigates/special-report/brazil-environment->

- [military/? ga=2.229987164.1538214807.1616312254-601306003.1593124938](https://www.military/?ga=2.229987164.1538214807.1616312254-601306003.1593124938) > žiūrėta [2021.04.08]
100. Stop Ecocide, „*Who we are*”, < <https://www.stopecocide.earth/who-we-are-> >, [žiūrėta 2020.11.05]
 101. Supreme Federal Court, „*Constitution of the Federative Republic of Brazil*”, 2019, žiūrėta [2021.01.06]
 102. Survival, „*The Brazilian Indians: Spirit worlds and shamanism*“, < <https://www.survivalinternational.org/tribes/brazilian> >, žiūrėta [2021.03.12]
 103. The World Bank, „*Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*”, 2019, < <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?contextual=similar&locations=B> > žiūrėta [2021.03.21]
 104. Trinidad Carlos Benitez, „*La oposición necesaria al desarrollo moderno en Brasil: el indio y la dictadura civil-militar (1964- 1985)*”, Iberoamérica Social Número Especial 1, 2016, p. 25-48 < https://www.researchgate.net/publication/311419059_La_oposicion_necesaria_al_desarrollo_moderno_en_Brasil_el_indio_y_la_dictadura_civil-militar_1964-1985 >
 105. Espach Ralph H., „*The Brazilian Amazon in Strategic Perspective*“, Woodrow Wilson Center Reports on the Americas, Issue 4, p. 1-31, < <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/Amazon.pdf> >, United Nations, „*Climate Change and COVID-19: UN urges nations to ‘recover better’*”, 2020 April 22, < <https://www.un.org/pt/node/68070> > žiūrėta [2021.03.21]
 106. United Nations, „*List of Parties that signed the Paris Agreement on 22 April*”, 2016, < <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/04/parisagreementsingatures/> >;
 107. Valente Rubens ir Fabiano Maisonnave, „*Novo chefe no PA diz que Ibama vai parar de queimar máquinas de garimpo ilegal*“, Folha, 2019, < <https://www1.folha.uol.com.br/ambiente/2019/09/novo-chefe-diz-que-ibama-vai-parar-de-queimar-maquinas-de-garimpo-ilegal.shtml> > žiūrėta [2021.04.08]
 108. Vallejos Patricia Q. et al., „*Undermining rights: Indigenous Land and Mining in the Amazon*”, Washington: World Resource Institute, 2020
 109. VPRO Documentary, „*The fight against ecocide*”, YouTube, 2015, < https://www.youtube.com/watch?v=rUCTbY7_wkk >
 110. Webster’s Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/eco-> [žiūrėta 2020-10-04]
 111. Webster’s Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/eco-> [žiūrėta 2020-10-04]
 112. Welzer Harald, „*Climate wars: why people will be killed in the 21st century*”, Frankfurt: Goethe-institut, 2017
 113. Wenzel Fernanda, „*Bolsonaro revives a plan to carve a road through one of Brazil’s last untouched areas*”, Mongabay, 2020, < <https://news.mongabay.com/2020/05/bolsonaro-revives-a-plan-to-carve-a-road-through-one-of-brazils-last-untouched-areas/> > žiūrėta [2021.04.07]
 114. White David, „*Ecocide: Kill the corporations before it kills us*”, Manchester: Manchester University Press, 2020
 115. White Rob ir Ronald C. Kramer, „*Critical Criminology and the Struggle Against Climate Change Ecocide*”, Criminal criminology 23, 2015, p. 383-399 < <https://link.springer.com/article/10.1007/s10612-015-9292-5> >
 116. Wikipedia, „*Amazon rainforest*”, < https://en.wikipedia.org/wiki/Amazon_rainforest >, žiūrėta [2021.01.25]

117. Wikipedia, „Hamilton Mourão“, <
https://en.wikipedia.org/wiki/Hamilton_Mour%C3%A3o>, žiūrėta [2021.02.11]
118. Yeo Sophie, „Ecocide: Should killing nature be a crime?“, BBC, 2020,
<https://www.bbc.com/future/article/20201105-what-is-ecocide>>

SUMMARY

The bachelor thesis is titled “Ecocide in Brazil’s Amazon rainforest“. During the COVID-19 pandemic talks of combating climate change have intensified with the pursuit to define ecocide – the systematic destruction of the environment – as an international crime equivalent to genocide. However, the need to protect the environment causes economic and environmental dilemmas for many countries in the world, including Brazil.

In Brazil there has been and continues to be a confrontation between government’s efforts to maximize the use of the country’s natural resources for socio-economic development and the indian/indigenous people’s efforts to preserve their culture and territories in the Amazon rainforest. As the need to combat climate change is more and more emphasized, the confrontation is deepening, acquiring characteristics of an ecocide. The study argues that ecocide is taking place in Amazon rainforest and it focuses on the protection of rainforest and indigenous people.

The main purpose of the study is to analyze J. Bolsonaro and his administration’s policies regarding the Amazon rainforest and indians living there. This is done by pursuing the following objectives:

1. To construct a research design after reviewing and critically evaluating the main theoretical assumptions and concepts of the authors selected for the case study;
2. To analyze the Brazilian political system and policies pursued by different Brazilian presidents regarding the Amazon rainforest and the indigenous people in order to provide justification for choosing president J. Bolsonaro for this case study;
3. To present the advocated ideas and policies pursued by J. Bolsonaro and his administration in relation to the Amazon rainforest and indigenous people.

By pursuing these tasks the study seeks to present how J. Bolsonaro and his administration’s promoted ideas create and implemented policies maintain ecocide in Brazil’s Amazon rainforest. Qualitative content analysis and case study methods are used for this purpose.

In conclusion, the findings of the study confirm that ecocide is taking place in Brazil, which manifests itself in the destruction of the Amazon rainforest and indigenous people’s culture. Ecocide of the Amazon rainforest is related to record rates of deforestation and ongoing fires, which are stimulated by economic interests. The jungle’s destruction is potentially fueled by J. Bolsonaro, who supports criminal networks engaged in illegal activities by labelling the Amazon rainforest as a unique economic opportunity for Brazil. The demolition is supported by J. Bolsonaro and his administration’s implemented or proposed institutional and economic policies, which focus on the further exploitation of the Amazonia. Cultural ecocide occurs through the destruction of indigenous people’s territories, where a sharp increase

in various illegal activities has been observed since 2019, as well as through the killings of their leaders, with the year 2019 being one of the bloodiest in decades. These actions may be induced by the president's voiced goals about the need to integrate the Indians into Brazil's society, while the destruction of their culture is upheld by the government's adopted or introduced institutional, economic and medical policies, resulting in the decrease of the physical and territorial protection of the indigenous population.

Future research could seek to explore how J. Bolsonaro ideas influence Brazil's public opinion on the economic exploitation of the Amazon rainforest or the integration of Indians into society. Also, the president's thoughts presented in this study can be valuable data seeking to systematically analyze the extent to which his ideas contribute to the increased rates of destruction in the Amazon rainforest and against indigenous people, which were underlined in the analysis. Lastly, the ecocide case study of Brazil could be used as a template for further research involving other countries or territories.